మనోధర్మ సంగీతం

గ్రంథకర్త :

డా॥ శ్రీపాద పినాకపాణి

ప్రచురణ :

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

లలితకళాక్షేత్రం, పబ్లిక్ గార్డెన్స్,

నాంపల్లి, హైదరాబాదు - 4.

"MANODHARMA SANGEETHAM" –

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ప్రచురణ : 123

ప్రథమ ముద్రణ : 1992

ద్వితీయ ముద్రణ : 1994

ప్రతులు : 2000

వెల రూ. 30/–

ప్రతులకు :
రిజిస్ట్రార్
తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం,
లలితకళాక్షేత్రం,
పబ్లిక్‌గార్డెన్స్, నాంపల్లి,
హైదరాబాదు - 500 004.

ముద్రణ :
శివాజీ ప్రెస్,
4-4-53, గంజ్‌బజార్,
సికింద్రాబాద్-500 003.

భూమిక

ఆచార్య పేర్వారం జగన్నాథం
ఉపాధ్యక్షులు

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం
హైదరాబాదు

తెలుగు భాషా సాహిత్యాలు, చరిత్ర, సంస్కృతి లలితకళలు జానపద గిరిజన విజ్ఞానం— ఇత్యాది రంగాలలో తెలుగువారి కృషిని ప్రోత్సహించడానికి, ప్రాచుర్యం కలిగించడానికి 1985లో తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం అవతరించింది. అప్పటినుండి విశ్వవిద్యాలయం ఆ మార్గంలో విశేషమైన కృషి సాగిస్తున్నది. బోధన పరిశోధన కార్యక్రమాలను చేపట్టి అవిరళమైన కృషి చేస్తున్నది. గ్రంథ ప్రచురణ కార్యక్రమాలద్వారా అలభ్య అముద్రిత గ్రంథాలను తెలుగు పాఠకులకందిస్తున్నది. ప్రాచీన ప్రబంధాలనూ ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలకు సంబంధించిన సుప్రసిద్ధ గ్రంధాలనూ ప్రచురిస్తున్నది. కొన్ని ప్రత్యేకాంశాలపై ఆయా రంగాల్లో నిపుణులైన విద్వాంసులతో గ్రంధాలు రచింపచేసి ముద్రిస్తున్నది. లలితకళలకు సంబంధించిన పాఠ్య గ్రంథాలను కూడా ప్రచురించి విద్యార్థులకు అందిస్తున్నది. ఇటీవల ఆంగ్లంలోగల అంబేద్కర్ రచనల సంపుటాలను తెలుగులోనికి అనువదింపజేసింది. ఇట్లా పలుకార్యక్రమాలతో తెలుగువారి అభిరుచులకు అనుగుణంగా వారి అవసరాలను తీరుస్తూ విజ్ఞానపథంలో ప్రగతిని సాధిస్తున్నది.

ఇప్పుడు సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసుడు-పద్మభూషణ్ డా॥ శ్రీపాద పినాకపాణి గారు రచించిన ''మనోధర్మ సంగీతం'' అనే గ్రంధాన్ని ప్రచురించి సంగీత ప్రియులకు అందిస్తున్నాము. డా॥ శ్రీపాద పినాకపాణి వైద్యరంగంలోనూ సంగీతశాస్త్రంలోనూ సమున్నత శిఖరాలు అందుకున్న ప్రతిభామూర్తి. డా॥ పినాకపాణి అగ్రశ్రేణి గాయకులెందరికో గురుస్థానంలో వున్న గొప్ప విద్వాంసుడు ఆయన. అభ్యాస సంగీతానికి అనుపూరకంగావుండే మనోధర్మ సంగీతంపై ఈ ప్రామాణిక గ్రంథాన్ని రూపొందించి సంగీత ప్రపంచానికి డా॥ శ్రీపాద నిరుపమాన సేవచేశారు. సంగీత లిపి, స్వరకల్పన, నెరవు, రాగాలాపనలను గురించి సాధికారికంగా వివరించిన ఈ గ్రంథం విద్యార్థులకేకాక అధ్యాపకులకూ, సంగీతాభిమానులకు కూడా ఎంతో ప్రయోజనకరంగా వుంటుందని విశ్వసిస్తున్నాము. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం దీన్ని ముద్రించడానికి అనుమతించిన శ్రీ పినాకపాణిగారికి నా ధన్యవాదాలు.

హైదరాబాదు,
తేది : 5-8-1994

[పేర్వారం జగన్నాథం]

పీ ఠి క

శాస్త్రీయ సంగీతం అభ్యాస సంగీతమనీ, మనోధర్మ సంగీతమనీ, రెండు విధాలు : సరళీవరుసలూ, జంట వరుసలూ, అలంకారములూ, గీతములూ, స్వరజాతులూ, స్వర పల్లవులూ, వర్ణములూ, కృతులు, జావళీలూ, పదములూ అభ్యాస సంగీతానికి చెందుతాయి; స్వరకల్పన, రాగము, నెరవు, పల్లవీ మనోధర్మ సంగీతానికి ఉదాహరణలు.

గౌరవప్రదమైన సంగీతజ్ఞానము కలిగిన గురువుల వద్ద అభ్యాససంగీతం నేర్చుకొని దీక్షతో శ్రద్ధగా తగినంతకాలం సాధకం చెయ్యడమే కాకుండా, ప్రసిద్ధ గాయకుల సంగీతం విశేషంగా వినిన శిష్యులకు లయజ్ఞానము, స్వరజ్ఞానము, రాగజ్ఞానము అలవడతాయి. ఆ విధమైన కృషి చేయలేని, చేసినా మనోధర్మ సంగీతం అలవడని, విద్యార్థులు చాలామంది ఉంటారు. వీరికే శ్రద్ధ, పట్టుదల, తాపత్రయము ఎక్కువగా ఉంటాయికూడాను. సాధారణంగా ఈ రెండవ తెగకు చెందిన విద్యార్థులను "మనోధర్మ సంగీతం చెప్పేదేమిటి ?" అని తోసి వేయడమేనా, వారిచేతకూడా రాగం, స్వరకల్పనా, నెరవూ పాడించడానికి వీలుందా ? "వీలున్నది" అని చెప్పే జవాబే ఈ పుస్తక రూపంగా మనవి చేస్తున్నాను.

ఈ పుస్తకంలో సంగీతలిపి (నొటేషను), స్వరకల్పన, నెరవు, రాగము అనే నాలుగు ప్రకరణాలున్నాయి.

క్రిందటి దశాబ్దాలలో కంటే ప్రస్తుతకాలంలో సంగీతం నొటేషనులో వ్రాయగలిగిన సంగీతజ్ఞులు చాలామంది ఉన్నారు.

సంగీతం స్వరపరచి వ్రాయడానికి స్వరజ్ఞానము, అనుస్వరజ్ఞానము, లయజ్ఞానము, అవసరం. ఈ మూడు జ్ఞానాలు ఉన్నవారికే నొటేషను వ్రాసే, చదివే, జ్ఞానం కలుగుతుంది. అభ్యాస సంగీతం క్షుణ్ణంగా నేర్చి సాధకం చేసిన విద్యార్థులకే జ్ఞానం కలుగుతుంది సాధారణంగా కొద్దో గొప్పో నొటేషను వ్రాయనేర్చినవారికి పాడినపాట పాడినట్లే అనుస్వర సహితంగా, లయబద్ధంగా వ్రాయడానికి పుస్తకం సహకరిస్తుంది. అచ్చంగా పాట పాడినట్లే వ్రాసిన నొటేషను కాకపోతే అది ఎందుకూ పనికిరాదు.

సుమారు 50, 60 కృతులు పాఠంచేసిన పిమ్మట సంగీత విద్యార్థికి కొద్దిగా స్వరకల్పన చేసే శక్తి వస్తుంది. అల్లా రానివాళ్లూ చాలామంది ఉంటారు. వారికీ వీరికీ కూడా గురువే స్వరకల్పన నేర్పాలి. ఒరవడి పెట్టి కాపీలు రాయిస్తే చేతివ్రాత (handwriting)

సొంపుగా వచ్చిన విధంగానే స్వరకల్పన కూడా విద్యార్థికి అబ్బుతుంది. విద్యార్థి చురుకుదనాన్ని బట్టి ఒకటి, రెండు, మూడు సంవత్సరాలు కష్టపడి నేర్చాలి, అంతే.

నెరవు పాడడానికి రాగజ్ఞానమూ లయజ్ఞానము అవసరం. నెరవు ఏ విధంగా నడపాలో వినికిడి జ్ఞానంతో గ్రహించాలి చాలా మట్టుకు. అల్లా గ్రహించలేని విద్యార్థులకు గురువు పాఠాలు వ్రాసినట్లే నెరవుకూడా వ్రాసి, అభ్యాస సంగీతం మోస్తరుగా నేర్చాలి. సరియైన మార్గంలో చెయ్యి పట్టుకుని నడిపించిన పిమ్మట విద్యార్థికి తనంతట తానే పాడగలిగిన జ్ఞానం కలుగుతుంది.

తమిళనాడులో, సంగీతం గురువువద్ద అభ్యసించకపోయినా, సంవత్సరాలపాటు రాగాలాపన విని, విని, వినికిడి అనుభవంతోనే రాగాలు పాడగలిగిన వ్యక్తులు చాలామంది ఉన్నారు. ఆంధ్రదేశంలో శాస్త్రీయ సంగీతం అంత ధారాళంగా వినబడడానికి మనం నోచుకోలేదు. అందుచేతనే సంగీతం యధావిధిగా నేర్చిన విద్యార్థులకు కూడా రాగం పాడే శక్తి రావడంలేదు. గురువే రాగం పాడుతూ విద్యార్థిచేత పాడిస్తూ నేర్చాలి. చెప్పగా, చెప్పగా, అభ్యాస సంగీతం నేర్చినవిధంగానే రాగంకూడా వచ్చేస్తుంది విద్యార్థికి. నొటేషను వ్రాసి, చదువనేర్చిన విద్యార్థికి ప్రసిద్ధరాగములలో తరుచూ వినబడే సంగతులను స్వరపరచి వ్రాసిచ్చి, వాటిని కంఠోపాఠంగా వచ్చేవరకూ చెప్పి, పాడించాలి. విద్వాంసులు పాడే రాగాలాపనలను నిరంతరం వింటూ ఉండడం అన్నిటికంటే ఎక్కువగా అవసరం. స్వరకల్పన పాడుతూ పాడించినట్లే రాగంకూడా గురువు నేర్చాలి.

కల్పనా సంగీతం అభ్యాస సంగీతం వలెనే పాఠం చెప్పి నేర్పించాలి ప్రతీ విద్యార్థికీను. అలా చెప్పగా విద్యార్థులకు మనోధర్మ సంగీతజ్ఞానం తప్పక లభిస్తుంది. ఇది వట్టి మాట కాదు అనుభవంతో చెప్పిన సలహా.

—పినాకపాణి

విషయ సూచిక

I

స్వరకల్పనా ప్రకరణము

పీ ఠి క

స్వరకల్పన

అభ్యాస సంగీతం సుమారు 25వర్ణాలు, 50 కృతులువరకు నేర్చి క్షుణ్ణంగా సాధకం చేసిన విద్యార్థులకు స్వరకల్పన చేసే జ్ఞానం వస్తుంది. అలాగ రాని విద్యార్థులకు కూడా స్వరకల్పన చేయగల శక్తి రావడానికి మార్గం ఉంది.

స్వరకల్పన చేయడానికి అనువైన చిన్న తాళాలలో అంటే రూపకం, మిశ్రచాపు, ఖండచాపు తాళాలలో (మేళకర్త రాగాలలో) కృతులు నేర్పాలి. ఈ తాళము లలో స్వరకల్పన చేయడం సులభం. ఖండచాపు, రూపకము, మిశ్రచాపు. ఆది తాళములకు 1 ఆవర్తములో 10, 12, 14, 16 అక్షరాలు ఉంటాయి. ఆవర్తములో వచ్చే స్వరాలు 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8–ఖండాలుగా ఏర్పడి ఉంటాయి: ఉదాహరణకి – చతురశ్రజాతి రూపకతాళంలో హరి కాంభోజిరాగం అనుకోండి.

నీ, దా, పా, దపమ — —	3	3	3	3	
పదా మపా గమా దపమ — —	3	3	3	3	
పదప మగమ పా, దపమ — —	3	3	3	3	
నిస దని పద మపా మగమ — —	2	2	2	3	3
మగమప పమపద నిదపమ — —	4	4	4		
రిసానిదప సనీదపమ — —	6	6			
పా; , సా నీ ద ప మ — —	5	7			
ద ప ద ని సా, స ని ద ప మ — —	4	3	5		

ఈ విధంగా ఆవర్తంలోని 12 అక్షరాలూ 2, 3, 4, 5, 6, 7 అక్షరాల ఖండాలుగా ఏర్పడి ఉన్నాయి కదా!

అందుచేత ఈ ఖండాలుగా ఏర్పడి ఉన్న 2, 3, 4, 5, 6, 7 అక్షరాలను ఒక్కటొకటిగా వ్రాసి విద్యార్థికి పాఠం చెప్పి బాగా సాధన చేయించాలి. ఇదే మొదటి పాఠం, స్వరకల్పనకు మూలాధారం.

ఈ 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 స్వర ఖండాలను, కేవలం పొడి స్వరా

లతోగాని, పొడిస్వరాల విరామముల కూర్పుతోగాని ఏర్పరచుకోవచ్చు.
ఉదాహరణకి—

సరిస నిసని దనిద సనిద—సా, నీ, దా, సనిద
సరీ నిసా దనీ సనిద
సాని నీద దాప సనిద

ఈ విధంగా 3 3 3 3 ఖండాల (groups) ను పొడి స్వరాలతోనూ దీర్ఘస్వరాలతోను ఏర్పరచుకోవచ్చును. వేరే వేరే ఖండాలను రకరకాల ఆవుల (gaps) తో జతచేసి, వ్రాసి విద్యార్థిచేత సాధన చేయించడమే రెండవపాఠం :
ఉదా :

రి స ని సా	3.2	3 అక్షరాల ఖండము, 2 అక్షరాల విరామము.
ప ద ప – మా,	3.3	
రి స ని – సా;	3.4	
గ రి స ని – సా	4.2	
గ రి స ని ద – నీ,	5.3	
స రీ స ని ద – నీ;	6.4	
గా రీ స ని ద – నీ	7.2	

ఈ రెండు పాఠాలు స్వరకల్పనా జ్ఞానం కలిగేటందుకు పునాది వంటివి. ఇవి క్షుణ్ణంగా నాలుగు తాళాలలోనూ క్రమంగా సాధకం చేసిన విద్యార్థికి స్వర కల్పన కొద్దికాలములోనే అలవడుతుంది.

అటుపైని ఒక్కొక్క తాళము తీసుకుని, మొదటి కాలంలో 1,2 ఆవర్తాల స్వరములు, ద్వైకాలములో 1,2 ఆవర్తముల స్వరాలు సులభశైలిలో వ్రాసి, పాఠం చెప్పి, విద్యార్థిచేత పాడించాలి. ఇదే పాఠం మరొక విధంగా పరిశీలిస్తే – 10, 12, 14, 16 అక్షరాల కూర్పులు విన్యాసాలతో పాడడం విద్యార్థికి అలవాటవుతుంది, అన్నమాట.

ఈ నాలుగు తాళాలలోనూ చిన్న కృతులు పాఠం చేసిన విద్యార్థికి సమ జాగాకే కాకుండా 1, 2 అక్షరాల జాగాలకు కూడా 1, 2 ఆవర్తాల స్వరాలు కల్పన చేసి, చేయించాలి. ఈ పాఠాలు వల్లించిన విద్యార్థికి ఖండచాపు, రూపకం, మిశ్రచాపు, ఆది తాళాలలో ఒకటి, రెండు ఆవర్తాల వరకు మొదటి, రెండవ కాలములలో సమజాగాకి, ఒకటి రెండు అక్షరాల జాగాలను స్వరకల్పన విన్యాసముతో చేయడం వస్తుంది.

కాని, ఈ స్థితిలో విద్యార్థిపాడే స్వరాలు చిలకపలుకులలాగ చెప్పి పాడించిన స్వరాలలాగుంటాయి. వీరికిప్పుడు రెండు స్థాయిలలో - అనగా, మందర పంచమం మొదలు తారస్థాయి పంచమం వరకూ విచ్చలవిడిగా దాటు స్వరాలతోనూ, జంట స్వరాలతోనూ 2 ఆవర్తముల వరకూ కల్పిత స్వరములు వ్రాసిచ్చి ప్రతీదినమూ వాటిని శిష్యులచేత పాడించాలి. ఈ స్వరకల్పన కంఠోపాఠము చేసినా మంచిదే, కాని కంఠతః రావాలని వర్ణించనక్కరలేదు. రోజూ పాడుతూ ఉంటే, స్వరకల్పన ఏ యే దారులలో నడుస్తూ ఉంటుందో విద్యార్థికి బోధపడుతుంది. ఆ—జ్ఞానం చాలు, పురోగతికి.

అదేవిధంగా చిన్న పరిధిలో అనగా 4, 5 స్వరాల పరిమితిలో కూడా విన్యాసంతో కల్పిత స్వరాలు వ్రాసిచ్చి వాటినికూడా పాఠంచెప్పి సాధకం చేయించాలి, అది తరువాతి పాఠం.

ఈ పైన చెప్పిన పాఠాలన్నీ కంఠోపాఠం వచ్చే పర్యంతం నాలుగు తాళాలలోనూ సాధకంచేసిన విద్యార్థులకు స్వరకల్పనా జ్ఞానం రూఢిగా అలవడుతుంది. వట్టిమాటకాదు. నాకు అనుభవవేద్యం.

ఈ స్థాయివరకూ వచ్చిన 'విద్యార్థి'ని గురువు ఎదురుగా పాడుతూ పాడిస్తూ స్వరకల్పన కట్లు లేకుండా ధారాళంగాచేస్తూ అలవాటు చెయ్యాలి. అటుపైన వర్ణములలోని స్వరకల్పనా పద్ధతిని ప్రసిద్ధ కీర్తనలలోని చిట్టస్వరాలనూ, రీతులనూ విచక్షణాదృష్టితో పరిశీలన చేస్తూ ఆ కల్పనారీతులను విద్యార్థి మనసుకు నాటేలాగ బోధించాలి. ఇంతటితో శిక్షణ ముగుస్తుంది. అటుపైన మంచి వినికిడి, నిరంతర కృషి చేస్తూ విద్యార్థి స్వరకల్పనా జ్ఞానం అభివృద్ధి చేసుకోవాలి. వెనుకటి పాఠం క్షుణ్ణంగా వస్తేనే ముందుపాఠానికి వెళ్లాలి. తీవ్రమైన శ్రద్ధ కలిగి శక్తివంచన లేకుండా కృషి చేసిన విద్యార్థి స్వరకల్పన రక్తిగా చేయగలదు/డు.

స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు స్వరాలు చిన్న చిన్న ఖండములుగాను, విరామములుగానూ ఏర్పడి ఉంటాయి. ఉదాహరణకి : ఆదితాళ ఆవర్తములో ఏ 32 అక్షరాల ఏర్పాటైనా గమనిస్తే 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 స్వరాల **ఖండములు** తోనూ, మధ్య మధ్య 2, 3, 4, 5, 6 స్వరాల **విరామములతోనూ** కూర్చబడి ఉంటాయి. కాంభోజి రాగంలో ఆదితాళవర్ణంలో గమనించండి :

2 2 2 4 4 7 5

షా ధా సా రి ని ధ ప ధ స రి గ మ మ గ గ రి రీ స మ గ రి గ

6

స రి నీ ధ ప । — మొత్తం 32 అక్షరాలూ

2, 2, 2, 4, 4, 7, 5, 6 స్వరాల ఖండములలో ఉన్న నిర్మాణం కనిపిస్తుంది.

ఇదేవిధంగా ఖండచాపు ఆవర్తములో 10, చతురస్ర రూపకం ఆవర్తములో 12, మిశ్రచాపు ఆవర్తములో 14, స్వరాలూ చిన్నచిన్న ఖండములతోనే ఏర్పడి ఉంటాయి.

ఈ ఖండాలను విరామ రహితంగానూ విరామసహితంగానూ వేరే వ్రాసి చూద్దాం :

2 అక్షరాలున్న ఖండాలు

స రి

మ గ

మ మ

పా

3 అక్షరాల ఖండాలు

స ని ద

ద ద ప

ప మ మ

సా ని

రి సా

సా,

9 స్వరాల ఖండాలు

గా̇ రి̇ గ̇ రి̇ స̇ ని ద
గా̇ రీ̇ సా̇ నీ ద

10 అక్షరాల ఖండాలు

గ̇ రి̇ స̇ నీ గ̇ రి̇ స̇ ని ద
సా̇ సా̇, రి̇ స̇ ని ద ని

ఈ స్వరఖండాలు ఆరోహణ, అవరోహణ క్రమములలోను జంట, దాటు స్వరాలతోనూ, విరామములతోనూ ఏర్పాటు చేసి ఉంటే చాలా ఉపయోగం.

మొదటి పాఠం

పై వ్రాసిన 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 స్వరఖండాలను ఒక్కొక్కటిగా తీసుకుని విద్యార్థిచేత పాడించడమే మొదటిపాఠం. మొట్టమొదట 3 అక్షరాల స్వర ఖండాలను తీసుకుందాం.

శంకరాభరణరాగం. చతురశ్ర రూపకతాళం. 4 ఆవర్తాల పరిమితి, ఒక్కొక్క విన్యాసానికి 4 ఆవర్తాల చొప్పున 3 అక్షరాల ఖండాలు వ్రాసి విద్యార్థి చేత పాడించాలి.

1. స రి గ రి|గమ గమ|ప మ ప ద || దపమ గ|సరి గమ|ప నిదప||
   ద ని స̇ ని|దప మద|ప. పమగ || మపద ని|దప దని|స̇ నిరి̇స̇||
2. దాప మ|, గ మా|ప నీద || సా̇ని రి̇|, స̇ గా̇|రి̇ నీస̇ ||
   సా̇ద ని|, ప దా|మ పా మ || గామ ప|, మ గా|రి సాస ||
3. పదా మ|పా గ మ|, రిగా || మపా ద|నీ స̇ రి̇|, నిసా̇ ||
   రి̇ నీ స̇|దా ని ప|, దపా || మపా మ|గా మ గ, రిసా ||
4. సా̇, ని|; దా|, పా, || సీ, ద|; పా|, మా, ||
   గా, మ|; పా|, మా. || గా, రి|; నీ|, సా, ||

ఈ మోస్తరుగా 4 ఆవర్తాల పరిమితిలో 3 అక్షరాల ఖండాలు పాడడం వచ్చాక 8 ఆవర్తాల వరకూ ఈ 3 అక్షరాల ఖండాలను 1 వారం రోజులపాటు పాడించాలి విద్యార్థిచేత.

3 అక్షర ఖండాలు పాడడం క్షుణ్ణంగా వచ్చిన తరువాత 3 అక్షరాల తరువాత 2, 3, 4 అక్షరాల విరామములతో స్వరాలు వ్రాసి విద్యార్థికి నేర్పి పాడించాలి—దశాంశం తరువాత వచ్చే అంకె విరామం.

3.2 శంకరాభరణంలో

రి̇ స̇ ని . సా̇ | స̇ ని ద . నీ | ని ద ప . దా | ద ప మ . పా

3.3

ప ద ప . మా, ప మ గ . రీ, | మ గ రి . సా, | గ రి స . రీ ,
నీ ద . పా, | పా మ . గా, | పా ద . పా, | దా ని . సా,
ని దా . పా, | ద నీ. సా, | గ రీ . సా, | సనీ. దా, | ద పా మా,|

3.4

రి స ని . దా; | స ని ద . పా; | ద ప మ . గా; | మ గ మ . పా;
ద ని స . రీ; | గ రి స . నీ; | స ని ద . పా; | మ గ రి . సా; |

ఈ విధంగా విరామములతో కూడిన 3 అక్షరాల ఖండాలను క్షుణ్ణంగా వేరే వేరే రాగాలలో పాడడం వచ్చేవరకూ – కనీసం 2, 3 వారాల పర్యంతం సాధకం చేయించాలి గురుముఖంగా. ఈ విరామసహిత ఖండాలను ఒక్క ఆది తాళములోనే గాక ఖండచాపు, రూపక, త్రిస్రత్రిపుట తాళాలలో కూడా సాధకం చేయించాలి.

ఈ విధంగానే 4 అక్షరాల ఖండాలు-
స ని ద ప | మ ద ప మ | ప మ గ మ | రి గ మ ప |
ద ప మ గ | మ ప ద ని | స ని ద ప | ని ని ద ప | ద ప మ ప |
దా ప మ | గా మ ప | మా ద ప | నీ ద ప | సా ని ద | రీ స ని |
ద నీ స | రి సా ని | స దా ప | మ గా మ | ప దా ని | స నీ స |
ద ప మా | ప మ గా | మ ప గా | మ రి గా | మ ద పా | ని ద పా
దా, ప | మా, ప | గా, మ | రీ, గ | మా, ప | దా, ని |
పా; | మా; | పా; | గా; | మా; | పా; ||

ఈ నాలుగు స్వరాల ఖండాలు రూపకతాళంలోనూ ఆది తాళములోనూ సమజాగానుంచి పాడితే బాగుండదు 2 అక్షరాల జాగాతో పాడిస్తే బాగుంటుంది. ఖండ, మిశ్రచాపు తాళాలలో సమం నుండి పాడించవచ్చు.

పై పాఠం క్షుణంగా పాడించిన మీదట 2, 3 అక్షరాల విరామములతో సహా 4 అక్షర ఖండాలను పాడించాలి.

4.2

(కల్యాణిరాగం)

గ రి స ని . సా | రి స ని ద . నీ | స ని ద ప . దా | ని ద ప మ . పా
మ ని ద ప . మా | ని ని ద ప . దా | స స ని ద . నీ | రి రి స ని . సా |

నీ ద-ద . పా | దా ద ప . మా | ప ప మ గ . రీ | మ మ గ రి | సా |

ప దా ని . దా | ని సా రి . సా | గ రీ స . నీ | స నీ ద . పా |

4.3 (కల్యాణిరాగం)

స ని ద ప దా, | రి స ని ద . నీ, | గ రి స ని . సా, | ప ద ని స . నీ, |

ని ద ప మ . పా, | ద ప ద నిదా, | ని ని ద ద పా, | ద ప మ ప . దా, |

ప గా మ . పా, | ని దా ప . దా, | స దా ని . సా, | రి గా రి . రీ, |

స స రి ని . సా, | ని స ని ద . నీ, | ని ద స ని . దా, | ప స ని ద . పా, |

ద మ ప ద . నీ, | ని రి ని ద . పా, | స ని ద ప . గా, | ప గా రి . సా, |

నాలుగు అక్షరాలు విరామ సహితంగా బాగా సాధకం చేయించిన తదుపరి 5 అక్షరాల ఖండాలను విరామరహితంగానూ, విరామసహితంగానూ పాడించాలి.

5 అక్షర ఖండాలు (తోడిరాగం)

స ని ద ప మ | ని ద ప మ ప | ద ప మ గ మ | ప ని ద ప ద | రి స ని ద ని |
సా రి స ని | రీ స ని స | దా ని స ని | దా ప మ ప | గా మ ప ద | నీ ద ప మ |
ద పా మా | ప మా గా | మ పా మా | గ రీ సా | రి గా మా | ప దా పా |
గా మా ప | మా పా ద | పా దా ని | దా నీ స | నీ ద ద ప | దా ద ప మ |
దా పా, | నీ దా, | సా నీ, | రీ సా, | దా నీ, | రీ సా, | గా రీ, ||

5.1

గరిసనిద. , | రిసనిదప. , | సనిదపద. , | దపమగమ. , |

సపమగమ. , | నిదపదని. , | సనిదనిస. , | రిరిసనిస. , |

రీసనిద. , | సానిదప. , | దానిసరి. , | పాదనిస. , ||

5.2

సరిసనిద. నీ | నిరిసనిద. పా | దనిదపమ. గా | మగరిసస. సా |

పమగరిగ.మా | నిదదపమ.పా | దనినిదప.దా | రిసనిదని.సా |
గరీసని.సా | రిసానిద. నీ | సనీదద.పా | దపామగ.మా |
పదనినిద.పా | సరినిసద. నీ | రిరిసనిరి.సా | మపదదని.సా ||

5.3 (తిరగవేసి 3.5 పాడితే బాగుంటుంది

సా,.రిసనిదప । దా,.నిదదపమ । గా,.మనిదపమ ।
పా,.సనిదపద । నీ,.దనిసరిస । రీ,.గరిరిసని ।
సా,.రిసనిద । సీ,.సానిదప । దా,.సీదపమ ।
పపా.దనిదపద । నిసీ.రిసనిదని । సరీ,.గరిసరిని ।

5.4 (ఆదితాళం)

గరిసనిద—సీ; । రిసనిదప—దా; । సనిదపమ—పా; ।
నిసిదపమ—పా; । దపమగమ–పా; । దనిదపద—నీ; ।
సగరిస–రీ; । సారిసని – సా; । సీదనిస—నీ; । దాపనిద–పా; ।
దాదపమ—గా; । మాపనిద–పా; । దాపదని–సా; । సానిదని–సా; ।

ఐదులన్నీ విరామ సహితంగా పాడించి సాధకం చేయించిన తరువాత ఇదేవిధంగా 6 అక్షరఖండాలు విరామాలతోనూ, లేకుండానూ వ్రాసి పాడించాలి.

ఆదితాళం 6 అక్షరాలు (తోడిలో)

రిసానిదప । ససీదపమ । దపామగరి । గమాపదప ।
మాపదనిస । పాదనిసరి । నీసరిగరి । సారిగరిస ।
సనిదపాద । నిదపమాప । దపమగారి । గపమగారి ।
సీ,సరిగ । పా,రిగమ । పా,నిదప । దా,నిసరి । సా,గరిస ।
రిసనిదా, । సనిదపా, । మపదనీ, । పదనిసా, । గరినిసా, ।

ఆదితాళం 6.3

గరిసనిద.సీ, । రిసానిదప.దా, । సనీదపమ.పా ।
దపామగరి.గా । మపాపమగ.రీ, । మగాగరిని,సా, ।
సాగరిసని.సా, । సారిసనిద.నీ, । నీసనిదద.పా, ।
దాదపమగ.మా, । పాపమగరి.సా, । రీగమగరి.గా, ।
పా,దపమ.పా, । సీ.దపద.నీ, । సా,గరిని.సా, ।

ఆదితాళం 6.4

సరీసనిద.నీ; | రిసాసనిద.పా; | నిదాదపమ.పా ; |
మగారిగమ.పా ; | నిదాపదని.సా; | మపాదనిస.రీ; |

ఇదే మోస్తరుగా 7 అక్షరాల ఖండాలు, విరామ సహితంగా కూడ పాడించాలి.

7 అక్షరాలు

గారీసనిద | రీసానిదప | సానీదపమ | పామాగరిస |
నిసగారిగమ | పనిదాపగమ | పదనీదనిస | గరిగాగరిస |
నీదానిసరి | సానీనిదప | దాపామపద | నీదాదపమ |
గామాగరీ | గామాదపా | నీదాపదా | నీసాగరీ |
సా;సనిద | నీ;దపమ | పా;మగరి | గా;గరిస |
నిసారిగమా | పమానిదపా | సనీదపమా | పదాదనిసా |

7.2

సారీసనిద.నీ | నీసానిదప.దా | సానీదపమ.పా |
దాపామగమ.పా | గామాపదని.దా | దానీసరిని.సా |
సనిదాపదని.సా | రిసనీదపమ.పా | దపమాగరిరి.సా |
సరిగామపగ.మా | పదనీదపద.నీ | సనిదాపదని.సా |

7.3

గారీసనిద.నీ, | రీసానిదప.దా | సానీదపమ.పా, |
నీదాపదని.దా, | దానీసరిని.సా, | సానీనిదప.దా, |
సాగరిసనిద.నీ, | నీసనిదపమ.పా, | దాదపమగమ.పా, |
నీనిధపదని.సా, | రీగరిసనిద.నీ, | సాసనిదపమ.పా, |

7.4

గారీసనిద.నీ; | సానీదపమ.పా; | దానీదపమ.గా; |
మానీదపమ.పా; | దానీనిదప. దా; | దానీసరిని.సా; |

మపదాదపమ.గా; । పమగాగరిరి.సా; । గామాదపమ.పా; ।
పదనిదదపమ.పా; । దనిసేరిసనిద. నీ; । సగరిసనిదని.సా;

8 అక్షరాలు (తోడిరాగం)

8 అక్షరాల ఖండాలు 3, 5 గా గాని, 4, 4 గా గాని, 2, 6 గా గాని ఏర్పాటు చేసుకోవచ్చు.

సా,గరిసనిద । నీ,సనిదపమ । పా,నిదదపమ । గా,దపమగరి ।
ససా.రిగరిసరి । గమా పనిదపమ । పదా నిసనిదప । దదా నిరిసనిద ।
సరిగ.గరిసనిద । నిసరి రిసనిదప । సనిద నిదదపమ । పదపగామపద ।
నీ,దానిసరి । సా,రీగరిస । నీ,రీరిసని । దా,సానిదప ।
సాసారిసనిద । నీనీసనిదప । దాదానిదపమ । దాపామపగమ ।
పా;దపమగ । మా;దపదమ । పా;దనిసరి । సీ;గరిసని ।

ఈ 8 స్వరాల ఖండాలు ఆది తాళములో స్వరకల్పనకు చాలా ముఖ్యం విద్యార్థి వీటిని బాగా సాధకం చెయ్యాలి.

8.1, 8.2, 8.3 కంటే 8.4 బాగుంటుంది.

8.4

ససాగరిసనిద.నీ; । సనీసనిదపమ.పా; । దపాదపమగరి.సా;
ససారిగమపద.పా; । మపాగామపద.నీ; । రిసారిసనిదని.సా;
సా,గరిసనిద.నీ; । నీ.సనిదపమ.పా; । దా,దనిదపమ.దా; ।
నిసరిసనిదపమ.పా; । దనిసనీదపమ.దా; । దపమపమగారి.సా;

9 అక్షరాల ఖండాలు 4, 5 చేర్చిగాని 2 2 2 2 1 గా గానీ పాడడం అలవాటు. ఈ రెండే ఎక్కువ ప్రచారంలో ఉన్నాయి.

9 అక్షరాలు

సా రి గ రి స ని ద । నీ ని రి స ని ద ప । మా పా ద ప మ గ మ ।
నీ దా ని ద ప ద ని । సా రీ రి స ని ద ప । దా ని స రి గ రి స ।

రీ సా నీ దా ప | సా నీ దా పా మ | గా మా పా దా ప |
నీ దా పా ద ప మ | దా పా మా గ రి స | రీ గా మా ప ద ప |

9 అక్షరాల తర్వాత, 1, 2, 3 విరామాల కంటే 4 అక్షరాల విరామం ఎక్కువగా వాడతారు.

9.4

సా రీ రి స ని ద ప . దా; | దా నీ స ని ద ప మ . పా; |
దా పా గ మ ప ద ని . దా; | దా నీ స రి గ రి ని . సా; |
సా రీ గా రీ స . నీ; | నీ సా రీ సా ని దా; | దా నీ సా నీ ద . పా; |
గా మా పా ద ని ద . పా; | పా దా నీ స రి స . నీ; | సా రీ సా ని ద ని . సా; |

10 అక్షరాల ఖండాలు

10 అక్షరాల ఖండాలను 5+5 గానూ 4+6 గానూ 3+7 గానూ పాడవచ్చు. 5+5 ఎక్కువ వాడుకలో ఉంది.

గా, రీ . గ రి స ని ద | రీ, సా రి స ని ద ప | సా, నీ స ని ద ప మ |
గా మా, ప ని ద ప ద | నీ దా, ని స రి రి స | నీ సా, రి గ రి స ని |
సా; గ రీ స ని ద | నీ; రి సా ని ద ప | దా; స నీ ద ప మ |
పా, దా పా మ గ రి | గా, మా పా ద ప మ | పా, నీ దా ప ద ని |

విరామ సహితంగా పాడేటప్పుడు 10 అక్షర ఖండాలకు 1, 2, 3, కంటే 4 అక్షరాల విరామం ఎక్కువగా వాడుకలో ఉంది 10 లు 5+5 గా పాడాలి.

10.4

గా, రీ గ రి స ని ద . నీ; | రీ, సా రి స ని ద ప . దా; |
పా, దా ప ని ద ప మ . పా; | దా, నీ స రి గ రి ని . సా; |
రీ సా, రి స ని ద ప . దా; | సా నీ, స ని ద ప మ . పా; |
నీ దా, ని ద ద ప మ . పా; | గా మా, ద ప మ గ రి . సా; |

ఈ విధంగా స్వరఖండాలను విరామ సహితంగానూ రహితంగానూ వ్రాసివ్వడం ఎవ్వరికైనా సాధ్యమవుతుంది. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 స్వరఖండాలను వేరేగానూ, విరామాలతోనూ 4, 5 ప్రసిద్ధ రాగాలలో, ఖండచాపు, రూపక, మిశ్రచాపు, ఆదితాళాలలో ఒక్కొక్క జాతి 10 ఆవర్తాలవరకూ క్షుణ్ణంగా విద్యార్థి పాడగలిగిన శక్తి రావడానికి సుమారు 6 నెలలు పట్టవచ్చును. స్వర కల్పనా జ్ఞానం రావడానికి ఈ మొదటిపాఠం పునాది వంటిది.

రెండవ పాఠం

మొదటి పాఠం బాగా సాధకం చెయ్యడంవల్ల నోటికి స్వరాలు జాతులు జాతులుగా పాడడం అలవాటవుతుంది. తరువాత ఒక్కొక్క తాళమే తీసుకుని సమజాగాకీ, 2 అక్షరాల అనాగత జాగాకీ స్వరకల్పన అలవాటు చెయ్యాలి. ముఖ్య మైన 4 తాళాలలోనూ అంటే ఖండచాపు, చతురస్ర రూపకం, మిశ్రచాపు, ఆది తాళాలలో–స్వరకల్పనా పాఠాలు బోధిస్తే చాలు.

చతు॥ రూపకతాళం

కల్యాణిరాగంలో "ఈశపాహిమాం" అనే కృతి సమజాగాలో స్వరం వెయ్యడానికి బాగుంటుంది.

మొదటి కాలంలో–	స ని దా పా ప మ గా మా ॥ పా
ఆవర్త స్వరాలు–	ఈ . . శ పా . . హి ॥ మాం

పా, ప ద ని ।	ని ని ద ప ద ని ।	ద ని ని ప ద ని ।
ప మా ప ద ని ।	ద ప ని ద గ రి ।	గ ని ద ప ద ని ।
గా మ ప ద ని ।	గ గ మ ప ద ని ।	గ రి స ప ద ని ।
స ని ద ప ద ని ।	స ద ని ప ద ని ।	
మ పా దా ని ।	రి గ మ ప ద ని ।	

ఈ విధంగా 1 ఆవర్తం స్వరాలు సులభమైనవి వ్రాసి గురువు పాడుతూ శిష్యునిచే పాడించాలి. కొంత అలవాటయ్యాక, గురువు తానొక ఆవర్తం స్వరం పాడితే శిష్యుడు వేరొక స్వరం పాడుతూ సాధకం చెయ్యాలి. తరువాత, ఇవే స్వరాలు చూడకుండా పాడించాలి విద్యార్థిచేత. మొదటికాలం పాడడం బాగా వచ్చాక మొదటి కాలంలోనే రెండు ఆవర్తాల స్వరాలు పాడించాలి.

2)

2 ఆవర్తములు-మొదటికాలం స్వరాలు

సా, స ని ప పె, ప ద ని || స ని దా పా పా, గ మా || పా ; ; ;
ఈ . . శ పా . . హి || మాం

గ రీ రి సా స నీ ప ద ని |

దా ప నీ ద సా ని ప ద ని |

స ని ద ని ప ప ద ప మ ప ద ని |

రి సా ని ద ప స సి ప ద ని |

రి స ని ద స ని ద ప మ ప ద ని |

రి సా ని స నీ ద ప దా ని |

సా, సి, దా, ప ద ని |

ని దా ప మా పె, ప ద ని |

సా ; ; పె, ప ద ని |

ద పె ని దా స సె ప ద ని |

గ మ ప ద ని స రి సా ప ద ని |

ప ద ని మ ప ద గ మా ప ద ని |

ద ని స ప ద ని స గ మ ప ద ని |

గ మా గ మ పా గ మ ప ద ని |

పె దా ని స ని ప ద ని |

స స సి ద సీ ని ని ద ప ద ని |

ఇవే కాకుండా ఇలాంటి స్వరాలు ఇంకా వ్రాసి, ఒక్కొక్క స్వరం రెండు మూడుసార్లు పాడిస్తే మంచి సాధకం అవుతుంది. పై వ్రాసిన స్వరాలనే రెండవ కాలములో ఒక ఆవర్తములో పాడించాలి.

ఒక ఆవర్తం స్వరాలు మొదటికాలంలోను, పై కాలంలోనూ అలవాటు చేశాక పై కాలంలో 2 ఆవర్తాల పరిమితిగల స్వరాలు పాడిస్తే స్వరకల్పన ఎలా నడుస్తుందో బోధపడుతుంది. అంతకంటే ఎక్కువ పరిమితిగల స్వరాలు పాడించే అవసరం ప్రస్తుతం లేదు.

పై కాలములో 2 ఆవర్తాల స్వరాలు

సా, గ రి స ని ద నీ, రి । స ని ద ప దా, ప మ ప ద ని ॥
స సా గ రి స ని ద ని నీ రి । స ని ద ప ద దా గ మ ప ద ని ॥
గ రి గ రి స ని రి స రి స ని ద । స ని స ని ద ప ని ద ప దా ని ॥
గ రీ స ని ద పా, రి సా । ని ద ప మా, గ మా ప ద ని ॥
ప ద ని స రీ గ రి స ని ద ప । మ ప ద ని సా ద నీ ప ద ని ॥
గ రి స ని ద ప మ ప ద ని స రి । రి స ని ద ప మ రి గ మ ప ద ని ॥
గా రి స ని రీ స ని ద సా । ని ద ప నీ ద ప మా ప ద ని ॥
గా రి స ని సా రీ స ని ద । నీ సా ని ద ప దా ప ద ని ॥
సా సా, ని ద ప నీ దా । , ప మ ప దా పా మ ప ద ని ॥
స రి గ ని స రి ద ని స ప ద ని । మ ప ద గ మ ప ని ద ప దా ని ॥
పా, ద ప మ పా ని ద పా । స ని ద పా రి గ మ పా ద ని ॥

సమజాగా అలవాటైన తరువాత రూపకతాళంలో
1 అక్షరం జాగాకి స్వరకల్పన చేయించాలి.

మాయా మాళవ గౌళరాగంలో "తులసీదళములచే"
అనే త్యాగరాజకృతిలో చరణంవద్ద బాగుంటుంది.

; ప దా పా , పా పా ॥ ప మ ద ప ప ప మ మా గ మా ॥
.. స ర సీ .. రు హ ॥ పు . . . న్నా . . . . . ॥

; గ మా గ రీ సా రీ ॥ గా మా పా పా ప మ గ రి ॥ గ మ ప దా పా,
.. చం . ప క పా .. ॥ ట ల కు ర వ . క . ॥ . . స ర సీ,

మొదటి కాలంలో 1 ఆవర్తం స్వరాలు; 1 అక్షరం జాగా.

మా, గ రి గ ॥ మ
ప మా గ రి గ ॥ మ
ని ని ద ప మ గ ॥ మ
మ గ రి స రి గ ॥ మ
ద పా మా గ ॥ మ

స ని ద ప మ గ || మ

స మ గ రి గా || మ

మ ప గ మ రి గ || మ

స రి గ మ ప ద || మ

స̇ రి̇ స̇ ని ద ప || మ

ప దా మ ప గ || మ

నీ దా పా || మ

సా, స రి గ || మ

మొదటి కాలంలో 2 ఆవర్తాల స్వరాలు— 1 అక్షరం జాగా

పా, మ గ రి || సా, స రి గ || మ

ప పా మ గ రి || సా, స రి గ || మ

గ మా ప ద ని || సా̇ స̇ ని ద ప || మ

స̇ నీ ద నీ || ప దా మ ప గ || మ

గ మ ప ద ని స̇ || , ని ద ప మ గ || మ

ప పా మ పా || గ మా స రి గ || మ

గ̇ రి̇ స̇ ని ద || రి̇ సా̇ ని ద ప || మ

ప దా మ పా || ద పా ద ప ద || మ

గ మ ప ద ని స̇ || రి̇ సా̇ ని ద ప || మ

పా, మ పా || గ మ పా రి గ || మ

పా ప మా ప || గ మా ప ద ప || మ

రెండవ కాలములో 1 ఆవర్తపు స్వరకల్పన

పా, మా, మ గ రి సా రి || గ మ — స ర సీ రు హ....

ప దా మ పా గ మా రి స రి || గ మ

గ మా ప ద ని సా̇, స̇ ని ద || ప మ

సా̇ ని ద నీ ద ప ద పా మ || గ మ

స̇ నీ ద ప మ పా మ గా రి || గ మ

సా, రి గ మ పా, మ గ రి || గ మ

ప ద ని స రి ని సా స నీ ద || ప మ
గ మ ప మ ప ద ప ద ని స ని ద || ప మ
స రి గ మ ప ద ని సా స ని ద || ప మ
ని ని ద ద ని ని ద పా ని ద ద || ప మ
గా, మ పా, ద నీ, ద || ప మ
పా పా మ గ మా మా గ రి || గ మ
గ రీ స ని ద పా మ గా రి || గ మ
గ మ పా రి గ మ పా సా రి || గ మ
మ గ ప మ ద ని ద ప స ని ద || ప మ
ప ద ద మ ప ప గ మ మ రి స రి || గ మ
స ని ద ప మ గ రి స స నీ ద || ప మ – స ర సీ రు హ ...

పై కాలములో 2 అవర్త స్వరములు

పామగరిస నిసరిగమప | గమాపదని సా,సనీద || పమ
పా, దపమపా, నిదద | పా, సనిదపా, మగరి || గమ
గమాగ మపామ పదాప | దనీద నిసారి సనీద || పమ
గా, మపదపా, నిదప | దా, సనిదనీ, సనిద || పమ
పమగరిసరి గమాపదప | దనీసరిసనిదా సనిద || పమ
పదా మపప గమా రిగమ | గమప మపద పదని సనిద || పమ
సా,రిసనిదప దా,స | నిదపమ పా, దపమగరి || గమ
ససారిగమ పా; రిరిగమపదా; సనీద || పమ
మగమ పాద పదనిసరీ | నిసాదనీ సనీదపమ || గమ
మగమ పా, దపదనీ, | సగరిసా, సనిదపామ || గమ
పాదపమగమా ; ; | మాపమగరిగా, రిసరి || గమ
పా, దపమ పాదమదప | మగమపాద పనిదపామ || గమ
మగరిసా పమగరిసా ద | పమగమప దనిసాసనిద || పమ
నిసనిదనిదపదమపగమ | రిగమపమదపనీదపమ || గమ
మా, పనిదపమదపాప | నిసనిదప మగరిస సారి || గమ

పా, దపమపా, మగమ | పా, నినిదపా, సనిద || పమ

పా; ; మపామగరి | సా; ; మగారిసరి || గమ

పా, మపా గమపా రిగ | మపా సనిదపా మగారి || గమ

గరిసనిదప మపదనిసరి | రిసనిదపమ | గరిస సారి || గమ

పమా దపమా నిదపమా | దనిదపమా సనీదపమ || గమ

ఈ స్వరాలే కాక ఈ మోస్తరు స్వరకల్పనలను గురువు వ్రాసి, ఒక్కొక్క నమూనా లాంటి స్వరములను వీలైనన్ని పాడిస్తే స్వరకల్పనా రీతులు శిష్యునికి బాగా నోటికి వస్తాయి. పదే పదే సాధకం చేయించడంలో ఉన్నది రహస్యం.

చతురస్ర రూపకతాళంలో చాలా ఆవర్తాల వరకూ స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు 12 అక్షరాలు, అంటే ఒక ఆవర్తం స్వరాలు ముగిసిన వెంటనే గుర్తు తెలియాలి విద్యార్థికి; అనగా, ప్రతి ఆవర్తం దీర్ఘస్వరముతో ప్రారంభించ నవసరం లేదు, 12 అక్షరాల కొలతబద్ధతో పాడుతూ ఉన్న స్వరాలను కొలుచుకుంటూపోవాలి. వినేవారికి స్వరకల్పన ఆవర్తాలు ఆవర్తాలుగా వినబడకపోయినా, పాడుతూన్న విద్యార్థికి ఒక్కొక్క ఆవర్తం, లేక 2 ఆవర్తాలైనా సరే, ముగిసినట్లు గుర్తు తెలియాలి ఈ గుర్తు తెలియకపోతే జాగాకి వచ్చేటప్పుడు కంగారుపడే అవకాశం ఉంది. ఈ విధమైన గుర్తు తెలియాలంటే 12 అక్షరాల ఖండాలు రకరకాల చిరుఖండాల ఏర్పాటుతో వ్రాసిచ్చి సాధకం చేయించాలి :

మాళవగౌళ	పా, మా, గా, రి గ మ ||	3	3	3	3
	ద పా ప ప ప గ మా రి గ మ ||	3	3	3	3
	పా, మ గ రి సా, రి గ మ ||		6	6	
	ద పా మ గ రి స సా రి గ మ ||		6	6	
	ద పా మ గ మా రి స రి గ మ ||	4	3	5	
కళ్యాణి	రి స ని ద స ద ప మ ప ద ని ||	4	4	4	
	సా ; ; పా, ప ద ని ||	6	3	3	
	ద పా ని దా స నీ ప ద ని ||	3	3	6	
	గ మా గ మ పా గ మ ప ద ని ||	3	4	5	
	ప ని స ప ద ని స గ మ ప ద ని ||	3	4	5	

గ మా గ మ పా మ పా ద ని || 4 4 4

స̇ రి̇ ని స̇ ద ని ప ని ద ద ప మ || 2 2 2 2 4

రీ̇ స̇ ని ద సా̇ సీ ద ప మ || 5 7

గ̇ రి̇ స̇ ని సా̇, స̇ ని ద ప మ || 4 3 5

ఇంతటితో రూపకతాళం పాఠం ముగుస్తుంది. సమజాగాకి, ఒక అక్షరం జాగాకి, 1 ఆవర్తం, 2 ఆవర్తాల స్వరాలు మొదటి, రెండవ కాలములలో నోరు నొచ్చేలాగ విద్యార్థిచేత సాధకం చేయిస్తే స్వరకల్పన తనకు తప్పక స్వాధీనమవుతుందనే ధైర్యం కలుగుతుంది.

మూడవపాఠం

ఖండచాపు తాళం

రూపకతాళం తర్వాత ఖండచాపు తాళం పాడించడం సులభం. కల్యాణి రాగములో "అమ్మ రావమ్మ" అనే త్యాగరాజకృతి ఇందు కనువైనది. ఈ కృతిలో పల్లవి వద్ద సమజాగాకే, చరణంలో 1 అక్షరం జాగాకి కూడా స్వరకల్పన చేసే సౌకర్యం ఉంది.

ఈ కృతిలో పల్లవి ఇలా నడుస్తుంది :

సా ; స ని ద ప పా మ || ప ద ని సా ; ; ||
అ . మ్మ . రా . . . || వ.......మ్మ.......||

మొదటి కాలములో ఒక ఆవర్తం స్వరాలు

పా ప ద ని || సా ; స ని ద ప పా మ || ప ద ని సా ; ;
అ . మ్మ . రా . . . || వ . . మ్మ.

గ మ ప ద ని ||
స ని ప ద ని ||
పా దా ని ||
ని ప దా ని ||
సా ప ద ని ||
ద మ ప ద ని ||
స పా ద ని ||
నీ దా ని ||
ద ద ప ద ని ||
మ ప ద ద ని ||
స ని ద గ రి || రి స సా స ని దా పా || ప ద నీ సా ; ;
మ ప ద ద ని || అ.......మ్మ....రా.... || వ..... మ్మ....

సమజాగా, మొదటి కాలములో 2 ఆవర్తాల స్వరాలు

దా ప మ ప గ మ ప ద ని ॥
సా ని దా ప మ ప ద ని ॥
ని ద పా, గ మ ప ద ని ॥
ప మ పా గ మా ప ద ని ॥
పా, గా మా ప ద ని ॥
ప మ ద పా ని ని ప ద ని ॥
సా, నీ, ద ప ద ని ॥
ప మ గ రి గ ని ద ప ద ని ॥
ద ని ప ద మ పా ప ద ని ॥
సా స ని ద పా ప ద ని ॥
ద పా ని దా మ ప ద ని ॥
స స ని ద ని ని ద ప ద ని ॥
స నీ ద ద పా ప ద ని ॥
పా, ద పా, ప ద ని ॥

సమజాగా, రెండవ కాలములో 1 ఆవర్త స్వరాలు :

పా ; , గ మ ప ద ని ॥
సా; స నీ ప ద ని ॥
రీ , గా మా ప ద ని ॥
స నీ ద ప మా ప ద ని ॥
గ రి స ని ద పా ప ద ని ॥
స రి ని స ద ని ప దా ని ॥
స నీ ద పా ప దా ని ॥
ద ప ని ద స ని ద ప ద ని ॥
స ని ద ని ద పా ప ద ని ॥
ని ని ద ప ద ద ప ప ద ని ॥

3)

సా, ని దా, ప మ ని ||

స ని ద పా గ మ ప ద ని ||

సమజాగాకి 2 వ కాలములో 2 ఆవర్తముల స్వరములు

సాసనిద నినిదప పాపమప గమపదని || అమ్మరావమ్మ

సరిగనిసరి దనిస పదని మపద గమపదని ||

పమపాపమ నిదపమ సనిదప రిసని పదని ||

సా, గరిసనిదని, రిసనిదపా పదని ||

పామపాప నిదసాని రిసనిపదని ||

సరిగరిస నిసరిసాని దనిసని పదని ||

ససనిదని; నినిదప పా; మపదని ||

సానిదా నినిదపా పాపమా గమపదని ||

సానా నిద నినిదప పాపా పదాని ||

సరిగరీ, దనిసని, పదనిదా పదని ||

సరిసనిదా నిసానిదపా పమాపదని ||

పమగపపమ నిదప సనిద రిసని గమపదని ||

చాలా ఆవర్తములు పాడేటప్పుడు పనికివచ్చే 10 అక్షరాల కూర్పులు

కల్యాణిలో

పా, ప ప మ గ రి గ మ ||

ని పా మ పా ని ద ప మ ||

ప ప మ గా రి గ రి స ని ||

స రి గ మ ప గా మ ప ద ||

మ ప ద ప స ని రి స ని ద ||

స రీ స ని ద రి స ని ద ||

సా సా ని ద ని ద ప ||

సా ని ద నీ, ని ద ప ||

పా ప నీ ద సా ని ద ||

మ ప ద మ ప గా మ ప ద ||

ప ని ద పా నీ ద ప మ ||

ప మ ద ద ప మ గ రి గా ||

ప మా గా రి స ని ధ ని ||

స రి గ మ ప రి గ మ ప ద ||

ద ని స ప ద ని మ ప ద ని ||
ప ద ని సా గ మ ప ద ని ||
గ మ ప మా ప మ ప ద ప ||
నీ ద ప స ని ద రీ స ||

గ రి గ స రి ని స ద ని స ||
సా స ని ద ని ని ద ప ||
స రి గ స రి ని స ద ని ద ||
స రీ ని సా ద ని ప ద ||
ని రి స సి, ద ప మ గ ||

ఖండచాపుతాళంలో 1 అక్షరం జాగాకి స్వరకల్పన

"అమ్మరావమ్మ" అనే కృతిలోనే చరణంలో "తామరస దళనేత్రి" అనే చోటు కల్పనకు అనువైనది.

; సా స ని దా పా || ప గ మా పా ; పా ||
. తా మ . ర స || ద . ళ నే . త్రి ||

; పా ప మ ప దా ప || ప ద నీ సా ; మ ప || ద ని
. త్యా గ . రా . . || జు . ని మి . త్రి . || . .

మొదటి కాలంలో 1 ఆవర్తం స్వరకల్పన

పా, ప ద || ని
గ మా ప ద || ని
ని ని ద ప ద || ని
రి గ మ ప ద || ని
ని ద ప దా || ని
ని ద మ ప ద || ని
ప గ మ ప ద || ని
ద ని స ప ద || ని

సా పా ద || ని
స ని స ప ద || ని
ప ప ద ద ని || ని
గ రి స ని ద || ని
ని ద ని ప ద || ని
సా మ ప ద || ని
ద ప ని ద స || ని
స పా ప ద || ని

మొదటి కాలములో 2 ఆవర్తముల స్వరకల్పన

పా, మ గ | మ పా ప ద || ని
ని ద ప మ ద | పా మ ప ద || ని

పాదపా । నిదపాద ॥ ని
గమపదని । సామపద ॥ ని
సరీనిసాపసిపద ॥ ని
పమదపానిదాపద ॥ ని
మగమపద । పాదపద ॥ ని
దసిపద । నిమపద ॥ ని
గమపమప । దపదనిద ॥ ని
సాపాద । పామపద ॥ ని
దనిసరీ । పదనిసద ॥ ని
పమగదప । మనిదపద ॥ ని
సనిదపమ । గమాపద ॥ ని
గగమపమ । మపదపద ॥ ని
పాదపా । నిదపాద ॥ ని
నిదపమాగమాపద ॥ ని
సనిదపమ । గమాపద ॥ ని
సానిసీ । దదాపద ॥ ని

పై కాలములో 1 ఆవర్త స్వరా

సా, సనిదపా, ప ॥ దని
గా, మా, పా, ప ॥ దని
సానిదసిదపమప ॥ దని
సారిసనిదాపమప ॥ దని
పదానిసాదసీప ॥ దని
సాగరిసనిదపాప ॥ దని
సనిదపమగరిగమప ॥ దని
రిసనిదపాగమాప ॥ దని
పదనిసాదనిసాప ॥ దని
నిదపమాగమపాప ॥ దని

రీ స ని ద గ మా ప || ద ని
గ మ ప ద ని సా గ మ ప || ద ని
స నీ ద ని దా మా ప || ద ని
ప ద ని స ని ద ప మా ప || ద ని
రి సా ని ద ప స నీ ప || ద ని
ని గ రి స ని ద ప మా ప || ద ని

పై కాలములో 2 ఆవర్త స్వరకల్పన

సా, స ని ద నీ, ని | ద ప దా, గా మా ప || ద ని
స రి గ ని స రి ద ని స ప | ద ని మ ప ద గా మా ప || ద ని
పా, ద ప మ ప దా ప | ద ని సా స ని ద ప మ ప || ద ని
సా, గ రి స ని ద నీ | , రి స ని ద ప దా, ప || ద ని
స రీ ని సా ద నీ ప | దా మ పా గా మా ప || ద ని
మ ప ద ని సా, రి స ని | ద ని ని ద పా, గ మ ప || ద ని
సా ని ద ప మ గ రి గా | నీ ద ప మ గ రి గ మ ప || ద ని
స స ని ద నీ, ని ద ప | దా, ద ప మ పా, ప || ద ని
గ మ ప మా ప మ ప ద ప || నీ ద ప స ని ద ప మ వ || ద ని
స రీ గ రి స ని స రీ | స రి ని స ద నీ దా ప || ద ని
ద ని స రి గ రీ స ని ద | రి సా ని ద ప గ మా ప || ద ని
గా రీ స ని ద నీ, | రీ సా ని ద ప మా ప || ద ని
ప మ ప దా ప నీ ద ప | రి స ని ద స నీ దా ప || ద ని
సా ని ద ప మ గ రి సా | గ మ ప ద ని సా మా ప || ద ని

చాలా ఆవర్తాల స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు స్వరాలను తాళానికి అనుగుణంగా పదులు పదులుగా కల్పన చేయడం నేర్చుకోవడం చాలా అవసరం.

పా, ద ప మ గ రి గ మ	నీ ద ప సా ని ద రి స
ద దా మ పా ని ద ప మ	మ ప ద మ ప గా మ ప ద
ప ప మ గా రి గ రి స ని	ప ని ద పా నీ ద ప మ

స రి గ మ ప గా మ ప ద

మ ప ద ప స̇ ని రి స̇ ని ద

గ̇ రీ̇ స̇ ని ద నీ ద ప

సా̇ సా̇ ని ద ని ని ద ప

ద ని స̇ ప ద ని మ ప ద ని

గ మ ప మా ప మ ప ద ప

స̇ రి̇ గ̇ రీ̇, స̇ ని ద ప

గ̇ రి̇ గ̇ స̇ రి̇ ని స̇ ద ని స̇

సా̇ స̇ ని ద నీ ని ద ప

పా, ద పా, ని ద ప

స̇ రి̇ ని స̇ ద ని స̇ ప ద ని

పా ద పా ని ద స̇ ని ద

నాలుగవ పాఠం

మిశ్రచాపు తాళం

మిశ్రచాపులో సమజాగాకి స్వరకల్పన చెయ్యడానికి "భజరేరేచిత్త" అనే దీక్షితులవారి కల్యాణి రాగ కీర్తన తీసుకుందాం.

గా , మా , । పా ; ; ; । ప మ గా ; । గ రి గ రి రి స సా ।
భ . . . । రే . . . । రే . . . । చి . . . త్త . . ।

; గ రి స ని । సా రీ సా రీ । గా ; ; । గ ద ప మ గ రి స రి ।
. జా . . . । లాం. . చి । కాం . । . . . . ।

మొదటి కాలంలో 1 ఆవర్తం స్వరాలు

పా, ప మ గ రి ॥ భజరే ॥ మ ద ప మ గ మ రి ॥
పా మా గ మ రి ॥ ని దా ప మ గ రి ॥
స ని ద ప మ గ రి ॥ గ రి ని ద మ గ రి ॥
ప ద మ ప గ మ రి ॥ రి గ ప మ గ మ రి ॥
ద ప ద ప మ గ రి ॥ ని ద ద ప మ గ రి ॥
స రి గ మ ప గ రి ॥ పా; మ గ రి ॥
మ ని ద ప మ గ రి ॥ గ ని ద మ గ మ రి ॥
స రి గ మా గ రి ॥ పా మా గా రి ॥
మ గ రి స రి గ రి ॥ సా పా మ గ రి ॥
ద పా మ గ మ రి ॥ మ ద ప గ మ గ రి ॥ భజరే

ఈ మోస్తరుగా స్వరాలను వ్రాసి ఒక వారం రోజులు సాధకం చేయిస్తే మార్గం బోధపడుతుంది.

మొదటి కాలంలో 2 ఆవర్తాల స్వరాలు

పా ద పా ని ద | పా ద ప మ గ రి || భజరే
ప మ గ రి స ని | ద పా ప మ గ రి ||
గ మ ప ద ని సా | ని ద ప మ గ మ రి ||
స ని ద పా ని ద | పా ప మ గ మ రి ||
ప మ ప దా స ని | దా ద ప మ గ రి ||
గ మ ప ద ని సా | స ని ద ప మ గ రి || భజరే
ని ప మ ని ద ప స | ని ద ద ప మ గ రి ||
పా మ గ రి సా | ని ద ప మ గ మ రి ||
గ మ ప దా మ ప | ద ని ద మ గ రి ||
గ మ గ ప మ ద ప | ని ద ద ప మ గ రి ||
గ రి స ని ద ప రి | స ని ద ప మ గ రి ||
ప మ గా ని ద ప | స ని దా మ గ రి ||
ని దా ప మ గ | దా పా మ గ రి ||
స గ రి గా ని ద | స ని ద ప మ గ రి ||
స ని ద ప ని ని ప | ద ప మ గ ప మ రి ||

రెండవ కాలములో 1 ఆవర్తము స్వరకల్పన

పా, ద ప మ పా, ద ప మ గ రి || భజరే
సా, నీ, దా, ద ప మ గ రి ||
మ పా ద ని స రి స ని ద ప మ గ రి ||
స ని ద ని ద ప ద ప మ గ ప మ గ రి ||
ప దా మ పా గ మా ద ప మ గ రి ||
గ మ ప ద ని సా స ని ద ప మ గ రి ||
ప మ ద ప ని ద ప స ని ద ప మ గ రి ||
ప మ గ రి గా స ని ద పా మ గ రి ||
ప మ గ ద ప ని ద స ని ద ప మ గ రి ||

సా ని ద నీ ద ప ద పా మ గ రి ||
ద ని స దా; ప ని ద ప మ గ రి ||
సా నీ ద ప మ దా పా మ గ రి ||
గ రి స ని ద రి స ని ద ప మ గ మ రి ||
పా, ద ప మ గ ద పా, మ గ రి ||
ప మ ద ప ని ద స ని ద ద ప మ గ రి ||

రెండవ కాలములో 2 ఆవర్తాల స్వరకల్పన (సపుజాగా)

పా,దపమ గమపదని దపమ | పా,దనిససనిద దపమగరి ||
సానిద నీదప దపామగరి | గమపదనిసా; దపమగరి ||
గా,గరిసరీ రిసన్నిధన్ని | సరీగమా పదా దపమగరి ||
సా,గరిగ సగరి రిసనిదని | సనిద సీద పదాదపమగరి ||
పా,మగమ పా, నిదపదా | సా,రిసనిదా, పమగమరి ||
సరిస పమగ దపమ నీదపమ | సనిదరిసనిగరిస సనిదపపు ||
మగారిసన్నిసా, పమగమరి | గనీదపమపా, నిదదపమ ||
పామగరిసన్నిధా న్నిసరిగమ | పానిద సనిదపాదపమగరి ||
పదదప మపపమ గమాపదప | నినిద సనిద రిసని దపమగరి ||
పామాగరిస న్నీధానిసరి | గామా పదప నీదా దపమ ||
ససనిద నినిదప నిదాదపమ | గామప నిదసని దపామగరి ||
సరీగమప గమపద మపదని | గరీసనిద సనిద దపమగరి ||

---

14 అక్షరాల కాలప్రమాణం మనసులో నాటుకుపోతే చాలా ఆవర్తాల స్వరకల్పన. చాలా సులభమవుతుంది. అందుకుగాను ఈ క్రింది స్వరాలను బాగా పాఠం చెయ్యాలి.

పా, ద ప మ గా, మ ప ద ప మ ||
ప ద ప మ ప మ గ ప మ గా రి స న్ని ||
సా రి గా మ పా ని దా ద ప మ ||
నీ ద ప ద మ ప ద ని స రీ స ని ||

4)

[illegible] మా ద ప మ గ రి ||
[illegible] ద ప మ ||
[illegible] ద ప మ ||
[illegible] ద స ని ద ప మ ||
[illegible] స ని ద గ రి స ని ద ||
[illegible] ద ప మ గా రి స ని ||

మిశ్రచాపు తాళములో 1 అక్షరం జాగాకి మొదటి కాలంలో 1 ఆవర్త స్వరాలు

[illegible] రాగములో "కృపయాపాలయ" అనే కృతిలో....

; [illegible] | [illegible] రి సా రి | గా మా ; | ప ద ప ద పా ; ||
. కృ [illegible] . | యా . . . పా . . | ల య . | శౌ . . . రే ; ||

[illegible] || మ	స ని ద ని ద ద ప || మ
[illegible] || మ	ద ప మ గ మ రి గ || మ
[illegible] || మ	సా, ని ద పా || మ
[illegible] ద ప || మ	ని ద ప గ మ రి గ || మ
[illegible] || మ	ని ని ద ప ద ద ప || మ
పా, [illegible] || మ	మ గ రి సా రి గ || మ
[illegible] || మ	గ గ మ ప ద ద ప || మ
[illegible] || మ	గా మ పా రి గ || మ
[illegible] || మ	రి స ని ద ప మ గ || మ
[illegible] || మ	స రి గ మా రి గ || మ

1 ఆవర్తములో పై కాలపు స్వరాలు

[illegible] పా, మ [illegible] స రి || గ మ
[illegible] ద ప [illegible] పా మ గ రి || గ మ
[illegible] ద ని స ని ద పా మ గ రి || గ మ

ప ద ని సా ర సని ద పా మ గ రి || గ మ
సా ని ద నీ ద ప ద పా మ గ రి || గ మ
గ మ ప మా ప మ ప ద పా మ గ రి || గ మ
పా పా మ గ మా గా రి సా రి || గ మ
గ మ ప ద ని స రి సా నీ ద ప మ || గ మ
రి గ మ ప ద ని స రి స ని ద పా మ || గ మ
ప మ గ రి సా రి స ని ద పా ని ద || ప మ
పా, మ గా, రి సా, ని స రి || గ మ
పా మ గా, మ ప మ గా రి స రి || గ మ
రి స ని దా, స ని దా, నీ ద || ప మ

2 ఆవర్తాలు, మొదటికాలపు స్వరకల్పన

స ని ద పా ని ని ద పా మ గ రి గ || మ
ప మ గ మ రి గ మ ప ని ద పా మ గ || మ
పా మ గ మ పా రి గ మ పా మ గ || మ
గ మ ప మ ప ద ప ద ని స ని ద ద ప || మ
స రి గ మ గ రి స ని ద ప మ గ రి గ || మ
స స రి ని ని సా స ని ద పా మ గ || మ
పా మ గ రి సా నీ ద పా మ గ || మ
గ మ ప దా మ ప ద నీ స ని ద ప || మ
ద ప ద మ ప గ మ ప ని ద పా మ గ || మ
పా మ పా గ మ ప దా ని ద ద ప || మ
ద ని స రి స ని రి స ని ద పా మ గ || మ
ప ద ని స రి ని స ద ని స ని ద ద ప || మ

పై కాలములో 2 ఆవర్తపు స్వరాలు ఈ విధంగానే అధ్యాపకులే వ్రాసిచ్చి విద్యార్థిచేత పాడించవచ్చును. వ్రాయసక్కరలేకుండానే తాను పాడి విద్యార్థిచేత పాడించినా మంచిదే. వ్రాయవలసిన అవసరము ఉండదనే భావనతో 2 ఆవర్తపు స్వరాలు పై కాలములో వ్రాయలేదు. ఇంతవరకూ పాడిన విద్యార్థి/విద్యార్థిని 2 ఆవర్తముల స్వరకల్పన సులభముగా చేయగలడు/దు.

ఐదవపాఠం

ఆదితాళం

ఒక విధంగా, గడచిన తాళాలలో కంటె ఆదితాళముతో స్వరకల్పన చెయ్యడం కష్టం. ఖండచాపు, రూపకం, మిశ్రచాపు తాళాలలో, ఆ తాళము నడకే స్వరకల్పనా రీతులను సూచిస్తుంది. ఆదితాళము సరిసంఖ్య, 32 అక్షరాల ఆవర్తము. కనుకనే ఈ కష్టం. ఆ కారణంచేత ఆదితాళము చివరగా తీసుకోవడ మైనది.

కృతి — శంకరాభరణ రాగములో "సరోజదళనేత్రి" అనే కృతిలోని చరణమువద్ద స్వరకల్పన —

పా ; ; ద స ద పా , పా ప మ | పా దా పా స ని | ద పా , ప మ గా ||
సా . . మ . గా . . న వి . | నో . . ది . | ని . . గు . ణ ||

మా ప ద పా మా గా మ ప మ గ రి | గా మా పా గ మ || పా ; ; ; ||
దా . . . మ శ్యా . . మ . . | కృ . ష్ణ ను . || తే . . ||

మొదటి కాలములో ½ ఆవర్తపు స్వరాలు

పా, మ గ రి గ మ ||
ద పా గ మ రి గ మ ||
సా, పా మ గ మ ||
స ని ద పా మ గ మ ||
గ మ ప గ మ రి గ మ ||
స రి గ మ ప రి గ మ ||
ద పా మా గా మ ||
ప దా మ పా గ మ ||
పా, సా రి గ మ ||
ప మా గ మ రి గ మ ||

ప మ ప గ మ రి గ మ ||
ప ద మ పా మ గ మ ||
ని ని ద పా రి గ మ ||
ద ప ద మ ప రి గ మ ||
గ రి గ సా రి గ మ ||
ప ద ద మ ప ప గ మ ||
రి స ని ద ప మ గ మ ||
ప మ గ మ గ రి గ మ ||
ద ని ప ద మ ప గ మ ||
ప ప మ గ మ రి గ మ ||

మొదటి కాలములో (క్రియకు 2 అక్షరాల నడక)
సమజాగాకి 1 ఆవర్తపు స్వరాలు

పా, మ గ రి గా, మ గ రి స రి గ మ ॥ సామగాన....
గ మ ప మా గ రి గ మ గా రి స రి గ మ ॥
మ గ రి సా, స ని ద పా మ గ రి గ మ ॥
ద పా మ గ రి గా; రి సా రి గ మ ॥
ద ప మ ప మ గ మ గ రి మా గా రి గ మ ॥
స రి గ మ ప ద మ పా మ గ మా రి గ మ ॥
ద ని స దా ప మ గ రి గ రి సా రి గ మ ॥
రీ స ని ద సా ని ద ప ద పా మ గ మ ॥
ప పా ద ప మ గ రి గ గా మ గ రి గ మ ॥
స రి గ రి గ మ గ మ ప ద ప మ గ రి గ మ ॥
ప మ ద ప ని ద స ని ద పా మ గ రి గ మ ॥
పా ; ; ప మ గ రి గ సా రి గ మ ॥

రెండవ కాలములో 1 ఆవర్తపు స్వరకల్పన

పా,దపమగా, గమపదనిసరి–సనీనిదా దపాదాపామగమ ॥ సామగాన
గమపమాప మదపా, దపమగమ–పదనిసదా సనిదపా మగరిగమ ॥
గరిగసా, పామగమ రిగమపా–దనిసదాప మగరి గరిసా రిగమ ॥
పదాపమగ మపామగమ రిగమప–దనిసరీ సనిదపా మగమ రిగమ ॥
దపమగరీ మగరిసా గరిరిసన్ని సరిగమపదనిస రిసనిద పమగమ ॥
పా,మగమ పా, మపగమ రిగమ–పదనిసరీ సనిదపా మగరిగమ ॥
దపమగమ పమగరిగమగారిసన్ని-మగరిపమగ దపమ సనిదపమగమ ॥
పాదపమగ మాపమగరి గామగ–రిస రిగగరిసన్ని ససాసారిగమ ॥
రిసని సనిద నిదప సనిదప మగమ–పదనిస రిగరీ సనిదపా మగమ ॥
దాపమ గరిగా పగమ రిగసరిన్ని–సరిగమపా సనిదప మగరిగమ ॥
సా ; ; సనిదపా మగరిగమ–పా ; ; గమపగరి సారిగమ ॥
పామగామరిగ మపామ గమపద–సనిదా; సనిదపా మగరిగమ ॥

ప్రతీ ఆదితాళ వర్ణములోనూ రెండవ ఎత్తుగడ స్వరములు 1 ఆవర్త స్వర కల్పనకు మంచి ఉదాహరణలు, మార్గదర్శకములు. ఆ స్వరాలను పదే పదే మననం చేస్తూ పాఠం చేస్తే మంచిది.

పై కాలపు స్వరాలు 1 ఆవర్తం మేరకు వేరే వ్రాయవలసిన పని లేదు. అధ్యాపకులు మార్గం చూపిస్తూ పాడి విద్యార్థులచే పాడిస్తే చాలు.

ఈ విధంగా 2 ఆవర్తపు స్వరకల్పన రెండు కాలములలోనూ కూడా విద్యార్థిచేత పాడించాలి. ఇంతమాత్రము నేర్చుకుని సాధకం చేసిన విద్యార్థి రెండు ఆవర్తముల స్వరకల్పన నిరాటంకముగా చేయగలుగుతాడు. కాని చాలా ఆవర్తపు స్వరకల్పన నడపడానికి ధైర్యం చాలకపోవచ్చును. ఆ ధైర్యం కలగడానికి మార్గం లేకపోలేదు.

చాలాదూరం ప్రయాణం చేస్తున్నప్పుడు కిలోమీటరు దూరం కొలతగా తీసుకుని ప్రయాణం సాగిస్తాం. అదేవిధంగా చాలా ఆవర్తాలు స్వరకల్పన చేస్తున్నప్పుడు ఆవర్తం కొలత చూసుకుంటూ కల్పన చేస్తే ఏ క్షణంలో తాళంలో ఎక్కడున్నామో తెలుస్తుంది, జాగాకి రావడం సులభం. ఆదితాళంలో ఆవర్తానికి (పై కాలంలో) 32 అక్షరాలు కొలత కష్టం; 16 అక్షరాల చొప్పున మనసులో కొలత చూసుకుంటూ కల్పన సాగిస్తే సుళువుగా ఉంటుంది. అందుకై 16 అక్షరాల నమోనాలు ఈ క్రింద జతపరుస్తున్నాను.

16 అక్షరాల అభ్యాసం - తోడిరాగము

సా ; ; రిసనిదా సనిదపమ			6	5	5
పా, దా, నీ, సానీదపమ		3	3	3	7
పా, సనిదపా, నిదప పమగరి		3	6	3	4
గమపమాప మపదనీద నిదపమ			6	6	4
మదపమాగ పమగరిస సరిగమప			6	5	5
నిదా దపా పమా పనిద పదపమ	3	3	3	3	4
గమపమా, మపదపా, నిదపమ			6	6	4
పదనిసా మపదనిసా సనిదపమ			5	6	5
రీరిసనిద నిసరిరిస నిరిసనిద			6	5	5

సా, నీ, దా, పా, నిదపమ	3	3	3	3	4
దా, పా, ని ద సనిదపా మగరి		3	3	7	3
రిగమగారి మగరిస గరిసనిదని			6	4	6
రీరిసాస నిసనిరి నిసనిదపమ ।		3	3	4	6
గమపదపా, మపదనిదా, నిద ।			7	7	2
ససనిదనీ ; దా ; నిదపమ			8	4	4
నిసపదమప రిగమప దపమగరిస ।	2	2	2	4	6
పా, దపమగరి గా, మగగరిస		3	5	3	5

విరామాలు ఎక్కువగా ఉన్న 16 స్వరముల కల్పన.

భైరవిలో

మా, గా, రీ, గామా పామ	3	3	3	4	3
పా, సనిదపా, దాపా మగరి		3	6	4	3
దపామగ రిగామప సరీగామ			5	5	6
సరీగా, రిగామా, పాదప			6	6	4
నీదపా దాపమా పమా గారి		5	5	3	3
పా, దపమ గా, పమగ మాగరి			6	6	4
పాదపమా మాపమగా రిగామ			6	6	4
రీ ; ; రిగమపా మాగరిస			6	5	5
సా, రీ, గా, మా, పాదప	3	3	3	3	4
దనిసరీ, పదనిసా నిదపమ			6	5	5
సానిద నీదప దా, సనిదపమ		4	4	3	5
సానిద నీదప దా దపామగరి		4	4	2	6

చిన్న పరిధిలో-అనగా 4, 5 దగ్గర స్వరాలతో కల్పన

(షణ్ముఖప్రియ రాగం–16 అక్షరాలు)

దపమ పదప మపదదప నిదదపమ	3	3	5	5
మపద దపమ నిదప నీదాదపమ	3	3	3	7

పమదదపా నిదపదనీ నిదపమ			6	6	4
దనిద పదప మపనినిదప నీదప		3	3	6	4
మగమపదా మపదనిదా నినిదప			6	6	4
మపద దపమ పదనినిదప సనిదప		3	3	6	4
నీనిదపద నీనిదప నీదపమ			6	5	5
పదప మప గమప నిదప నీనిదప	3	2	3	3	5
దదప మపదప నీదప సానిదప		3	4	4	5
పాద పమప దాపమప దాదపమ		3	3	5	5
పప దదపప నినిదద నినిదదపమ		2	4	4	6
సరిరి నినిసస దదనిని పదదపమ		3	4	4	5
పాడ నీద డాప మాదా దపమ	3	3	3	4	3
పా, దపా, నిదా, నిదాపమ		3	4	4	5

ఎక్కువ స్వరాల పరిధిలో దూరపు సంచారాలు

పమగ దపమ నిదప సానీదపమ		3	3	3	7
సనిదపామ గరిసా, నిసరిగమ			6	5	5
రిగమపా దనిస గరిస నీదపమ		5	3	3	5
గరీ రిసా సనీ నిదా నిదపమ	3	3	3	3	5
పదనిస రిగరిస నీద దపమగమ		4	4	3	5
పమగరిసా రిసనిదపా గరిసని			6	6	4
రిగమపద మపదనిస రిగాగరిస			5	5	6
గరిసనిదప మగరిసా నిసరిగమ			6	5	5
గమప మపద పదని దనిస నిసరీ	3	3	3	3	4
పమగరిగ నిదపమప సనిద గరిని		5	5	3	3
పమగరిగ నిదపమప సనిదనిదప		5	5	3	3
గరిస నీ స రిగమపద నిసరిగరి			6	5	5
గరిసనిసా నిదపమపా గరిసరి			6	6	4

నిసనిగరి నిసనిరిస దనీదపమ			5	5	6
పమదాపమ నీదప సానిరిరిస	2	4	4	3	3
గరిస నిదని రిసనీద పమగరిస		3	3	5	5

ఈ విధంగా దాటు, జంటస్వరాలతోనూ, ఆవులతోనూ 16 అక్షరాల స్వరాలు వ్రాసి యిచ్చి పాడించినా సరే తాను పాడి విద్యార్థిచేత పాడించినాసరే, బాగా సాధకం చేయిస్తే స్వరకల్పనా రీతులు బాగా బోధపడతాయి. చాలా ఆవర్తాలు కల్పనచేసినప్పుడు ఆదితాళములో 16 లేక 32 అక్షరాలు ముగియగానే మనసులో గుర్తు ఉంచుకుంటూ సాగితే స్వరకల్పన అర్థవంతముగా ఉంటుంది.

సమజాగా స్వాధీనమయాక ½ జాగా, అంటే క్రియకి 4 అక్షరాల చొప్పున నడుస్తూన్న ఆది తాళములో 2 అక్షరాల జాగాకి, 1½ జాగా అంటే 6 అక్షరాల జాగాకి స్వరకల్పన అలవాటు చేయించాలి.

ఆరవపాఠం

ఈ పాఠం విద్యార్థిలో "జాగా పరిజ్ఞానం" పెంపొందింపచేసేటందుకు పనికివస్తుంది.

మొట్టమొదట ఆదితాళంవేసుకుంటూ, 3 – స్వరాల ఖండలనే వరుసగా ఒకటి, రెండు ఆవర్తాల వరకూ పాడుతూ వెళ్ళి, చివరికి, అంటే జాగాకి వచ్చేటప్పుడు, 3–స్వరముల ఖండమును వదిలి ఎన్ని స్వరాలు మిగిలిపోతే ఆ విడి స్వరాలను పాడి ఆవర్తము ముగించాలి. అదేవిధంగా ఆదితాళమే వేస్తూ వరుసగా 4, 5, 6, 7, 8 స్వరఖండాలను కూడా ఒకటొకటిగా తీసుకుని పాడి, జాగాకి రావడానికి కావలసిన విడి స్వరాలను ఖర్చీచేసి ఆవర్తం ముగించాలి. ఈ విధంగా మిగిలిన రూపక, ఖండ, మిశ్రచాపు తాళములలో కూడా సాధకం చేయించాలి.

ఈ రకపు కృషివలన ఏ తాళములోనైనా, ఏ జాగాకైనా సరే జాగాకి రావడం సులభమవుతుంది, అలవాటుకూడా అవుతుంది.

ఉదాహరణలు : శంకరాభరణరాగం–ఆదితాళం

పదా మపా గమా రిగా సరీ ని̣సా రిగా మపా దపా మగరి గమ ||

(9 త్రిస్రాలు, ముగింపుకోసం ఒక ఖండం (5))

పపమగ మామా పమగరి గా; గరిసని̣ రీ; మగారి సరిగమ ||

(8 చతురస్రాలు.)

దాపమగ మాగరిస రీసని̣స రిగమపా దనిసరీ సనిదపా గమ ||

(6 ఖండాలు, చివర 2 స్వరాలు)

దపామగమ పమాగరిస ని̣సారిగమ పదానిసా సనీదపమ గమ ||

(5 ద్వి – త్రిస్రాలు, చివరకి 2 స్వరాలు)

సానీదపమ దాపామగరి పమగాగరిస రీ; సని̣ధ̣ సరిగమ ||

(4 సప్తకాలు, చివర 4 స్వరాలు)

పా, దపమగమ పా, మగరిసని ససాపమగమరి గమప గమరిగమ ॥

(4 ఎనిమిదులు)

ఒక ఆవర్తవు స్వరాలే వ్రాశాను. ఈ విధంగానే ఒకే జాతి స్వరాలు **4** ఆవర్తముల వరకూ పాడి, చివరకు పొడి అక్షరాలతో జాగాకి వచ్చేలాగ సాధకం చేస్తే జాగా – **sense** – అనగా జాగా ఎన్ని అక్షరాల దూరమున్నదో క్షణంలో తెలుసుకుని జాగాకి వచ్చే జ్ఞానం-కలుగుతుంది.

ఏడవపాఠం

స్వరకల్పనా జ్ఞానం కలగడానికి వర్ణించి సాధకం చెయ్యవలసిన పాఠాలు ఇంతటితో పూర్తి అయాయి. పూర్వవాగ్గేయకారులు రచించిన వర్ణములూ, కృతులలోనున్న చిట్ట స్వరములు విమర్శనా దృష్టితో పరిశీలిస్తే స్వరకల్పనా జ్ఞానం ఇనుమడిస్తుంది. వర్ణములలోవలె స్వరకల్పన చేయాలి అనే పట్టుదలతో సాధకం చెయ్యడమే కడసారి ప్రయత్నం.

ఉదాహరణలు

1. కల్యాణి ఆదితాళ వర్ణములో చరణం చూడండి.

సీ ; ; సదసని దపమ గమా । పా ; ; మపదనిప దనిదరిస ॥

ఈ స్వరంలో స్వరములకూర్పు 6 4 3 3 । 6 5 5 ॥
ఈ మోస్తరుగా ఉన్నది. ఇటువంటి స్వరమే ఈ విధంగా కల్పన చెయ్యవచ్చు.

పా ; ; నీదప దపా మగమ । పా ; ; పమగరిస సనిదపమ ॥

2. కల్యాణి వర్ణంలోనే 3వ ఎత్తుగడ స్వరములో 2వ ఆవర్తము.

నిసని గరిగసరి నిసారి సరినిస

దనీసనిదపమ గమపదా నిగరి ॥

3 5 4 4 । 3 5 5 3 ఏర్పాటులో **ఉంది.**

ఇటువంటి స్వరమే కల్పన చెయ్యవచ్చును :

సరిస నిసదనిద పదాప మపగమ ।

రిగా మపదనిస గరిసనీ దపద ॥

3. సావేరి ఆదితాళ వర్ణంలో పల్లవిలో 2వ ఆవర్తం.

సరిపమగరిస దదమగరిస ధ్సరి I మపద రిపా
మపదనిదమ గరిసధ II

7 6 3 3 3 6 4 ఏర్పాటులో ఉంది.

ఇలాంటి ఏర్పాటుతోనే, ఇంకొక స్వరం కల్పన చేయవచ్చు.

దపమపమగరి సరిమపదప మపద I సరిస గరి సనిదదపమ
నిదపమ II

4. **కాంభోజి** ఆదితాళ వర్ణంలో పల్లవిలో 2 వ ఆవర్తం:

ధ స రి పమగ సరిగమపద మగపద I
రిసానిదప దపామగరి రిసాన్ధి II

3 3 6 4 I 6 6 4 ఏర్పాటులో ఉంది.

దీని మోస్తరు స్వరాన్నే కల్పన చేస్తే ఇలాగుంటుంది.

ని ద ని పదప మపదసనిద నినిదప I
సనీదపద నిదాపమప మగమప II

5. **కాంభోజి** ఆదితాళ వర్ణములో 2 వ ఎత్తుగడ స్వరం-

నిదపమా, పదపమా పమగమప I
మదపమా పనిద మపసనిద సరిగ II

6 5 5 I 5 3 5 3 ఏర్పాటులో ఉంది.

మగమపా, గమపదా నిదనిపద I
మపదసా పదస సీనిదప మపద II

అని కల్పన చేయవచ్చు.

6. **హంసధ్వని** ఆదితాళ వర్ణములో-అనుపల్లవి 2వ ఆవర్తములో

రిసని పనిసరిగ సరిగప గరిసని I
రిరీసనిప పగారిసన్ని పన్నిసరి II

దీని ఏర్పాటు- 3 5 4 4 | 6 6 4

ఇలాంటి ఏర్పాటుతో ఇంకొక స్వరం చేస్తే ఇలాగుంటుంది-

పగరి గపనిసరి పరిసని పగపని |

గరిసనిప సనిపగరి గరిసరి ||

7. **వసంత** రాగం ఆదితాళ వర్ణములో 2వ ఎత్తుగడ స్వరం

సానిదమగ దామగరి సానిధని | సరిస గామదా మగనిదా

మదని ||

6 5 5 3 5 5 3

ఏర్పాటులో ఉన్నది. ఇలాంటి స్వరమే ఇంకొకటి

మాగరిసని సామగమ దామగమ | దనిస గరిసని దనినిదా

మదని ||

కల్పన చేయవచ్చు.

8. **దర్బారు** ఆదితాళ వర్ణములో పల్లవిలో 2వ ఆవర్తము–

పమగరిస రిమపమాప దనిసరి | నీ, దాప దనిపమ గగారిసరి

వలె ఇంకొక స్వరం

దనిపపమరి మపదపాద నిసరిస | గగారిరిస నిసదప

మరిగగరిస ||

6 6 4 6 4 6

9. **కానడ** ఆదితాళవర్ణంలో అనుపల్లవి ముదటి ఆవర్తములో–

పదనిదప మపదప మపమ గామరి |

గరిస మగమ దదనిని సరిసా; ||

5 4 3 4 | 3 3 4 6

ఏర్పాటులో నడిచింది. ఇదేమోస్తరు స్వరం అల్లవచ్చు.

నిదపమప దాపమ గమరి సనిసరి |

గమద మదని సనిరిస నినిసా; ||

10. శ్రీరాగం ఆదితాళ వర్ణములో అనుపల్లవిలో 2వ ఆవర్తం

నిసరిగారి సరినిసాని పనిసరి ।

సనీ పదనిపమ రిగారి నిసరిమ ॥

6 6 4 3 5 4 4 ఏర్పాటు

కలిగిఉంది. ఈ ఏర్పాటుతోనే మనం అల్లుకోవచ్చు.

పనిసరిరి నిసరిగారి సరినిస । రినీ సరిసనిప మపామ రిగరిస ॥

ఈ మోస్తరుగా వర్ణములలో ఒక ఆవర్త స్వరములు రంజకమైన వాటిని గుర్తించి 16 అక్షరముల స్వర ఖండముల ఏర్పాటు గమనించి ఆ మోస్తరు స్వరముల వేరేవేరే రాగములలో పాడే ప్రయత్నము చేస్తే స్వరకల్పనా సామర్థ్యం కలుగుతుంది. 16 అక్షరముల ఏర్పాటు సర్వసాధారణముగా ఈ క్రింది ఏర్పాటులతో ఉంటాయి.

3	5	3	5	
6	5	5		
6	6	4		
3	3	3	3	4
3	3	7		
5	3	4	4	

స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు ప్రయత్న పూర్వకంగా ఈ ఏర్పాటులతో అలవాటు చేస్తే అప్రయత్నంగా కూడా ఈ ఏర్పాటులే వస్తాయి.

ఇంతవరకూ చెప్పిన పాఠాలు క్షుణ్ణంగా వచ్చేవరకూ గురు సమక్షంలో సాధకం చెయ్యడంలో ఉన్నది రహస్యం. అన్నీ భయభక్తులతో పాడితే స్వరకల్పన బాగా అలవాటవుతుంది. సందేహం లేదు.

ఎనిమిదవ పాఠం

స్వరకల్పన చెయ్యడం సుమారుగా వచ్చాక విద్యార్థులకు ఈ నాలుగు తాళములలోనూ చిన్న చిన్న తీర్మానాలు చెప్పి పాడిస్తే వాళ్ళకు ఉత్సాహంగా ఉండి స్వరకల్పనపై ఆసక్తి పెరుగుతుంది.

I. (A) **ఖండచాపు తాళం లో సమజాగాకి-** "అమ్మరావమ్మ" కృతి.

(a) గ రి స ని ద, రి సా ని ద ప, గ మా ప ద ని ‖ అమ్మ
ఈ తీర్మానాన్ని 6.1 అని వ్రాయవచ్చు. అంటే,
6 అక్షరాలు, 1 అక్షరం ఆపు అన్నమాట.

ఎత్తుకోవలసిన జాగా-సమం, దీనినే 1.0 అని వ్రాయవచ్చు.
అనగా, మొదటి క్రియలో జాగా లేకుండా అని అర్థం.

తీర్మానం - 6.1
జాగా - 1.0

(b) **రెండవ తీర్మానం** - 5.5
జాగా - 1.0

సా సా, గ రి స ని ద ।
నీ నీ, స ని ద ప మ ।
పా పా, గ మ ప ద ని ।

(c) **మూడవ తీర్మానం** - 7.4
జాగా - 1.1 (మొదటి క్రియలో 1 అక్షరం జాగా)

గా రీ స ని ద . నీ ;
రీ సా ని ద ప . దా ;
గా మా ప ద ని ‖

I. (B) **ఖండచాపు తాళములో** (పై కాలంలో) 2 **అక్షరాల జాగాకి**– "అమ రావమ్మ" కృతిలో "తామరసదళనేత్రి" అనే చోట స్వరకల్ప (పైకాలములోనే)

(a) **మొదటి తీర్మానం** - 5.2
జాగా - 1.3

గ రి స ని ద . నీ
రి స ని ద ప . దా
గ మ ప ॥ ద ని

(b) రెండవ **తీర్మానం** - 6.2
జాగా - 1.0

గ రీ స ని ద . నీ
రి సా ని ద ప . దా
గ మా ప ॥ ద ని

(c) **మూడవ తీర్మానం** - 7.0
జాగా - 1.1

గా రీ స ని ద
రీ సా ని ద ప
గా మా ప ॥ ద ని

II. (A) **రూపకతాళం**–సమజాగా.

"నారదముని" అనే పంతువరాళి కృతిలో

సా ; స ని దా పా ప మ
నా . ర . ద ము ని . వెడలిన...........

అనే చోట తీర్మానాలు—

(a) **మొదటి తీర్మానం** - 6.3
జాగా - 1.0

6)

గ రి స ని ద . సీ,
రి సా ని ద ప . దా,
గ మా ప ద ని ||

(b) రెండవ తీర్మానం - 7.1
జాగా - 1.1

గా రీ స ని ద . ,
రీ సా ని ద ప . ,
గా మా ప ద ని ||

(c) మూడవ తీర్మానం - 8.0
జాగా - 1.0

స సా రి స ని ద ప
ద నీ స ని ద ప మ
గ మా గ మ ప ద ని ||

II. (B) **రూపక తాళంలో 2 అక్షరాల జాగాకి—**

మాయామాళవగౌళ రాగములో "తులసీదళములచే" అనే కృతిలో చరణం :

; ప దా పా , పా పా || ప మ ద ప ప ప మ మా గ మా ||
. స ర సీ . రు హ || పు . . . న్నా . . . . గ ||

అనే చోట తీర్మానాలు :

(a) మొదటి తీర్మానం - 6.4
జాగా - 1.0

గ రీ స ని ద . నీ ;
రి సా ని ద ప . దా ;
ద పా మ || గ మ

(b) రెండవ తీర్మానం - 5.4
జాగా - 1.3

గ రి స ని ద . నీ ;
రి స ని ద ప . దా ;
మ గ రి || గ మ

(c) మూడవ తీర్మానం - 9.4
జాగా - 1.3

గా రీ గ రి స ని ద . నీ ;
రీ సా రి స ని ద ప . దా ;
దా పా మ గ రి || గ మ

III (A) మిశ్రచాపు తాళంలో సమజాగాకి కల్యాణిరాగంలో "భజరేరే చిత్త" అనే కృతిలో పల్లవి వద్ద—

గా , మా , | పా ; ; ; || ప మ గా ; | గ రి గ రి రి స సా ||
భ . జ . | రే . . . || రే . . . | చి . . . త్త . . ||

(a) మొదటి తీర్మానం - 6.5
జాగా - 1.0

స నీ ద ప ద . నీ ; ,
ని దా ప మ ప . దా ; ,
ద పా మ గ రి ||

(b) రెండవ తీర్మానం - 10.6
జాగా - 1.0

గ రి స నీ రి స ని ద ప . దా ; ;
రి స ని దా స ని ద ప మ . పా ; ;
స ని ద పా ద ప మ గ రి ||

III (B) మిశ్రచాపు తాళంలో 2 అక్షరాల జాగా

చారుకేశి రాగములో "కృపయాపాలయ" అనే కృతిలో పల్లవివద్ద—

; పా ప మ | మ గ గ రి రిస సా రి || గా మా ; | పదపదపా;||
. కృ ప . | యా. . . పా. . . || ల య . | శా. . . రే.||

(a) మొదటి తీర్మానం - 10.0
జాగా - 1.0

గ రి స సి స ని ద ప ద
రి స ని దా ని ద ప మ ప
దపమ గా మ గ రి || గ మ

(b) రెండవ తీర్మానం - 7.4
జాగా - 1.1

గా రీ స ని ద . సి ;
రీ సా ని ద ప . దా ;
దా పా మ || గ మ

(c) మూడవ తీర్మానం – 6.6
జాగా – 1.0

గ రీ స ని ద . నీ ; ;
స నీ ద ప మ . పా ; ;
మ గా రి || గ మ

IV(A) ఆదితాళం సమజాగా, శంకరాభరణ రాగములో "రమారమణరారా" అనే కృతిలో పల్లవి వద్ద–

క్రియకి పై కాలములో 4 అక్షరాల చొప్పున తాళం నడుస్తుంది.

సా రీ ; గా మా పా ప ప మ మ | గా ; ; ; | ; ; ; ; ||
ర మా . ర మ ణ రా . . . | రా . . . | . . . . ||

(a) మొదటి తీర్మానం - 8.4
జాగా - 1.0

స ని స ని ద ప మ . పా ;

ద పా ద ప మ గ రి . గా ;

మ గా మ గ రి స ని ||

(b) రెండవ తీర్మానం - 6.5

జాగా - 2.0 (రెండవక్రియలో సమం)

రిసా ని ద ప . దా ; ,

స నీ ని ప మ . పా ; ,

మగా రి స ని ||

ప్రతీ తాళములోనూ, సమజాగాకిగాని, రెండు అక్షరముల జాగాకి గాని, తీర్మానము పాడేటందుకు లెఖ్ఖ ఎలాగ కట్టవలెనో విద్యార్థికి నేర్పడం చాలామంచిది, అవసరం కూడాను.

ఇంతటితో స్వరకల్పనా ప్రకరణము ముగిసింది.

II

నెరవు ప్రకరణము

నెరవు

పీఠిక

అభ్యాస సంగీతములో సుమారు 20 వర్ణాలు, 50 కృతులూ సాంప్రదాయ పద్ధతిలో కష్టపడి నేర్చి సాధకం చేసిన విద్యార్థికి తగినంత వినికిడి జ్ఞానం కూడా కలిస్తే కొద్దిగా నెరవూ రాగమూ పాడగలిగిన సామర్థ్యం కలుగుతుంది. అటువంటి విద్యార్థులు గురువు పాడి, పాడిస్తే కాలక్రమేణ నెరవూ రాగం పాడడంలో మంచి స్థాయి నందుకోగలరు. స్వతస్సిద్ధంగా నెరవు పాడలేని విద్యార్థులకు నెరవు పాఠాల స్వరూపంలో వ్రాసి అభ్యాస సంగీతము వలెనే పాడడం నేర్పిస్తే వెనకబడిన విద్యార్థులు కూడా రంజకంగా నెరవు పాడగలుగుతారు.

ఈ పుస్తకంలో సర్వసాధారణంగా వాడుకలోనున్న ఖండచాపు, రూపకము, మిశ్రచాపు, ఆది తాళములలో చిన్న కృతులనెంచి, వాటిలో సరియైన చోట సమ జాగాకి, 2 అక్షరాల జాగాకి విద్వాంసులు నెరవు పాడే పద్ధతిలో నెరవులు స్వర పరచి ఉన్నాయి. ఈ పాఠములు గురుముఖతః చెప్పించుకుని, రోజూ కంఠస్థంగా వచ్చేవరకూ సాధకం చెయ్యాలి. అలా కష్టపడిన వారికి నెరవు ఏ విధంగా నడప వలెనో ఆ జ్ఞానం కొంతకలుగుతుంది. తదుపరి పుస్తకం మూసివేసి గురువు దారి చూపిస్తూ, విద్యార్థిచేత సొంతంగా ఎలాగవస్తే అలాగ నెరవు పాడించాలి. అలాగ పాడుతూ ఉంటే, విద్యార్థి నెరవు కొంత సొంతంగాను, కొంత తానిదివరకు వర్ణించి నదీ కలిసి వస్తుంది. పాడగా పాడగా, సొంతానికి వర్ణించిన దానికి భేదం కనబడ కుండా పోయి పాడిన నెరవు చక్కని పద్ధతిలో వినవస్తుంది.

ఇదేమి పద్ధతి ? అని అనిపించవచ్చు కొందరికి. ఈ మోస్తరు పద్ధతి పూర్వం ఉండేదని పెద్దలు చెప్పగా విన్నాను. బాలబాలికలకు చేతివ్రాత hand writing చక్కగా కుదరడానికి మా రోజులలో కాపీలు వ్రాయించేవారు. ఏదో ఒక గుణపాఠం— "అసాధారణప్రజ్ఞ కలవాడు సుఖపడును" అనే లాంటిది అచ్చులో వేసి పై గీతపై ఉంటుంది. దాని క్రింద 5, 6 గీతలు గీచి ఉంటాయి. ఆ గీతలమీద పై అచ్చు అక్షరాలను చూసి అచ్చులాంటి అక్షరాలు వ్రాయాలి. అలాగ రాయగా

రాయగా అచ్చులాంటి వ్రాత అలవడుతుంది. మానాన్నగారు వారి చిన్నతనంలో ఉండే పద్ధతి వేరేవిధంగా ఉండేది అని చెప్పేవారు. కాపీ అంతా అధ్యాపకులే వ్రాసి, ఆ అక్షరాలమీదనే దిద్దమనే వారట. అప్పుడు విద్యార్థి వ్రాయబోయే వంకర అక్షరాలకి తావేలేదు. అన్ని అక్షరాలూ బాగా వచ్చితీరాలి.

చేతివ్రాత నేర్పేటప్పుడుండే ఈ పద్ధతి నెరవు, స్వరకల్పన, రాగం నేర్పేటప్పుడు ఎందుకుపయోగించకూడదో మీరే ఆలోచించండి.

రూపకతాళంలో నెరవు పాడడం సులభం కనుక ఆదిలో చతురస్రజాతి రూపకతాళంతో ప్రారంభిద్దాం.

1. "ఆరగింపవే" అనే త్యాగరాజకృతిలో చరణంవద్ద నెరవు.

తోడిరాగం - చతురస్ర రూపకతాళం

మూలం

చ॥ ; పా దా పా ; పా ॥ మా ప ద ప మ గ మ పా పా ॥
. సా ర మై . న ॥ ది . . వ్యా . . . న్న ము ॥

; ప దా ని దా పా పా ॥ గా గ ప మ గ రీ సా స రి ॥ గ మ
. ష . డ్ర స యు త ॥ భ . . క్ష . ణ ము లు . ॥ . .

నెరవు

1. ; ప ద పా ప మ గా మా ॥ ప ద ప ద ద నీ ద దా పా ॥
. సా . ర మై . . న ॥ ది . . . వ్యా . . న్న ము ॥

; పా దా ద ని సా సా ॥ స ని దా పా ద నీ ద ప మ ॥ గ మ
. ష డ్ర స . యు త ॥ భ . . క్ష ణ . ము . లు ॥ . .

2 ; ప గ మా పా దా పా ॥ గా ; ప మ గ రి రీ సా ॥
. సా . ర మై . న ॥ ది . వ్యా . . . న్న ము ॥

; స రీ గ మా పా పా ॥ పా ద ని సా స ని ద ప ని ద ॥ ప మ
. ష . డ్ర స యు త ॥ భ . . క్ష ణ . ము . లు . ॥ . .

3. ; పా ప ద ద నీ ద దా ॥ పా మ ప ప మ గ మ పా పా ॥
. సా ర . మై . . న ॥ ది . . వ్యా . . . న్న ము ॥

; పా ద ని సా రీ సా ॥ సా ; రీ సా స ని రి స ॥
. ష డ్ర . స యు త ॥ భ . క్ష ణ ము . లు . ॥

ని ద పా ద ని స ని రీ సా ॥ నీ ; స రి గా రీ సా ॥
. . సా ర . మై . . న ॥ ది . వ్యా . . న్న ము ॥

; స రి స ని దా పా పా || పా ద ని సం ని రిం సం ని ద ని ద ||
. ష . డ్ర . స యు త || భ . . క్ష . ణ . ము . లు . ||

ప మ ప ని ద ద పా ; పా
. . సా . ర . మై . న ....

4. ; పా ద ని ని సా , సాం || స ని ద ని ని సాం ని రీం సాం ||
. సా ర . మై . . న || ది . . . వ్యా . . న్న ము ||

; స రీం గం రీం సా సా || స ని స రి సాం స రి గం రి గం రి ||
. ష . డ్ర స యు త || భ . . . క్ష ణ . ము . లు . ||

స ని స గం రి రి రి సాం ; సాం || స ని ద ని సాం రిం సం ని ద దా పా ||
. . సా . ర . మై . న || ది . . . వ్యా . . . . న్న ము ||

; గ మ ప ద ని సం గం రిం సం ని || ద ప ద ని సాం ద ని సం సం ని ద || పమ
. ష . డ్ర . స . యు . త . || భ . . . క్ష ణ . . ము . లు || . .

5. ; నీ ద ప ద ని సాం సాం || సం రిం సం రిం రిం గాం రిం రీం సాం ||
. సా ర . మై . . న || ది . . . వ్యా . . న్న ము ||

; సం ని గం రిం సాం సం ని ద ప || ద ప ద ని సాం సం రిం గం రిం గం రిం ||
. ష . డ్ర . స యు . త . || భ . . . క్ష ణ . ము . లు . ||

సం ని సం రిం సాం సం ని సం రిం సాం || గం రిం సం రిం సం ని ద ప ద ని సాం ||
. . సా . ర మై . . . న || ది . . . వ్యా . . . న్న . ము ||

ప ద ని ద ద ని సం ని రిం రిం సాం || గం రిం సం రిం సం ని ద ని సం సం ని ద || పమ
ష . . . డ్ర . స . యు . త || భ . . క్ష . . ణ . . ము . లు || . .

6. ; సం గం రిం రిం సాం ; సాం || సం ని రిం సం గం రిం సం ని ద ని సాం ||
. సా . ర . మై . న || ది . . . వ్యా . . . న్న . ము ||

ప ద ని ద ద ని సం ని ని సం రిం సం || ని సం రిం గం రిం సం ని సం రిం రిం సం ని ||
ష . . . డ్ర . స . యు . త . || భ . . . క్ష . ణ . . ము . లు ||

ద ని స రి స ని ద నీ ద ప మ || ప మ ప ద ద ప ద ని ని ద ని స ||
· · సా · ర · మై · న · · || ది · · · వ్యా · · · న్న · ము · ||

గ రి స రి స ని ద ప ద ని సా || ప ద ని ద ని స ని స రి స ని ద ||
ష · · · ౘ్ర · స · యు · త || భ · · క్ష · · ణ · · ము · లు ||

ప మ ప ని ద ద పా ; పా
· · సా · ర · మై · న ....

7. ; స రి స రి స ని ద ని సా || స రి స రి ప మ గ రి రీ సా ||
· సా · ర · మై · · · న || ది · · · వ్యా · · · న్న ము ||

; స రి గ రి స రి స ని ద ప || ద ని స గ రి స ని స రి స ని ద ||
· ష · ౘ్ర · స · యు · త · || భ · · క్ష · · ణ · · ము · లు ||

ప ద ని ని ద ద రి రి స ని ద ప || గ రి స ని ద ప ద ని సా సా ||
· · సా · ర · మై · · · న · || ది · · · వ్యా · · · న్న ము ||

స ని గ రి స ని రి స ని ద ప మ || గ మ ప ద ని స రి స ని స ని ద ||
ష · ౘ్ర · స · యు · · త · · || భ · · · క్ష · ణ · · ము · లు ||

ప మ ప ని ద ద పా ; పా
· · సా · ర · మై · న ....

8. ; నీ నీ ని ద ద ని ద ద || పా , ద ప మ పా , ప ని ద ||
· సా ర మై · · · న · || ది · · · · వ్యా · న్న · ము ||

ప మ ద ద ప మ గ మ పా పా || మ ప ద ద ప మ పా, ని ద ద ||
· · ష · ౘ్ర · స · యు త || భ · · క్ష · · ణ · ము · లు ||

ప మ ప ద ని ద ద ని స రి సా || స ని గ రి స ని ద ప ద ని సా ||
· · సా · ర · మై · · · న || ది · · · వ్యా · · · న్న · ము ||

గ రి స రి స ని ద ప ద ని సా || ప ద ద ని ని స ని రి స స ని ద ||
ష · · · ౘ్ర · స · యు · త || భ · · · క్ష · ణ · · ము · లు ||

ప మ
· · సారమైన

ఈ ఎనిమిది వరుసలు వర్ణం పాఠం చెప్పినట్లు పాడించి విద్యార్థికి కంఠస్థంగా వచ్చేవరకూ సాధకం చేయిస్తే నెరవు నడపవలసిన మార్గం బోధపడుతుంది. తరువాత సొంతంగా పాడినప్పుడుకూడా విద్యార్థికి ఈ మార్గంలోనే నడుస్తుంది మనోధర్మం కూడా.

II. "తులసిదళములచే" అనే మాయామాళవగౌళ రాగములో త్యాగరాజ కృతిలో చరణంవద్ద నెరవు.

మాయా మాళవగౌళ రాగం - చతురస్ర రూపకతాళం

మూలం

చ॥ ; ప దా పా , పా పా ॥ మా ప ద ప ప మ మా గ మా ॥
. స ర సీ . రు హ ॥ పు . . న్నా . . . . గ ॥

; గ మా గ రీ సా రీ ॥ గా మా పా పా ప మ గ రి ॥ గ మ
. చం . ప క పా . ॥ ట ల కు ర వ . క . ॥ . .

నెరవు

1. ; ప దా పా ; పా పా ॥ ; దా పా , ద ప ప మ మా ॥
. స ర సీ . రు హ ॥ . పు న్నా . . . గ . . ॥

; గ మా ప పా పా ; ॥ దా పా పా పా ప ద ని ద ॥ ప మ
. చం . ప క పా . ॥ ట ల కు ర వ . . క ॥ . .

2. ; ప దా పా , దా పా ॥ మా ; మ గ ప మ గ రి గ రి ॥
. స ర సీ . రు హ ॥ పు . న్నా . . . . . గ . ॥

స ని స రీ గ మా పా , మ ॥ దా పా పా పా ద నీ ద ॥ ప మ
. . చం . స క పా . . ॥ ట ల కు ర వ . క ॥ . .

3. ; ప దా పా , పా పా ॥ ద ప దా ప మ పా మ గ మా ॥
. స ర సీ . రు హ ॥ పు . . న్నా . . గ . . ॥

; ప దా ప మా గా గ ప || మ గ రీ స రి గ మ ప మ గ రి ||గమ
· చం · ప క పా · · || ట · ల కు · ర · వ · క · || . .

4· ; ని దా పా , పా పా || ప మ గ మ పా ప మ ద ప దా ||
· స ర సీ · రు హ || పు · · · న్నా · · గ · . ||

; ప దా ని సా స ని సా || స ని దా స ని ద ప ప మ గ రి || గమ
· చం · ప క పా . · || ట · ల కు · ర · వ · క · || . .

5· ; స రీ సా , సా సా || స ని దా సా , ని రీ సా ||
· స ర సీ · రు హ || పు · · న్నా . · · గ ||

; రి గా రి సా సా , ని || రీ సా సా స ని గ రి స ని ||
. చం · ప క పా · · || ట ల కు ర . వ . క · ||

ద ని స రీ సా రి స ని దా || స ని రీ స ని ద ప ద ని సా ||
. · స ర సీ · రు . హ || పు · . న్నా · · · గ . . ||

గ రి స రి స ని ద ప ద ని సా || గ మ ప ద ని స రి స ని ద ని ద||పమ
చం· · · ప · క · పా · · || ట · ల · కు · ర. వ · క . ||. .

6· ; ప ద ప ప మ మా మా మా || గ మ ప ద ప ద ప ·ప మ గ మా ||
· స ర · సీ · . రు హ || పు · · · · · న్నా · · · . ||

; గ మా ప పా ప మ గ రి || గ మ పా ప మ ద ప ప మ గ రి ||
. చం . ప క పా . . . || ట . ల కు . ర . వ . క . ||

గ మ ప మా మ గ రి సా సా || స రి గా ప మ గ రి గ మ పా ||
. · స ర సీ · · రు హ || పు · · న్నా · · . గ · . ||

స రి గా రి గ మా గ మ పా ||గ మ ప ద స ని రి స ని ద ని ద||పద
చం· · ప · క · పా · || ట . ల . కు . ర . · వ · క|| · .

ని దా పా , పా పా
స ర సీ · రు హ ....

7. ; స̇ రి̇ సా̇ , సా̇ సా̇ || సా̇ స̇ ని సా̇ రి̇ గ̇ రి̇ స̇ ని ||
· స ర సీ · రు హ || పు · · న్నా · · గ · · ||

; స̇ గా̇ రి̇ సా̇ స̇ ని ద ని || సా̇ సా̇ సా̇ స̇ ని స̇ రి̇ గ̇ రి̇ ||
. చం· ప క పా · · . || ట ల కు ర · వ · · క ||

స̇ ని స̇ రి̇ స̇ ని ద పా దా పా || గ మ పా మ ప ద ప ద ని సా ||
· · స · ర · సీ · రు హ || పు · · న్నా · . . గ · · ||

స̇ ని గ̇ రి̇ స̇ ని ద ప ద ని సా̇ || గ మ ప ద ని స̇ రి̇ స̇ ని స̇ ని ద||పమ
చం· · · ప . క · పా · · || ట · ల . కు · ర · · వ · క|| · ·

8. ; ని దా పా , మ గ మా || ప ద ని ద ప మ పా , ప ని ద ||
· స ర సీ · రు . హ || పు · · · · · న్నా · గ · · ||

ప మ గ మా ప పా ప మ పా || ద ద పా స̇ ని ద ప ద నీ ద ||
. . చం . ప క పా . . || ట · ల కు · ర · వ · క ||

ప మ ద పా ద ప మ గ మ పా || మ ప ద ప దా ద నీ ద ప మ ||
. . స ర సీ · · రు · హ || పు · · · · న్నా . గ · · ||

ప ద ని స̇ గ̇ రి̇ స̇ రి̇ స̇ ని ద ప || ద ని సా̇ ప ద ని సా̇ స̇ ని ద||పమ
చం· · · ప · క · పా · · · || ట · ల కు · ర · వ · క|| · ·

9. ; స̇ రి̇ సా̇ , స̇ ని సా̇ || స̇ ని సా̇ రి̇ గ̇ గ̇ రి̇ స̇ రి̇ గ̇ రి̇ ||
· స ర సీ · రు . హ || పు · · న్నా · · · గ · · · ||

స̇ ని స̇ రీ̇ రి̇ స̇ ని ద ప ద ని || సా̇ సా̇ గ̇ రి̇ స̇ రి̇ స̇ ని ద ప ||
. . చం· ప క . పా . . . || ట ల కు · ర · వ · క . ||

ద ని రి̇ స̇ రి̇ స̇ ని ద ద ని సా̇ || ప ద నీ ద ని సా̇ ని స̇ రి̇ స̇ ||
. . స ర · సీ . . రు . హ || పు . . న్నా · . గ . . . ||

గ̇ రి̇ స̇ రి̇ స̇ ని ద ప గ మ ప ద || స̇ ని గ̇ రి̇ స̇ ని ద ని స̇ స̇ ని ద||పమ
చం· . . ప · క · పా . . · || ట · ల ·కు · ర · · వ · క|| · ·

10. ; ద పా ద ప మ గ మ పా || ప ద ని ద ప మ పా , ద ని ద ||
· స ర సీ · · రు · హ || పు · · · · · న్నా · గ · · ||

ప మ ద పా ద ప మ ప మ గ మ || ప మ ప ద ని ద పా ద నీ ద ||
· · చం · ప క · పా . . . || ట · ల . కు · ర వ . క ||

ప మ మ గా రి స రి గ మ పా || గ మ పా మ ప ద ప ద ని సా̇ ||
· · స ర సీ · · రు - హ || పు . . న్నా . . . గ · · ||

స̇ ని గ̇ రి̇ స̇ రి̇ స̇ ని ద ని సా̇ || స̇ ని స̇ రి̇ స̇ ని ద పా స̇ ని ద||పమ
చం· · · ప · క · పా . . || ట · ల . కు · ర . వ · క||· ·

చేతిర్రాత బాగా కుదరడానికి పిల్లలచేత కాపీలు రాయిస్తారు కదా ? కాపీలకు ఒరవడి ఎలాంటిదో నెరవుకు ఈ పాఠాలు అలాంటివే. ఇవి బాగా వర్లించిన వారికి నెరవుపాడే జ్ఞానం తప్పకుండా కలుగుతుంది. ప్రయత్నించి దాఖలా చూడండి.

III. పంతువరాళి రాగములో "నారదముని" అనే త్యాగరాజకృతిలో అనుపల్లవి ఉత్తరభాగంలో నెరవు.

పంతువరాళి రాగం - చతురస్ర రూపకతాళం

మూలం

; సా̇ సా̇ ; రీ̇ సా̇ || స̇ ని దా సా̇ స̇ ని రీ̇ సా̇ ||
. నా రా . యణ || నా . . మ ము . ల ను ||

; ని ని రి̇ స̇ ని ద పా ప మ || గ మ ప ద ని స̇ గ̇ రి̇ స̇ ని ద ప||దని
. పా . . రా . . య ణ . || మొ . న . . . రిం . . . చు .||చు.

నెరవు

1. ; సా̇ స̇ ని దా పా పా || ప మ గ మ పా ప మ ద ప దా ||
. నా రా . . య ణ || నా . . . మ ము ల . ను ||

స ని ద ప ద ని స ని రీ సా || ప ద ని స రి స ని ద స ని ద ప||దని
పా . . . రా . . . య ణ || మొ . న . రిం . . . చు . . చు|| . .

2. ; మ ద ప మ గ రి గ మ పా || ని ద ప మ ప ద స ని రీ సా ||
. నా . రా . . . య . ణ || నా . . . మ . ము . ల ను ||

గ రి స ని ద ప ద ని సా సా || స రి గ రి స ని సా , గ రి రి ||
పా . . . రా . . . య ణ || మొ . . న . . రిం . చు . చు ||

స ని ద ని స రి స ని దా పా || మ ప దా ప ద నీ ద ని సా ||
. . నా . రా . . . య ణ || నా . . మ . ముల . ను ||

ప ద ని స గ రి స ని ద ప ద ని||రి సా ని ద ప ద ప మ గ మ ప||దని
పా . . . రా . . . య . ణ . ||మొ . న . . రిం . . చు . చు|| . .

3. ; దా పా ; పా పా || ప మ గా ప మ గ రి రీ సా ||
. నా రా . య ణ || నా . . మ . ము . ల ను ||

స రి గ మ ప మ గ రి గ మ పా || ప మ ప ద ని ద పా ద నీ ద ||
పా . . . రా . . . య . ణ || మొ . న . రిం . . చు . చు ||

ప మ పా ప మ ద ప ని ద ప మ || ప ద నీ ద ని స ని ద ప ద ని||
. . నా రా . . . య . ణ . || నా . . . మ . ము . ల . ను||

స రి గ రి స రి స ని ద ప ద ని || సా , స ని ద పా , గ మ ప||దని
పా . . . రా . . . య . ణ . || మొ . న . . రిం . చు . చు|| . .

4. ; సా స ని సా రి రి సా || ని స రీ స ని ద ప ద ని సా ||
. నా రా . . య . ణ || నా . . మ . ము . ల . ను ||

సా , రి స ని సా , రి స ని || ద ప ధ ని ని ద ని స గ రి స ని ||
పా . రా . . య . ణ . . || మొ . న . రిం . . . చు . . చు ||

ద ని సా , రి స ని ద ప ద ని || స ని దా పా ద నీ ద ప మ ||
. . నా . రా . . య . ణ . || నా . . మ ము . ల ను . ||

మ ప ద ని ద ప ద ని సం రిం సం ని॥గం రిం స ని ద ని సా , సనిద॥పమ
పా . . రా . . య . . ణ . . ॥మో. న . . . రిం . చు.చు॥. .

5. ; పా ప మ పా ద ద పా ॥ ప మ పా ద ద పా ని ద ప మ ॥
. నా రా . . . య . ణ ॥ నా . . మ . ము ల . ను . ॥

ద ద ప మ గ మ గ రి గ మ పా॥ప మ పా ని ద ప మ ప దా ద ॥
పా . . . రా . . . య . ణ ॥మో . న రిం . . చు . చు ॥

ప మ ని ద ప ద ప మ గ రి గ మ ॥ ప మ ప ద సీ ద సీ ద ప మ॥
. . నా . . రా . . . య . ణ . ॥ నా . . . మ ము . ల ను . ॥

ప ద ని స గం రిం సం ని ద ప ద ని॥సం రిం గం రిం స ని ద ని సం స ని ద॥పమ
పా . . . రా . . . య . ణ . ॥మో. . న . . రిం . . చు . చు॥. .

6. ; సీ ని ద ద ని ద ద సీ ॥ ద ప మ ప ద ని ద సీ ద ప మ ॥
. నా రా . . . య . ణ ॥ నా . . మ . . ము . ల ను . ॥

ని ద ప ద ప మ గ రి గ మ ప మ॥ప ద ని ద ప ద రిం స ని ద ని ద॥
పా . . రా . . య . ణ . . . ॥ము . న . . . రిం . . చు . చు॥

ప మ ప మ ని ద ప ద ని సం రిం సం॥నిసం రిం రిం స ని ద ని సం ప ద ని ॥
. . నా . రా . . . య . ణ . ॥నా . . మ . . ము . . ల ను . ॥

సం రిం గం రిం సం రిం స ని ద ప ద ని॥ రిం సనిదపద ని ద ద పమ ప॥దని
పా. . . . రా . . య . ణ . ॥మో . . న . . రిం . . చు . చు॥ .నా రా

7. ; రిం సం ని ద ప మ గ రి గ మ॥ని ద ప మ గా ప మ గ రి స ని ॥
. నా . . రా . . య . . ణ ॥నా . . . మ ము . . ల ను . ॥

ప మ గ రి గ మ ప మ ని ద ప ద॥ని స రిం రిం స ని గం రింసం ని ద ప॥
పా . . . రా . . . య . ణ .॥మో. . న . . రిం . . చు . చు॥

ద ని స రిం గం రిం గం రిం సం ని స రిం॥గం రిం స ని ద ప మ ప ద ని సం రిం ॥
. . నా . . రా . . య . ణ .॥నా . . . మ . ము . ల . ను . ॥

8)

స నిదనిదపపమగరిస ని॥సరిగమపదనిసరిసనిప॥దని
పా . . రా . . య . ణ . . . ॥మొ. న . . . రిం . . చు . చు॥. .

5 వ నంబరు వరకూ శిష్యులందరిచేతా పాఠం చేయించవచ్చును. చేతనైన విద్యార్థులకు స్వరలఘుకల్పన అలవాటు చేయించవలెనని 6, 7 నంబర్ల నెరవు వ్రాశాను. కష్టమనితోస్తే గురువులే సరళమైన పద్ధతిలో నెరవు కల్పించి విద్యార్థులకు నేర్పవచ్చును.

IV. **హరికాంభోజి రాగంలో** "ఉండేది రాముడొకడు" అనే త్యాగరాజ కీర్తనలో చరణంవద్ద నెరవు.

హరికాంభోజి రాగం - చతురశ్ర రూపకతాళం

మూలం

చం॥ ; పా పా పా ; దా ॥ దనిసా స స నిదపా దా ॥
. తా మ సా . ది ॥ గు . ణ ర . హి . తు డు ॥

పమదపమగరిగరిససా ॥ సరిగా గరిగమపా పా॥
ధ . . . ర్మా . . . త్ము . డు ॥ స . . ర్వ . స . ము డు॥

1. ; నీ దా పా ; దా ॥ దనిసా స స నిదపా దా ॥
. తా మ సా . ది ॥ గు . ణ ర . హి . తు డు ॥

దమపా దా దనిసా సా ॥ పా దనిసనిరిసనిదదప ॥ ప
ధ . . ర్మా . . త్మ డు ॥ స . . ర్వ . స . ము. డు . ॥ .

పసనిదపా ; దా ....
తా . మ . సా . ది ......

2. ; దా నీ దా ; దా ॥ పా దపదసనిదపా పా ॥
. తా మ సా . ది ॥ గు ణ . ర . హి . తు డు ॥

; ద ని ద పా , పా పా || ; మ గ మా పా పా పా ||
. ధ . ర్మా . . త్మ . || . స . ర్వ స ము డు ||

; మ గ మా పా ; పా || దా నీ దా పా పా పా ||
. తా . మ సా . ది || గు ణ ర హి తు డు ||

; దా ని సా , సా సా || సా ; స ని రి స ని ద ని ద ||
. ధ ర్మా . . త్మ డు || స . ర్వ . స . ము . డు . ||

ప మ–నీ దా పా ; దా
. . –తా మ సా . ది ....

3. ; దా ద ని ని సా , సా || సా స ని దా ద ని సా సా ||
. తా మ . సా . ది . || గు ణ . ర హి . తు డు ||

; ద ని స రీ స సా సా || సా ; సా సా స ని స ని ||
. ధ . ర్మా . . త్మ డు || స . ర్వ స ము . డు . ||

ద ప దా ద ని స రీ స సా || సా సా స ని రి స నీ దా ||
. . తా మ . సా . . ది || గు ణ ర . హి . తుడు ||

ప ద ద ప మ గ మా పా పా || పా ద ని స ని రి స ని ద ని ద ||
ధ . . . ర్మా . . త్మ డు || స . . ర్వ . స . ము . డు . ||

ప మ – ప స ని ద పా ; దా
. . – తా . మ . సా . ది ....

4. ; దా నీ దా ; దా || పా దా ని స ని ద పా పా ||
. తా మ సా . ది || గు ణ ర . హి . తు డు ||

; ని ద ప మ గ మ పా పా || గ మ పా ప మ ప స ని ద పా ||
. ధ . . ర్మా . . త్మ . || స . . ర్వ . స . ము . డు ||

; మ గ మా పా ; పా || గ మ పా ని ద ప మ పా పా ||
. తా . మ సా . ది || గు . ణ ర . హి . తు డు ||

ప ద నీ ద ని సా సా సా ॥ ప ద ని స రి స ని స ని ద ని ద ॥
ధ . . ర్మా . . త్ము డు ॥ స . . . ర్వ . స . ము . డు . ॥

ప మ నీ దా పా ; దా
. . తా మ సా . ది ....

5. ; దా ఢ ని ని సా , సా ॥ స ని ద ప దా ద ని సా సా ॥
. తా మ . సా . . ది ॥ గు . ణ . ర హి . తు డు ॥

; ద ని ని సా , సా సా ॥ రి స స ని ద ప ద ని సా సా ॥
. ధ . ర్మా . . త్ము డు ॥ స . ర్వ . . . స . ము డు ॥

; సా రి గ రి సా , సా ॥ స ని రి స గ రి రి స నీ దా ॥
. తా మ . సా . . ది ॥ గు . ణ . ర . హి . తు డు ॥

ద ని రి స స స ని ద పా పా ॥ మ ప ద ని స రి సా , స ని ద ॥
ధ . . . ర్మా . . . త్ము డు ॥ స . . . ర్వ . స . ము . డు ॥

ప మ ప స ని ద పా ; దా
. . తా . మ . సా . ది ....

6. ; దా ద ని ని సా , సా ॥ సా రీ రి గ గ రి సా సా ॥
. తా మ . సా . . ది ॥ గు ణ ర . హి . తు డు ॥

; స రి గ రి సా సా సా ॥ స రీ స ని ద ద ని సా సా ॥
. ధ . . ర్మా . త్ము డు ॥ స . ర్వ . . స . ము డు ॥

; సా మ గ రి సా , సా ॥ స రి గ రి రి ని రి స నీ దా ॥
. తా మ . . సా . ది ॥ గు . ణ . ర . హి . తు డు ॥

ప ద ని ద ద ప మ గ మా పా ॥ గ మ ప ద ని స రి స ని ద ని ద ॥
ధ . . . ర్మా . . . త్ము డు ॥ స . . . ర్వ . స . ము . డు . ॥

ప మ
. . తా మ సా ది

7. ; సనిదపదనిసాసా ॥ సరిగామగగరిసాసా ॥
. తా . మ . సా . . ది ॥ గు . ణ ర . హి . తుడు ॥

మగరీగరిసనిసాసా ॥ దనిసాసనిరిసనిదసని ॥
ధ . . ర్మా . . . త్ముడు ॥ స . . ర్వ . స . ము . డు . ॥

దపదనిసామపదనిసా ॥ గమపామపదపదనిసా ॥
. . తా . మసా . . . ది ॥ గు . ణ ర . హి . తు . డు ॥

మగరిగరిసరిసనినిదప॥పదనిదనిసనిరిససనిద॥పమ
ధ . . ర్మా . . త్మ . . డు . . ॥స . . ర్వ . . స . . ము . డు॥. .

8. ; దానీదా ; దా ॥ నిదనీదపదాపమపా ॥
. తా మసా . ది ॥ గు . ణ ర . హి తు . డు ॥

నిదదపమగమాపాపా ॥ మగమపపమపదనిదనిద ॥
ధ . . . ర్మా . . త్మ డు ॥ స . . . ర్వ . స . ము . డు . ॥

పమపదనీదనిసాసా ॥ సరిగామగరీగరిసా ॥
. . తా . మసా . . ది ॥ గు . ణ ర . హితు . డు ॥

మగగరిసనిదనిసాసా ॥ గమపదనిసరిగరిసనిద ॥
ధ . . . ర్మా . . . త్మ డు ॥ స . . . ర్వ . స . ము . డు . ॥

పమపసనిదపా ; దా
. . తా . మ . సా . ది ....

9. ; గామాగా ; గా ॥ గరిసాసరిగామాగా ॥
. తా మ సా . ది ॥ గు . ణర . హి తు డు ॥

రీ ; మగగరిసాసా ॥ సరిగామగరిగగరిసా ॥
ధ . ర్మా . . . త్ముడు ॥ స . . ర్వ . స . ము . డు ॥

; మగరీగరిసాసా ॥ సరిగరినిసరిసనీదా ॥
. తా . మసా . . ది ॥ గు . ణ . ర . హి . తుడు ॥

ని ద ప ద ప మ గ మ పా పా || ద ని సా ప ద ని సా స ని ద ||
ధ . . . ర్మా . . . త్ము డు || స . . ర్వ . స . ము . డు ||

ప మ ప స ని ద పా ; దా
. . తా . మ . సా . ది ....

రూపకతాళంలో నెరవు పాడడం సులభమనీ, పిల్లలు ఉత్సాహంగా పాడతారనీ, 4 కృతులలో నెరవు వ్రాయబడింది. నెరవు పాడేటప్పుడు సాహిత్యాక్షరాలను వాటి చోటు తప్పించకుండా అలవాటు చెయ్యాలి. ఒక సాహిత్యాక్షరం చోటు తప్పితే మిగతా అక్షరాలు చెదురుతాయి. వాటిని సక్రమంగా సర్దుకునే జ్ఞానం క్రమేణా కలుగుతుంది, ఆరంభదశలో రాదు.

ఈ నాలుగు కృతులలోనూ నెరవు సాధకం చేయించడం తప్పనిసరికాదు. కష్టమని తోస్తే ఏ రెండు కృతులలోనైనా నెరవు బాగా సాధకం చేయిస్తే చాలును. పుస్తకంలో చూస్తు విద్యార్థి నెరవు పాడగలిగితే ఖండచాపుతాళంలో నెరవు ప్రారంభించ వచ్చును. రెండు తాళాలలోనూ ప్రక్క-ప్రక్కగా సాధకం చేయించవచ్చును. ఒకదానికొకటి సహకరిస్తాయి కాని అడ్డురావు.

II. **ఖండచాపు తాళంలో** నెరవు–

కల్యాణిరాగంలో– "అమ్మరావమ్మ" అనే త్యాగరాజ కృతిలో చరణంలో నెరవు—

ఖండచాపు తాళం - కల్యాణిరాగం

మూలం

; సా | స ని దా పా || ప గ మా | పా ; పా ||
. తా | మ . ర స || ద . ళ | నే . త్రి ||

; ప మ| ని ద దా పా || ప ద నీ| సా ; మ ప || దని
. త్యా . | గ . రా .. || జు . ని| మి . త్రి . . || . . తామరస....

1. ; సా | స ని దా పా || పా దా. | స ని దా పా ||
. తా | మ . ర . స || ద ళ | నే . .. త్రి ||

, పా।ద రి స ని దా ॥ స ని ని ద।ప మ గా మ ప ॥ దని
. త్యా।గ . రా . . ॥ జు . ని .।మి . . త్రి . ॥ . . తామ....

2. ; సా । స ని రీ సా ॥ సా రి గ ॥ రి స సా సా ॥
. తా । మ . ర స ॥ ద ళ . ॥ నే . . త్రి ॥

స ని గ రి।స ని దా పా ॥ స ని దా।ని ద పా మ ప ॥ దని
త్యా. . .।గ . రా . ॥ జు . ని।మి . . త్రి . ॥ . . తామ....

3. ; దా । దా దా దా ॥ ద ప దా । ని స ని ద పా ॥
. తా । మ ర స ॥ ద . ళ । నే . . . త్రి ॥

; పా । ద ని ద ప పా ॥ పా ప మ । ప దా ప పా ॥
. త్యా । గ . రా . . ॥ జు ని . । మి . . త్రి ॥

; పా । ప మ గ రి గా ॥ ప మ పా । ద ని దా పా ॥
. తా । మ . ర . స ॥ ద . ళ । నే . . త్రి ॥

; ప ద । నీ సా ; ॥ స ని ద ని । ని ద పా మ ప ॥
. త్యా. । గ రా . ॥ జు . ని . । మి . . త్రి . ॥

ద ని సా । స ని ద ప పా ॥
. . తా । మ . . ర స ॥ ....

4. ; స ని । ని ద ప మ గా ॥ ప మ పా । ని ద ని ద పా ॥
. తా . । మ . ర . స ॥ ద . ళ । నే . . . త్రి ॥

ప మ దా । ప మ ప ద నీ ॥ సా ని రి । స ని ద ప మ ప ॥
త్యా. . । గ . రా . . ॥ జు ని . । మి . . . త్రి . ॥

ద ని ని రి । స ని ని ద పా ॥ ప మ పా । ద ద ప మ పా ॥
. . తా . । మ . ర . స ॥ ద . ళ । నే . . . త్రి ॥

ప మ దా।ప మ ని ద పా ॥ ద ని స రి।స ని ద ప మ ప ॥ ద ని
త్యా. .।గ . రా . . ॥ జు . ని .।మి . . . త్రి . ॥ . .

5. ; సని । నిదపమపా ॥ దాపమ । గరిగరిసా ॥
. తా . । మ . ర . స ॥ దశ . । నే . . . త్రి ॥

; పమ । గరిగమపా ॥ మపదని । సనినిదపా ॥
. త్యా . । గ . రా . . ॥ జు . ని . । మి . . . త్రి ॥

; మప । దపనిదపా ॥ సనిదా । రిసనిదపా ॥
. తా . । మ . ర . స ॥ ద . శ । నే . . . త్రి ॥

; మప।దనిసరిగరి ॥ సనిదా।సనిదపమప ॥ దని
. త్యా .।గ . రా . . . ॥ జు . ని।మి . . . త్రి . ॥ . .

6. ; సని । సారీరీ ॥ రిసగరి । రిససా , సా ॥
. తా . । మరస ॥ ద . శ . । నే . . . త్రి ॥

; సా । రిగరిగారి ॥ సాసని । గరిసనిదా ॥
. త్యా । . . రా . . ॥ జు ని . । మి . . . త్రి ॥

; గరి । సనిరిసనిద ॥ సనిదప । నిదపమపా ॥
. తా . । మ . ర . స . ॥ ద . శ . । నే . . . త్రి ॥

; మప।దపసనిదప ॥ గరిసని । నిదపామప ॥ దని
. త్యా .।గ . రా . . . ॥ జు . ని . । మి . . త్రి . ॥ . .

7. ; గా । రీగాగా ॥ గరిసా । రీగాగా ॥
. . తా । మరస ॥ ద . శ । నే . త్రి ॥

; రీ । పమగరీస ॥ సాసా । రిగగరిసా ॥
. త్యా । గ . రా . . ॥ జు ని । మి . . . త్రి ॥

; సరి । గానిసరీ ॥ దనిసా ॥ పదనీసా ॥
. తా . । మర . స ॥ ద . శ ॥ నే . . త్రి ॥

గమపద । నిసరిగగరి ॥ సనిదని।నిదపగమప ॥
త్యా . . . । గ . రా . . . ॥ జు . ని .।మి . . త్రి . . ॥

ద ని ని రి సా స ని ద ప పా || ప గ మా పా ; పా ....
. . తా . . మ . . ర స || ద . ళ నే . త్రి ....

ఈ నెరవు 4 ఆవర్తాలలో నడుస్తుంది కదా. ఒక్కొక్క ఆవర్తం సమం లోనో, అనాగత జాగాలోనే ఏర్పడి ఉన్నాయి. పాడే సంగతి ధోరణి ననుసరించి సమం బదులు జాగాతోనూ, జాగా బదులు సమంలోనూ ఈ నాలుగు ఆవర్తాలను పాడుకోవచ్చును. నెరవు ప్రారంభించే జాగామాత్రం ఖచ్చితంగా ఒకటే ఉండాలి.

2. **సరసాంగి రాగములో "నీకేల దయరాదు"** అనే ఆన్నైయ కృతిలో చరణం వద్ద నెరవు :

సరసాంగి రాగం - ఖండచాపు తాళం

మూలం

చ॥ పా దా | పా ; ప మ || గా గ రి | ప మ గ రి సా ||
నె ర | దా . త . || భు వి . | మీ . . . ద ||

సా స రి | గా మా దా || పా ; | ప మ గ రి గ మ || పాదా....
ని జ . | ము గ నీ || వే . | క . . దా . . || నెరదాత

నెరవు

1. పా దా | పా ; ప మ || ప మ గ రి | గ మ పా పా ||
నె ర | దా . త . || భు . వి . | మీ . . ద ||

గా గ మ | పా దా ప ద || ని సా , | ద నీ ద ప మ || పాదా....
ని జ . | ము గ నీ . || వే . . | క . దా . . || నెరదాత

2. పా దా | పా ; ప మ || పా దా | రి స ని ద దా ||
నె ర | దా . త . || భు వి | మీ . . . ద ||

పా ద ని | సా సా గ రి || రి స సా , | స ని రి స ని ద ||
ని జ . | ము గ నీ . || వే . . . | క . దా . . . ||

ద ప ద ని । సా ; సా ॥ సా రి గ । రి స సా సా ॥
నె . ర . । దా . త ॥ ఘ వి . । మీ . . . ॥

స ని గ రి।స ని ద ప ద ని ॥ రి స ని ద।ప ద ని ద ప మ॥
ని . జ .।ము . గ . నీ . ॥ వే . . .।క . . దా . . ॥ నెర....

3. పా దా । రి స ని ద ప ద ॥ స ని ద ని । సా ; సా ॥
నె ర । దా . . . త . ॥ ఘ . వి . । మీ . ద ॥

పా ద ని । సా సా స ని ॥ రి స ని ద । ద నీ ద ప మ ॥
ని జ . । ము గ నీ . ॥ వే . . . । క . దా . . ॥

ప ద నీ । ద నీ సా సా ॥ స ని రి స । గ రి స ని దా ॥
నె . ర । దా . . త ॥ ఘ . వి . । మీ . . . ద ॥

గ రి స రి।స ని ద ప గ మ ॥ ప ద ని స।రి స ని ద ప మ॥
ని . జ .।ము . గ . నీ . ॥ వే . . .।క . . దా . . ॥ నెర....

4. పా ద ని । సా ; సా ॥ సా రి గ । రి స సా సా ॥
నె ర . । దా . త ॥ ఘ వి . । మీ . . ద ॥

సా స రి । గా రీ రీ ॥ గ మ గ రి । సా సా ; ॥
ని జ . । ము గ నీ ॥ వే . . . । క దా . ॥

స రి గా । మ గ గ రి సా ॥ స ని రి స । గ రి స ని దా ॥
నె . ర । దా . . . త ॥ ఘ . వి . । మీ . . . ద ॥

ప ద నీ।ద ని సా ద ని ॥ సా రి స ని ద।ద నీ ద ప మ ॥
ని . జ।ము . గ నీ . ॥ వే . . . .।క . దా . . ॥ నెర....

5. పా పా । ద ద ప మ గ మ ॥ ప మ ప ద । ని ని దా పా ॥
నె ర । దా . . . త . ॥ ఘ . వి . । మీ . . ద ॥

గ మ ప ద । ని ని ద ప ద ని ॥ సీ రీ స । స ని రి స ని ద ॥
ని . జ . । ము . గ . నీ . ॥ వే . . । క . దా . . . ॥

ప ద నీ | ద ని సా̇ సా̇ || స̇ రి̇ గ̇ మ̇ | గ̇ రి̇ గ̇ రి̇ సా̇ ||
నె . ర | దా . . త || ఘ . వి . | మీ . . . ద ||

గ̇ రి̇ స̇ ని | రి̇ స̇ ని ద ప ద || ని రి̇ స̇ ని | ద పా మ గ మ ||
ని . జ . | ము. గ . నీ . || వే . . . | క . దా . . || నెర....

6. పా ప మ | గ రి ప మ గ రి || స రి గ మ | ప ద ప మ గ మ ||
నె ర . | దా . . . త . || ఘ . వి . | మీ . . ద . . ||

ప ద ని స̇ | రి̇ స̇ ని ద ప ద || ని స̇ రీ̇ | రి̇ స̇ ని ద ప ద ||
ని . జ . | ము. గ . నీ . || వే . . | క . . దా . . ||

స̇ ని దా | ని స̇ రి̇ స̇ రీ̇ || స̇ రి̇ గా̇ | మ̇ గ̇ గ̇ రి̇ సా̇ ||
నె . ర | దా . . . త || ఘ . వి | మీ . . . ద ||

స̇ రి̇ గ̇ రి̇ | స̇ ని ద ప ద ని || రి̇ స̇ ని ద | ప మ గ రి గ మ ||
ని . జ . | ము. గ . నీ . || వే . . . | క . . దా . . || నెర....

7. సా̇ గ̇ రి̇ | రి̇ స̇ సా̇ , సా || స̇ రి̇ గా̇ | గా̇ మా̇ గా̇ ||
నె ర . | దా. . . త || ఘ . వి | మీ . ద ||

రి̇ గ̇ మ̇ గ̇ | గ̇ రి̇ సా̇ స̇ రి̇ || రి̇ గా̇ రి̇ | స̇ రి̇ గ̇ రి̇ స̇ ని ||
ని . జ . | ము. గ నీ . || వే . . | క . . దా . . ||

మ̇ గ̇ రీ̇ | గ̇ రి̇ స̇ ని దా || రి̇ స̇ ని ద | ప ద ని ద ప మ ||
నె . ర | దా . . . త || ఘ . వి . | మీ . . ద . . ||

గ మ ప ద | ని స̇ రి̇ గ̇ మ̇ గ̇ || రి̇ స̇ ని ద | సా̇ రి̇ స̇ ని ద ప మ ||
ని . జ . | ము. గ . నీ . || వే . . . | క . . . దా . . || నెర

8. స రి గ మ | ప మ గ రి గ మ || ని ద ప మ | ప ద ని స̇ రీ̇ ||
నె . ర . | దా . . త . . || ఘ . వి . | మీ . . . ద ||

గ̇ రి̇ స̇ ని | రి̇ స̇ ని ద ప ద || ని స̇ రి̇ గ̇ | మ̇ గ̇ గ̇ రి̇ సా̇ ||
ని . జ . | ము. గ . నీ . || వే . , . | క . దా . . ||

స రి గ రి । ని స రి స ద ని ॥ రి స ని ద । ప మ గ రి గ మ ॥
నె . ర , । దా . . . త . ॥ ఖు . వి . । మీ . . . ద . ॥

ప ద ని స । మ ప ద ని గ మ ॥ ప ద ని స । , స ని ద ప మ ॥
ని . జ . । ము . గ . నీ . ॥ వే . . . । . క . దా . . ॥ నెరదా

పట్నం సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ రచన

3. "పరిధాన మిచ్చితే" అనే బిలహరిరాగం కీర్తనలో చరణంలో నెరవు—

బిలహరి రాగం - ఖండచాపు తాళం

మూలం

; గా । పా దా సా ॥ సా సా । సా స ని దా ॥
- రా । క్కమి . ॥ చ్చుట । కు నే . . ॥

; రీ । స ని దా పా ॥ ద రి స ని । ద పా ద ప మ ॥ గ రి
. ము । క్షం. . టి ॥ చె . లి . । కా . . . ను ॥ . .

1. ; గా । పా దా ; ॥ సా సా । సా స ని దా ॥
. రా । క్కమి . ॥ చ్చుట । కు నే . . ॥

; పా । దా సా సా ॥ స ని ని ద । దా సా సా ॥
. ము । క్షం . టి ॥ చె . లి . । కా . ను ॥

; దా । సా రి గ గ రి ॥ సా సా । స ని ద ప దా ॥
. రా । క్ష మి . . . ॥ చ్చుట । కు . నే . . ॥

; ద రి । స ని దా పా ॥ ద రి స ని । ద పా ద ప మ ॥ గ రి
. ము . । క్షం. . టి ॥ చె . లి . । కా . . . ను ॥ . .

2. ; పా । పా పా ; ॥ పా పా । మ గ రి గ పా ॥
. రా । క్కమి . ॥ చ్చుట । కు . నే . . ॥

ప ద ద ప । మ గ గ రి సా ॥ స ని ధా । సా ; సా ॥
ము · · · । క్షం · · · టి ॥ చె · లి । కా · ను ॥

; స రి । గా పా ; ॥ ప ద ద ప । మ గ ప ద సా ॥
· రో · । క్ష మి . ॥ చ్చు · ట . । కు · నే · . ॥

స రి గ రి । స ని దా పా ॥ ప ద స ని । ద పా ద ప మ ॥ గ రి
ము · · · । క్షం · · టి ॥ చె · లి · । కా . · · ను ॥ . .

3. ; పా । పా పా ; ॥ ప ద ద ప । మ గ రి గ పా ॥
· రో । క్ష మి . ॥ చ్చు · ట · । కు · నే · · ॥

రి గ పా । ని ద ద ప మ గ ॥ గ రి ప మ । మ గ గ రి సా ॥
ము · · । క్షం · · · టి · ॥ చె · లి · । కా · · · ను ॥

స రి గా । రి గ పా ; ॥ ద ప మ గ । రి స రి గ పా ॥
రో · · । క్ష · మి · ॥ చ్చు · ట · । కు · నే · . ॥

రి గ ప ద । స రి గ రి స ని ॥ ద రి స ని । ద పా ద ప మ ॥ గ రి
ము · · · । క్షం · · · టి · ॥ చె · లి · । కా · · · ను ॥ · ·

4. ; గా । పా దా ; ॥ ద రి స ని । ద ప దా ; ॥
· రో । క్ష మి · ॥ చ్చు · ట · । కు · నే · ॥

ప ద సా । స ని ని ద దా ॥ స ని దా । దా సా సా ॥
ము · · । క్షం · · · టి ॥ చె · లి । కా · ను ॥

; రీ । రీ రీ సా ॥ స రి గ రి । స ని ద ప దా ॥
· రో । క్ష మి · ॥ చ్చు · ట · । కు · నే · . ॥

; గ రి । స ని ద ప దా ॥ ప ద ద రి । స ని ద ద ప మ ॥
· ము · । క్షం · · · టి ॥ చె · · · । లి · · కా · .

5. ; గా । పా ద ద సా ॥ సా స ని । ద ప దా ; ॥
· రో । క్ష మి · · ॥ చ్చుట · । కు · నే · ॥

; సా|రి గ రీ సా || స ని ని ద|దా సా సా ||
. ము|క్షం. . టి || చె . లి .|కా . ను ||

; రీ|గ రి రి స సా , || సా స రి|గ రి స ని దా ||
.రా|క్ష .మి . . . || చ్చుట .|కు . నే . . ||

ద గ గ రి|స ని ద ప దా || స ని ద ని|ద పా ద ప మ || గ రి
ము. . .|క్షం. . . టి || చె . . .|లి . కా . ను || . .

6. ; గ రి|గ రి రి స సా , || సా సా|రి గ రి స ని దా ||
. రా .|క్ష .మి . . . || చ్చు ట|కు . నే . . . ||

; గా|ప ద సా సా || స ని ని ద|దా సా సా ||
.ము|క్షం. . టి || చె . లి .|కా . ను ||

; మ గ|ప ద స రి గా || స రి గ ప|మ గ గ రి సా ||
. రా .|క్ష . మి . . || చ్చు. ట .|కు . నే . . ||

గ రి స రి|స ని ద ప దా || గ రి స ని|ద పా ద ప మ || గ రి
ము. . .|క్షం. . . టి || చె . లి .|కా . . . ను || . .

7. ; పా|మ గ రి స రి గ || ప ద ద ప|మ గ గ రి సా ||
. రా|క్ష. మి . . . || చ్చు. ట .|కు . నే . . ||

స రి గ ప|మ గ రి గ పా || ని ద ద ప|మ గ గ రి సా ||
ము . . .|క్షం . . . టి || చె . లి .|కా . . . ను ||

గ రి స రి|గా రి గ పా || మ గ ప ద|స ని ద ప దా ||
రా . . .|క్ష మి . . || చ్చు. ట .|కు . నే . . ||

గ రి స ని|రి స ని ద ప ద || ద రి స ని|ద పా ద ప మ || గ రి
ము. . .|క్షం . . టి . || చె . లి .|కా . . . . || . ను

8. ద ప మ గ|రి స రి గ పా || ప ద ద ప|మ గ రి స ని ధ ||
రా . . .|క్ష . మి . . || చ్చు. ట .|కు . నే . . . ||

స రి గా|రి గ ప మ గా || ప ద ద ప|మ గ ప ద సా ||
ము· . |క్షం. . . టి || చె · లి .|కా . . . ను ||

ప ద స రి|గా స రి గ ప || మ గ రి స|ని ద స రి రీ ||
రా · · .|క్కమి· . . || చ్చు· ట ·|కు · నే . . ||

గ రి స రి|స ని ద ప ద రి || స ని ద ని|ద మ ద ప మ || గ రి
ము· · ·|క్షం· · · టి . || చె · లి ·|కా · . . . || · ను

III. మిశ్రచాపు **తాళములో** నెరవు.

స్వాతి తిరునాళ్ రచించిన "పంకజలోచన" అనే కల్యాణి రాగ కృతి చరణంలో నెరవు.

కల్యాణిరాగం - మిశ్రచాపు తాళం

మూలం

; ; స ని|ద ప పా ; ప మ || దా , నీ ,|సా ; సా ; ||
. · ట్యం.|దా · · · వ · || నాం· త ·|కృ · త · ||

; సా సా|సా ; ; సా || ని రి స స ని ద|పా ప ద నీ ; ||
· వి వి|ద · · సు || ఖ · · వి · ·|హా . · ర · ||

నీ దా స ని|ద ప పా ; ప మ || దా , నీ ,|సా ; సా ; ||
· · బృం ·|దా · · . వ · || నాం· త ·|కృ · త · ||

నెరవు

1. ; ; స ని|ద ప పా ; పా || పా , పా ,|పా ని ద దా పా ||
· · బృం |దా · · · వ || నాం· త ·|కృ · · త · ||

; పా ద ని|ద ప పా ; ప మ || ప దా ద పా|ప ద నీ సా ; ||
· వి వి ·|ధ . . · సు · || ఖ · వి ·|హా · · · దా ||

మ ప ద ని
· · · · బృందా ....

2. ; ; స ని|ద ప పా ; ప ద || ప మ గ గా,|గ రి గ రి రి స సా,|
· :బృం· |దా . . . వ · || నాం· · త |కృ . . . త · · ·

; సా స రి|రి గా , ; స రి || గా , మా ,|పా , ద ప మ గా ||
· వి వి ·|ధ · · · సు · || ఖ · వి ·|హా . . ర · · ||

మ ప ద ని–
· · · · బృందా ....

3 ; ; పా|పా ; ; ప మ || ప దా దా ,|స ని దా పా ; ||
· ·బృం|దా · · వ · || నాం· త ·|కృ · · త · ||

; పా ప మ|ప దా ప ప ద నీ || సా , సా ,|సా, ని రి స ని ద ||
· వి వి ·|ధ · · సు · · || ఖ · వి ·|హా· · ర · · · ||

; ; సా | సా ; ; స ని || స రీ రీ , | రి గ గ రి రి స సా, ||
· · బృం| దా · · వ · || నాం త · | కృ· · · త · · · ||

; సా స ని|సా రి గ రి స సా || ని రి స స ని ద|పా ; స ని ద ప||
· వి వి ·|ధ · · సు · · || ఖ · · వి · ·|హా · · · · · ||

మ ప ద ని
ర · · . బృందావనాంత ....

4. ; ; సా|సా ; ; గ రి || రి స సా సా ,|సా , ని రి స ని ద ||
· ·బృం|దా . . వ . ||నాం. . . త .|కృ . · · త . . . ||

; సా స రి|రి గా రి రి స సా || సా , సా ,|సా రీ గ రి స ని ||
. వి వి ·|ధ . . సు . . || ఖ . వి .|హా . ర . . . ||

డా ; స ని|సా రి గ రి స సి||ని ని రి స ని ద|ని స ని ద ద ప పా,||
. . బృం.|దా . . వ . .||నాం. . త . . |కృ. . . త . . .||

; ప మ పా|ద ని ని ద పా ;||గ మ ప ద ని స|రి గ గ రి స ని ద ప|
. వి . వి |ధ . . . సు . ||ఖ . . . . . |వి . . . హా . . ర||

మ ప ద ని-
. . . . బృందా....

5. ; ; స ని|సా రీ రీ రీ || రీ , రీ,|రి గ గ రి రి స సా , ||
. .బృం.|దా . . వ ||నాం. త |కృ. . త . . . ||

; సా స ని|గ రి గ రి సా ; || స ని స రీ స|సా రి గ రి స సా ||
. వి వి .|ధ . . . సు . || ఖ . వి . . |హా . . ర . . ||

; ; సా|సా రి ని ని సా ద||ద ప ద నీ స ని ద|ని స ని ద దప పా,||
. .బృం|దా . . వ . . ||నాం. త . . . |కృ. . . త . . .||

; ప మ పా|ద ని స ని ని ద పా||ద ని స రి గ రి||స ని ద ని ద పా గ||
. వి . వి |ధ . . . సు . . ||ఖ . . . వి .||హా. . . . . ర||

మ ప ద ని....
. . . . బృందా

6. ; ; గ రి|రి స సా ; స రి||రి గా గా,|గా ; గ గా రి ||
. . బృం.|దా. . . వ .||నాం. త . |కృ . త . . ||

; , రి గ రి|రి స సా ; సా || సా, సా,|సా, ని గ రి స ని ||
. . వి వి .|ధ . . సు || ఖ . వి .|హా. . ర . . . ||

దా; దా|గ రి గ రి సా ; || స రి గ రి స ని|రి స ని ప ద ని ని ద ||
. .బృం|దా . . . వ . || నాం. . త . . |కృ. . త . . ||

దప పా, మ ప|ద ని స రి గ రి స ని || దరిససనిద|రి సనిదపా,గ||
. . . . వి .|వి . . . ధ . సు . || ఖ. .వి . .|హా . . . . . ర||

మ ప ద ని
. . . . బృందా....

7. ; ; గ రి|గా ; ; రి గ || రి స సా సా, |రీ రీ గా ; ||
. . బృం.|దా . . వ . || నాం. . త .|కృ. త . ||

; గ రి ప మ|గ రీ స సా సా||రి గా రి స సా|సా ; రి గ గ రి ||
. వి . వి . |ధ . . . సు||ఖ . వి . . |హా . ర . . . ||

స ని దా గా|గ రి రి గ గ రి సా||స ని స రి రి స|స ని సా గ రి గ రి||
. . . బృం|దా . . . . . వ ||నాం. . త . . |కృ. . త . . . ||

స ని స ని గ రి|స ని రి స ని ద ప మ||గ మ ప ద ని స|గ రి స ని ద పమగ||
. . వి . వి .|ధ . . . . . సు . ||ఖ . . . వి .|హా. . . . . . . ర||

మ ప ద ని
. . . . బృందా........

2. తోడిరాగంలో స్వాతితిరునాళ్ రచించిన "**సరసిజ నాభమురారే**" అనే కృతి చరణంలో నెరవు.

తోడిరాగం - మిశ్రచాపుతాళం

మూలం

; పా దా|పా, ని ద ప మా || ద పా గ మా|మ ద ద ప దా ప ||
. ము ర|వా. . రి . . || ద . . స |మీ . . . ర . ||

; ప దా ప|ద ని స ని ద ప ద ని || సా, సా, | సా; స ని ద ప ||
. మో . . |హ . . . న . . . || మ. ణి . | భూ. ష . . . ||

ద మ–ప ని ద ద|పా; ద ప మా
. . –ము. ర . |వా. రి . . ..

1. ; ప ని దా।పా ; పా ; ॥ ప ద ని ద ప మ।ద పా గ మా ; ॥
. ము . ర।వా . రి . ॥ ద . . స . .।మీ . . ర . ॥

; దా ద ని।ని సా , సా ; ॥ రీ, సా ,।సా , రి స ని ద ప ॥
. మో . .।హ . . న . ॥ మ. ణి .।భూ. . ష . . . ॥

ద మ–ప ని ద ద।పా; ద ప మా
. . –ము. ర .।వా. రి . . ..

2. ; స ని దా।పా ; పా ; ॥ ప దా ద ప మ।ప ద ప ద పా ; ॥
. ము. ర।వా . రి . ॥ ద . స . .।మీ . . . ర . ॥

; ప దా ప।ద ని స రి సా ; ॥ స ని స రీ స।స ని ద ని నీ సా ॥
. మో. .।హ . . . న . ॥ మ . ణి . .।భూ. . . ష . ॥

; సా స రి।రి గా రి రీ సా ॥ స రి గ రి స ని।ద ప ద ని సా ; ॥
. ము ర .।వా . . రి . ॥ ద . . స . .।మీ . . . ర . ॥

; స ని ని రి।స ని దా పా ; ॥ ద ని సా ;।ప ద ని సా స ని ద ॥
. మో. . .।హ . . న . ॥ మ . ణి .।భూ. . . . ష . . ॥

ప మ–ప ని ద ద । పా ; పా ;
. . –ము . ర . । వా . రి . ...

3. ; దా పా।ప మ గ మ పా ; ॥ మ గ ప మ ద ప।మ గ రీ సా; ॥
. ము ర।వా . . . రి . ॥ ద . . . . . .।మీ . . ర . ॥

; సా స రి।గా ; మా; ॥ ప ద ని ద ప మ।ప ద ప ద పా ; ॥
. మో . .।హ . న . ॥ మ . . ణి . .।భూ. . . ష . ॥

; దా పా।ద ప మా ప మ గ మ॥ప ద ని ప ద మ।ప దా ప ద ని సా॥
. ము ర।వా . . రి . . . ॥ద . . స . . .।మీ . . ర . . ॥

; స రి గ రి।స ని ద ని సా;॥ప ద ని ద ని స।ని రి స ని ద పా మ॥
. మో. . .।హ . . . న .॥మ . . ణి . .।భూ. . . ష . . ॥

ప ద–స ని ప ద।పా ; పా ;
. .–ము . ర . ।వా . రి . ....

4. ; పా ద ని।ని సా , సా ; ॥ స రీ రి స ని।ద ప ద ని సా ; ॥
. ము ర .।వా . . రి . ॥ ద . స . .।మీ . . . ర . ॥

; స గ రి రి।సా ; సా ; ॥ స ని స రీ స।సా రి గ రి స ని ద ॥
. మో. . .।హ . న . ॥ మ . ణి . .।భూ . . ష . . . ॥

; పా ద ని।స రీ స రి గా రి ॥ స రి గ రి స ని।రి స ని ద దా పా ॥
. ము ర .।వా . . రి . . ॥ ద . . స . .।మీ . . . ర . ॥

; గ మ పా।మ ప ద ప ద ని సా॥స గ రి రి స ని।ద ని సా, స ని ద॥
. మో . . ।హ . . . న . . ॥మ . . ణి . . ।భూ. . . ష .।

ప ద–స ని దా।పా ; పా ;
. .–ము. ర ।వా . రి . ...

5. ; ని దా।ప ని ద ద పా ; ॥ ప దా ని దా।ప ద ని ద ప ని ద ప ॥
. ము ర।వా . . . రి . ॥ ద . స .।మీ . . . ర . . . ॥

ద మ పా ప ద।ని , స ని ద దా॥ప ద పా ;।మ ప ద ప ప మ గా ॥
, . మో . .।హ. . న . . ॥మ . ణి .।భూ . . . ష . . ॥

; గా మా।ప ద ని ద ప మా॥మ గ ప మ ద ప।మ గ రీ సా ; ॥
. ము ర ।వా . . రి . . ॥ద . . . స .।మీ . ర . ॥

; గ మ ప ద।ప మ గ మ పా;॥గ మ ప ద ని స।ని రి స ని ద పా మ॥
. మో . . .।హ . . . న .॥మ . ణి . . .।భూ. . . ష . .॥

ప ద–స ని దా।పా , ని ద ప మా
. .–ము ర।వా . . రి . . ....

6. ; దా ద ని।ని సా , సా ; ॥ సా, సా,।సా రి గ రి స నీ ॥
. ము ర .।వా . . రి . ॥ ద . స .।మీ . . ర . . ॥

; స రి స రి|రి గా రి రీ సా || స గ రి రి స ని|ద ప ద ని సా ; ||
. మో . . .|హ . . స . || మ . . ణి . .|భూ . . . ష . ||

; స ని ద ప|ద ని స రి సా ; || ప దా ని దా|ద ని సా ని స రి స ||
. ము . ర .|వా . . . రి . || ద . స .|మీ . . ర . . . ||

; స రి గ రి|గ రి స ని ద ప ద ని||సా, రి స ని|ద పా స ని ద ప మ||
. మో. . .|హ . . . న . . .||మ . ణి . .|భూ . ష . . . . ||

ప ద–నీ దా|పా ; పా ;
. . –ముర|వా . రి . ....

7. , స గ రి రి|సా ; సా ; || ద ద ని సా ,|స రి గ రి స గ రి స ||
. ము. ర .|వా . రి . || ద . . స .|మీ . . . ర . . . ||

రి ని స రి స రి|స మ గ రి రీ సా||స రి గ రి స ని|సా ; , గ రి రి ||
. . మో . . .|హ . . . న . ||మ. . ణి . .|భూ . . ష . . ||

స ని రీ సా|రి స ని స రీ సా||ప ద ని ద పా|ద ని స ని ద ప ద ని ||
. . ము ర|వా. . . . రి ||ద . . స .|మీ . . . ర . . . ||

గ రి స రి స ని|ద ప ద ని స రీ స||ప ద ని ద ని స|ని స రి స స నిదప||
మో. . . . .|హ. . . న . .||మ . . ణి . .|భూ. . . ష . . .||

ప ని-స ని దా|పా ద ని ద ప మా
. . -ము . ర|వా . . రి . . ....

3. శంకరాభరణరాగం లో "మనసు స్వాధీనమైన" అనే **త్యాగరాజ** కృతి అనుపల్లవి వద్ద నెరవు.

మూలం

అ॥ ; సా సా|స ని ద ని ద పా మ||దా , పా ,|ప మ ద పా మ ప మ ||
. త ను|వు . . . తా . . || . . ను .|గా . . . . . . ||

గ రి గా గ మ|మ పా , ద ప మా||పా ప ద నీ|సా ; స ని ద ప ||
. . ద ని . |యెం. . చు . . ||వా . . . |ని . కి . . . ||

ద ని సా స రి|స ని ద ని ద పా , ||
. . త ను .|వు . . . తా . . ||

నెరవు

1. ; సా సా|సా ; ; స ద || సీ , సా ,|సా స ని స రీ స ||
. త ను|వు . . తా . || . . ను .|కా . . . . . ||

; సా రి గ| రి స సా సా ; || సా స ని ద ని|ద పా , స ని ద ప||
. ద ని . |యెం. . చు . || వా . . . . |ని . . కి . . . ||

ద ని-సా సా|స ని ద ని ద పా ,
. . -త ను |వు . . . తా . . ....

2. ; సా స రి|స ని దా పా గ మ||ప ద ని ద పా|ప మ ద ప మ గ ప మ||
. త ను .|వు . . . తా . || . . . ను . |గా . . . . ||

గ రి గా గ మ|ప దా ప మా ;||పా ద రి స ని|ద ని ద పా గ మ ప||
. . ద ని . |యెం. . చు .||వా . . . . | . . ని . కి . . ||

ద ని-సా స రి | స ని ద ని ద పా ,
. . - త ను . | వు . . . తా . . ....

3. ; సా సా|సా ; ; స ని || స రి గ రి స సా|స ని రి స స ని సి ||
. త ను|వు . . తా . || . . . ను . . |కా . . . . ||

; సా స ని|సా రి గ రి స సా||స రీ గా మ గ రి|రి గ గ రి రి స సా, ||
. ద ని .|యెం. . చు . . ||వా. . . , . . |ని . . . కి . . . ||

; సా స రి|గ మ గ రి రి స సా,||స ని స రీ స|స ని రి స దా ద ని ||
, త ను .|వు . . . తా . . . ||. . ను . . |గా . . . . . . ||

ని ప ప మ పా|ప ద నీ సా;||గ రి స రి స ని|ద రి స ని ద పా ప ||
. . ద . ని|యెం. . చ.||వా . . . . . .|ని . . . . . కి ||

ద ని–సా సా|స ని ద ని ద పా ,
. . –త ను|వు . . . తా . . ....

4. ; గా గ మ|మ పా , ; ప మ||దా , పా ,|ప.మ ద ప మ గ ప మ ||
. త ను .|వు . . . తా .|| . . ను .|గా . . . . ||

గ రి–గా గ మ|ప దా ప మా;||ప దా నీ స ని ద|స ని దా పా ; ||
. . ద ని .|యెం. . చ .||వా . . . . . .|ని . . కి . ||

; దా పా|ప మ ప మ గ రి గ మ||ప ద ని ద పా|స ని స పా మ ప మ||
. త ను|వు . . . . . . తా .|| . . . ను .|గా . . . . . . ||

గ రి–గ మ ప మ|ప దా ప మ ప ద ని||స రి గ రి స రి|స ని ద పా గ మ ప||
. . ద . ని .|యెం. . చు . . .||వా . . . . .|ని . . . కి . .||

ద ని–స ని గ రి|స ని ద ని ద పా ,
. . -త . ను .|వు . . . తా . . ....

4. ; సా గ రి|రి స సా , ; స ని||స రి రి సా|స రి గా మ గ గ రి ||
. త ను .|వు . . . . తా .|| . . ను .|గా . . . . . . ||

రి స సా స స రి|గ మ మ గ గ రి సా||స ని స రి స|స ని గ రి స ని ద ని||
. . . ద ని .|యెం. . . చ . .||వా . . . .|ని . . . కి . . .||

ని ప–ప మ ప ద|స ని దా స ని ద ప||మ ప ద ని స ని|స రి రి స రి గ మ గ||
. . –త . ను .|వు . . తా . . .||. . ను . . .|గా. . . . . . . ||

గ రి–స ని గ రి|స ని ద ని ద పా,||మ ప ద ని స రి|గ రి స ని ద పా ప||
. . –ద . ని .|యెం. . . చ . .||వా . . . . . .| . . . . ని . కి||

ద ని-సా స రి|స ని ద ని ద పా ,
. . -త ను .|వు . . . తా . . ....

6. ; సా స నిl ద ప మ గ మ ప ద ని ll రి స నిద ప మ l ద ప మ గ ప మ గ రి ll
. త ను .lవు . . . తా . . . ll ను . . . . lగా . , ... ll

స ని-స రి గ మ l పా ద ప మ గ మ ప ద ని l స రి గ రి స ని l స ని ద ప మ ప ద ప ll
. . -ద . ని . lయెం. . . . చు . . . lవా. . . . . lని . . . కి . . . ll

ద ని-స ని రి స l గ రి స ని స రి గా ll మ గ రి స సా l స రి గ రి గ రి స ని
. . -త . ను .lవు . . . తా . . ll . . . ను . lగా. ll

ద ప-ద ని స రి l ప ద ని స మ ప ద ని ll గ రి స నిదరి l సనిదపాగమప ll
. . -ద . ని . lయెం . . . చు . . . llవా . . . . l . . ని . కి . . ll

ద ని-స ని గ రి l స ని ద ని ద పా ,
. . -త . ను . lవు . . . తా . . ....

4. ఖరహరప్రియరాగం లో "ప్రక్కల నిలబడి" అనే త్యాగరాజ కీర్తన లో చరణం వద్ద నెరవు.

ఖరహరప్రియరాగం - మిశ్రచాపు తాళం

మూలం

; , ని దా l పా ; పా ; ll మ గ ప మ మ రి l రీ గా గ రి రీ ll
. . త ను l వు . చే . ll వం . . . . . . l ద . న . . ll

; , రి రి గ l గ మా , మా ; ll ప మ ప దా ప l ద స ని ద పా ; ll
. . మొన . l రిం . . చు . ll చు . . . l న్నా . . . రా . ll

మ ప ద-ని దా l పా ; పా ;
. . . . -త ను l వు . చే . ....

నెరవు

1. ; , ద నీ|ని ద దా దా ;||దా ని స ని ద|ప ద ని ద ద సీ ద ||
. . త ను|వు . . చే .||వం . . . .|ద . . . న . . ||

; , ద స ని ద|పా ; పా ;||మ గ ప మ గా|గ రి రీ సా రి గ ||
. . మొ. న .|రిం . చు .||చు . . . .|న్నా. . రా . . ||

మ ప ద-ని దా|పా ; పా ;
. . . .-త ను|వు . చే . ....

2. ; , స నీ|దా ; దా ; || ; ద ని స ని|ద స ని ని దా ; ||
. . తను|వు . చే . || . వం . . .|ద . . . న . ||

; , ద ద ని|నీ సా సా ;||ని రి స స ని నీ ద|ని స ని ద పా ; ||
. . మొన .|రిం . చు .||చు . . . . . .|న్నా. . రా . ||

మ ప ద-ని దా|పా ; పా ;
. . . .-త ను|వు . చే . ....

3. ; , ద ద ని|ని సా , సా ; || ; సా ;|సా రీ స ని దా ||
. . త ను .|వు . . చే . || . వం .|ద . న . . ||

; , ద ద ని|నీ సా సా ; || ద ని స రీ స|రి మ గ రి సా ; ||
. . మొన .|రిం . చు . || చు . . . .|న్నా. . . రా . ||

; , స రి స|రి మ గ రి సా;||ని సా రీ గ రి స|స ని రి స స ని నీదా||
. . త ను .|వు . . . చే .||వం . . . . .|ద . . . న . . .||

; , ప ద ప|ద స ని ద పా;||మ ప ద ని స రి|రి మ గ రి స ని ద ప||
. . మొన .|రిం . . . చు .||చు . . . . .|న్నా. . . ర . . .||

మ ప ద-ని స ని ద|పా ; పా ;
. . . .-త . ను .|వు . చే . ....

11)

4. ; , ద స ని ద|పా ; పా ;||ప మ ప దా ప|మ గ ప మ మ గా, రి||
. . త . ను .|వు . చే .||వం . . . .|ద . . . న . . .||

; , రి రి గ|గ మా , మా ; || రి గ మ ప ద ని|ని ద దా పా ;||
. .మొ న .|రిం . . చు . || చు . . . . .|న్నా . . రా .||

; , గ గ ప|మ గ రి రి సా||రి గ మ పా మ|ప ద ని ద ద నీ ద ||
. . త ను .|వు . . చే .||వం. . . . .|ద . . . న . . ||

ద ప మ ప ద ని|స రి రి స రి మ గ రి||స ని రి స ని ద|ని స ని ద పా రి గ||
. . . మొ న .|రిం. . . చు . . .||చు. . . . .|న్నా.. . . రా .||

మ ప ద_ని దా|పా ; పా ;
. . . _త ను|వు . చే . ....

5. ; , స రీ | స ని దా నీ ; || స ని స రీ స|రీ గా గ రి రి ||
. . త ను| వు . . చే . || వం. . . .|ద . న . . ||

; , స రీ|స రి గ రి రి గా రి||రి గ గ మా గ|గ రి రీ , మ గ రి సా||
. .మొ న|రిం. . . చు . .||చు . . . .|న్నా . . . రా . .||

; , గ రీ|స ని ద ని ని సా ,||ద ని స రీ స|రి మ గ రి సా ; ||
. . త ను|వు . . చే . . .||వం. . . .|ద . . . న . ||

; , ద నీ|రి స నీ ని ద పా||ద ని స రి గ రి|స స ని ద ప ని ద ప ||
. . మొ న|రిం. . చు . .||చు . . . . .|న్నా. . . . రా . . ||

మ ప ద-ని దా|పా ; పా ;
. . . -త ను|వు . చే . ....

6. ; , స ని ద|ప మ ప ద ని ద పా||మ గ ప మ ద ప|నినిదపమగపమ||
. . త ను .|వు . . . చే . .||వం . . . . .|ద. . . న . . .||

గ రి స రి రి గ|మ పా మ గ గ రి స || రి గ మ పా మ|ప దనిసనిదపా|
. . . మొ న .|రిం . . చు . . . || చు . . . .|న్నా. . .రా. .|

; , ని ద ప|ద పమపమగరిస || మ గరిగమప|దపమపదనిసని ||
. . త ను .|వు . . చే. . . . || వం . . . . .|ద. . . న. . . ||

ని ద ప ద ద ని|స రిగమగరిసా || ప దనిసరిగ|రిస ని నిదపనిద ||
. . . మొ న .|రిం . . . . . చు || చు . . . . .|. .న్నా . . . ర. ||

మ ప ద ని దా|పా ; పా ;
. . . త ను|వు . చే . ....

ఈ నెరవులు వ్రాసిన కృతులు విద్యార్థులకు రాకపోయినా, ముందు నెరవు నేర్పి తరువాత ఆ, యా కృతులు నేర్పవచ్చును. కృతులు రావని నెరవు పాఠం చేయించడం మానివేయకూడదు.

IV. ఆది తాళములో నెరవు :–

1. శంకరాభరణరాగంలో "ప్రాణనాథ బిరానబ్రోవవే" అనే త్యాగరాజ కృతిలో చరణంలో నెరవు :

శంకరాభరణం రాగం - ఆదితాళం

మూలం

; ; ; సా సా సా ; స ని|ద ని ని పా ప మ|పా దా ; ని ||
. . . తి న్న గా . వె .|ల . యు . ది .|వ్య రూ . ప ||

సా ; ;
మా ....

నెరవు

1. ;;; సా సా సా ; స ని|స గ రి రి స సా సా|స రి స ని దా పా ||
.... తి న్న గా . వె .|ల . . యు . . ది|వ్య. రూ . . ప ||

స ని ద ప ద ని–సా సా సా ;
మా. . . . .–తి న్న గా . ....

2. ;;; సా స రి స ని దా ప మ|ద ప మ మ గ రి గ మ|పా ప ద నీ స ని||
.... తి న్న . గా . . వె .|ల . . యు . . ది .|వ్యరూ. . ప .||

ద నీ ప ద ని–సా సా సా ;
మా. . . .–తి న్న గా . ....

3. ;;; సా స ని ద పా, మ గ|మ పా పా, ప మ|పా ప దా ప ప ద ||
.... తి న్న . గా . . వె .|ల . యు . ది .|వ్యరూ . . ప . ||

నీ సా; సా స ని స రీ స స ని|స రి గ రి స సా సా|స ని గ రి సనిదప||
. మా. తి న్న . గా . . వె .|ల . . యు. . ది |వ్య. రూ . . . ప .||

స ని ద ప ద ని-సా సా సా ;
మా. . . . . .-తి న్న గా . ....

4. ;;; సా సా సా ; స ని|స గ రి రీ స స రి|గా మ గ రీ రీ ||
.... తి న్న గా . వె .|ల . . యు. ది .|వ్య రూ . . ప ||

మ గరిసా,సని రి సగరిసనిదని | దపాపా ,గమ | పా మపదనిసరి ||
మా. . . .తి . న్న.గా. . .వె . | ల . యు . ది . | వ్యరూ. . . ప . ||

స ని ద ప ద ని–సా స రి స ని దా
మా. . . . .–తి న్న . గా . . ....

5. ;;; సా సనిదపా,పమ | గమపమ గరిగమ | పాప దాపపద ||
..... తి న్న. గా . .వె . | ల . .యు . . ది . | వ్యరూ. . ప . ||

సీసా ;సాస నిగ రిసనిదరి | సనిద ని దపమగ|మపద నిసాదరి ||
. మా . తిన్న. గా . . .వె. | ల . . యు. . ది .|వ్య.రూ . . ప . ||

స ని ద ప ద ని–స ని గ రి స ని దా పా
మా. . . . . .–తి . న్న . గా . . వె ....

6\. ;;; సా స ని స రీ స స ప । ద నీ సా , సా । స రీ గా , మా ॥
..... తి న్న . గా . . వె . । ల . యు . ది । వ్య . రూ . ప ॥

మగరీ;గపమమగా;మా । మగరి రీ ,గరి । మగరిసా , సా ॥
మా....తి .న్న . గా . వె । ల . .యు.ది . । వ్య. .రూ . ప ॥

స నిసరీససరిగా మ గ రీ రీ । మగరిసా , సని । గ రి స ని దపగరి ॥
మా. . . .తి.న్న గా . . వె । ల . .యు. ది . । వ్య . రూ. . .ప . ॥

స ని ద ప ద ని—సా సా సా ;
మా. . . . . .—తి న్న గా . ....

7\. ;;; సా స ని ద పా, గమ । దపమమ గరిసరి । గామగరిసా ధనీ ॥
..... తి న్న . గా . . వె . । ల . . యు. .ది . । వ్య . . .రూ . ప ॥

సా;;పమగ రిగమపాగమ । పమప మగరిగమ । ప దనిద పమగమ ॥
మా..తి .న్న.గా . . వె . । ల .యు. . .ది . । వ్య . .రూ. . ప . ॥

పా ;; దదపా స నిదాగరి । సని ద పదనిసని । గ రి మ గరిసగరి ॥
మా.... తి .న్నగా . . వె . । ల .యు . . .ది . । వ్య. రూ . . . ప. ॥

స ని ద ప ద ని—సా గ రి రి స సా ,
మా. . . . . .—తి న్న.గా . . . .

8\. ;;; గా మా గా ; గ రి । మ గ రి సా, సా । స రీ గా , మా ॥
..... తి న్న గా . వె . । ల . యు . . ది । వ్య. రూ . ప ॥

మ గ గా ; గ రి గ రి గా మా గా।గా, మ గ రి సా।సా సా ; రి గ॥
మా . . . తి . న్న. గా . వె।ల . యు . . ది ।వ్య రూ . ప .॥

రీ ;సాసా స నిస రీ, ప మ।మ గ రి సా , గ రి।స ని రి స ని ద సని॥
మా. . తి న్న.గా . . వె . ।ల . . యు . ది .।వ్య . రూ. . . ప .॥

ద ప మ ప ద ని—సా సా సా ;
. . మా . . . .—తి న్న గా . ....

1. కాంభోజి రాగంలో "మా జానకి చెట్టబట్టగ" అనే త్యాగరాజ కృతిలో చరణంలో నెరవు :

మూలం

;;; నీ దా పా ; దా|పదా ప మ మా గా|గ మ పా ; ద ప ||
.... వా ని మా . ట|ల . కు . . కో|ప గిం . చి . ||

ద నీ ద ప మ_నీ దా పా ;
కం . ట . . —వా ని మా....

నెరవు

1. ;;; నీ దా పా ; పా|పా , పా , మ గ|మా పా ; పా ||
.... వా ని మా . ట|ల . కు . కో . | ప గిం . చి ||

పా, పా, నీ దా పా ; మ గ|మ పా పా, పా|ప ద సా ; స ద ||
కం. ట. వా ని మా . ట .|ల . కు . కో|ప . గిం . చి . ||

ద నీ ద ప మ—నీ దా పా ;
కం . ట . . _వా ని మా . ....

2. ;;; నీ దా పా ; ద ప | ద నీ దా , పా | ద ప దా నీ దా ||
.... వా ని మా . ట . | ల . కు . కో | ప . గిం . చి ||

ప దనిదపమగాగమపా ;పమ | పధాదపమపద | సాపదసాసద ||
కం. . ట. . వాని . మా.ట . | ల . కు. . కో. | పగిం . . చి. ||

ద నీ ద ప మ_నీ దా పా ;
కం . ట . . —వా ని మా . ....

3. ;;; నీ దా పా ; ప మ | మ గ రి సా, సా | రీ గ మ పా పా ||
.... వా ని మా . ట . | ల . . కు . కో | ప గిం . . చి ||

ప మ గ రి గ మ ప మ గా ప ద సా స ద| రి స ని దా , ప ద |
కం . ట . . . వా . ని మా . . ట . |ల . . కు . కో . |

| స రి గ మ గ రి స ద ||
| ప . గిం . . . చి . ||

రి స ని ద ప మ–నీ దా పా ;
కం. . ట . . –వా ని మా ; ....

4. ;;; ప దసాసా;సని | నిదపదా,ప ద | సా రి గ రీ సా ||
.... వా . నిమా.ట. | ల . .కు.కో . | ప గిం . . చి ||

×
స గరిసనిపప దసాస నిదపదా | దసాసా,సరి | గామగరిసరీ ||
కం. .ట . .వా . నిమా. . .ట | ల . కు.కో . | ప గిం. . . . ||

మ గరిసా, సరిగామగగరిసా | రిసనిని దపపద|సామగపదసా ||
కం. . ట . వా.నిమా. . . ట | ల. . కు . .కో.|ప గిం. . . చి ||

రి స ని ద ప మ-నీ దా పా ; దా
కం. . ట . . -వా ని మా . ట ....

5. ;;; రి రి రీ ; రీ|రి స ని ద పా ద ప|మ గ ప ద సా సా ||
.... వా నిమా . ట|ల . . . కు కో .| ప . గిం . . చి ||

స రీ రీ , రి గ మ గ గ రి సా రీ | రిగగరిసాసా | సనిని దదపపద||
కం . ట . వా . ని . మా. . ట | ల.కు . . కో | ప.గిం . . . చి .||

ద సా సా, ప ద సా మ గ ప ద సా|స రి గ మ పా మ గ |
కం . ట . వా . ని మా . . . ట|ల . . . కు కో . |

| ప ద స రి గ రి స ద ||
| ప . గిం . . . చి . ||

రి స ని ద ప మ–నీ దా పా ; దా
కం. . ట . . –వా ని మా . ట ....

6. ;;; గా మా గా ; గ రి|గ మా గా , మా|గా మ గ రి స రీ ||
.... వా ని మా . ట .|ల . కు . కో | ప గిం . . . చి ||

మ గ రి సా, స రి గా మ గ రి స రీ|మ గ రి సా , సా|సా రీ ; రి ||
కం . . ట . వా . ని మా . . . ట|ల . . కు . కో|ప గిం . చి ||

మ గ రి గ రి స స ని ద ప ద రి స ని ద ప|ని ద ద ప మ గ ప ద |
కం . . ట . . వా . ని . మా . . . ట .|ల . . . కు . కో . |

| స రి గా మ గ రి స ద రి ||
| ప . గిం . . . . చి . ||

రి స ని ద ప మ–ప స ని ద పా ; దా
కం. . ట . . –వా . ని . మా . ట ....

7. ;;; ద స ని నీ దా , ద ప|ద నీ దా , ద ప | ద స ని ద పా, పా ||
.... వా . ని . మా . ట .|ల . కు . కో . | ప . . . గిం. చి ||

మ గ మ పా, మ గ మా పా ; పా|పదాదపమపద|సా రి స ని ప దా ||
కం . . ట . వా . ని మా . ట|ల . కు. . కో. |ప గిం . . . చి ||

ద సా సా, స ని ద ప మ గ ప ద సా | రి స ని ని ద ప ప ద |
కం . ట . వా. ని . మా . . . ట | ల . . కు . . కో . |

| సా ప ద స ని ప ద ||
| ప గిం . . . చి . ||

ద సా సా, పదసరిగ పమగరీ | మగరిసా,మగ | రీ గ రి సా రి స ||
కం . ట . వా.ని.మా. . .ట | ల . .కు .కో . | ప గిం . . చి . ||

ని ద ని ద ప మ–ప స ని ద పా ; దా
కం. ట . . . –వా . ని . మా . ట ....

3. **షణ్ముఖప్రియరాగంలో "మరివేరే దిక్కేవరమ్మ" అనే పట్నం సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ కృతిలో** అనుపల్లవి వద్ద నెరవు :

మూలం

;;; పా ప ద నీ ; సా । రీ , రీ ; స రి । గా గ రి రీ రి ని ॥
.... ద రి . దా . పు । తే . ని . దా . । . జా . . లి . ॥

సా , సా , నీ నీ సా ; స ని।రీ , సా , రీ । సా ని స రీ స ని ॥
దీ . ర్చి . ద య జూ . చి .।బ్రో. చే . దా। ర సి . . వు . ॥

రి స ని ద ప మ–పా ప ద నీ ; సా ॥ రీ రీ
కా . . వా . . –ప రి . దా . పు ॥ తేని ....

నెరవు

1. ;;; పా ప ద నీ దా ద ని । సా , సా , స రి । గా గ రి రీ రి ని ॥
.... ద రి . దా . పు . । తే . ని . నా . । . జా . . లి . ॥

సా , సా , నీ నీ సా ; సా । స ని స రీ స రీ । గా గ రి రీ స ని ॥
దీ . ర్చి . ద య జూ . చి । బ్రో. చే . . దా। ర నీ . . వు . ॥

రి స ని ద ప మ–పా ప ద నీ ; సా ॥ రీ , రీ ,
కా . . వా . . –ద రి . దా . పు ॥ తే . ని ....

2. ;;; పా ప ద నీ ; సా । రీ , రీ , గ రి । స ని సా ; సా ॥
.... ద రి . దా . పు । తే . ని . నా . । . . జా . లి ॥

స రీ రి స ని సా రీ గ రి స ని ద ని।సా , సా , ప ద।నీ ద ని సా స ని॥
దీ . ర్చి . . ద య జూ. . . చి .।బ్రో. చే . దా .।ర నీ . . వు . ॥

రి స ని ద ప మ–పా ప ద నీ ; సా । రీ , రీ
కా . . వా . . –ద రి . దా . పు । తే . ని ....

3. ;;; పా దా పా ; ప మ|ప ద ని ద ప మ ప ద|నీ ద ని సా స ని ||
.... ద రి దా . పు .|లే . . ని . . నా .|. జా . . లి . ||

సా, సా, రీ సా ని స రీ సా|ని ద ని దప మ ప ద|ని స రి గ రి స నీ ||
దీ . ర్చి. ద య జూ . . చి |బ్రో. చే . . . దొ . |ర . నీ . . . వు ||

రి స ని ద ప మ–పా ప ద నీ ; సా | రీ , రీ ,
కా . . వా . . –ద రి . దా . పు | లే . ని .

4. ;;; రీ స ని నీ సా , సా|సా , సా , స రి|గా గ రి రీ సా ||
.... ద రి . . దా . పు|లే . ని . నా .| . జా . . లి ||

ని స ని ద ప మ ప ద నీ ద ని సా సా | స ని స రీ స స రి |
దీ . . ర్చి . . ద . యజూ . . చి | బ్రో. చే . . దొ . |

| గ రి ని స రి స ద ని ||
| ర . నీ . . . వు . ||

రి నీ ద ప మ–పా ప ద నీ ; సా | రీ , రీ ,
కా . వ . . –ద రి . దా . పు | లే. ని .

5. ;;; ప మ గ రి గ మ పా పా|ప దా ద ప మ ప ద|ప మ గ రి రీ సా||
.... ద . రి . దా . . పు |లే . ని . . నా .|. . జా . . లి ||

స రీ రి స ని స గ రీ గ మ పా ప మ | ప ద ని ద ని స ప ద |
దీ . ర్చి . . ద . యజూ . . చి . | బ్రో. . చే . . దొ . |

| ని స రీ గ రి సా ద ని ||
| ర . నీ . . . వు . ||

సా రి స ని ద ప మ–పా ప ద నీ ; సా | రీ , రీ ,
కా . . . వా . . –ద రి . దా . వు | లే . ని . ....

6. ;;; నీ నీ సా ; స ని | రీ , సా , సా | రీ స రి గా రి స ||
.... ద రి దా . పు . | లే . ని . నా | . జా . . లి . ||

రీ , రీ , సరి గా రి గ ప మ గా | రీ , సా, స ని |
దీ . ర్చి . ద . య జూ. . . చి | బ్రో. చే . దా . |

| సా రీ గ రి సా స ని ||
| ర నీ . . . వు . ||

రి స ని ద ప మ–పా ప ద నీ ; సా | రీ , రీ ,
కా . . వా . . –ద రి . దా . వు | తే . ని . ....

7. ;;; నీ నీ ద ని ద ద నీ|ద నీ ద ప మ ని ద|ప మ ప ద ని స ద ని ||
.... ద రి దా . . . వు|తే . ని . . నా .|. . జా . . . లి . ||

రి స ని ద ప మ ప ద ని స రి స ని స రి స|ని ద ని స రి స గ రి |
దీ . . ర్చి . . ద . య . జూ. . . చి .|బ్రో. . చే . . దా . |

| స రి గ రి స ని ద ని ||
| ర . నీ . . . వు . ||

సా రి స ని ద ప మ-పా ప ద నీ ; సా | రీ , రీ ,
కా . . . వా . . -ద రి . దా . వు | తే . ని .

4. భైరవి రాగంలో "లలిత శ్రీప్రవృద్ధే" అనే త్యాగరాజ కృతిలో చరణం వద్ద నెరవు.

మూలం

చ|| ; మమామమా-మగపమ గరిసా | ; రిగమపదా | పా ; పా పా ||
. తె లి య ని-బా. . . ఉ.డు | . గా. . . . | దా . అం బ ||

; ద ని సా నీ–; రి స ని ద పా|మా ; ప దా ప|ప మ ద ప మ గ రి స
. తె లి వి నీ–. సొ . . .మ్మ|గా . . . .|దా . . అం . బ .

రి గ-మ మా మ మా ....
. . . . తె లి య ని .....

నెరవు

1. ; రి గా మ మా–రీ గ మ గ రి సా | రీ గామపదా | పా; ప నిదప ||
. తె లి య ని –బా . . లు . డు | గా . . . . | దా. అం . బ . ||

ద మ ద నీ స గ రి–స రి స ని దా పా | మ ప ద ని సా, రి |
. . తె లి వి నీ .–. . సౌ . . మ్ము | గా . . . . |
| స ని ద ప మ గ రి స ||
| దా . . . అం . . బ ||

రి గ-మ మా మ మా
. . -తె లి య ని ....

2. ; పపాదపా–మగరిగమామా | పదపదదనీద | దాపాపాపా ||
. తెలియని–బా. . . లు డు | గా. . . . . . | దా . అంబ ||

; ద నీ స రి మ–గ రి సా ; సా | నీ ;రిసాని | నిదపా స నిదప ||
. తె లి వి నీ . –. . సౌ . మ్ము| గా. . . . . | దా. . అం . బ . ||

ద మ ప దా ని దా–; ద నీ స సా | స రీసరిమగరి | సా ; సా సా ||
. . తె లి య ని–. బా . లు డు | గా. . . . . . | దా . అం బ ||

; రి గా రి నీ–; రి స ని ద పా | మా;పదాప|మ ప ద ప మ గ రి స||
. తె లి వి నీ–. సౌ. . . మ్ము | గా . . . ·|దా · · . అం · బ .||

రి గ-మ మా మ మా
· . -తె లి య ని ....

3. ; ని నీ ద పా - పా ; దా పా|మ గ రి గ మ ప దా|పా ; దా పా ||
. తె లి య ని - బా . లు డు|గా . . . . |దా . అం బ ||

; ద నీ ద ప ద–ప ద ద నీ ద దా|పా ; దా పా|పా దా ద ప మా ||
. తె లి వి నీ . _ . . . సౌ . .మ్ము|గా . . . |దా . . . . . ||

; ప పా ద పా-మ గ ప మ గ గ రి స | రి గ రి గ మ ప ద ప |
. తె లి య ని-జా . . . లు . డు . | గా . . . . |
| ద నీ ద దా పా ||
| దా . . అం బ ||

; ద ని సా ప ద-ని స రి గా గ రి స | గ రి స రి స ని ద ప |
. తె లి వి నీ . . . . సౌ . మ్మ . . | గా . . . . |
| మ ని ద ప మ గ రి స ||
| దా . . . అం . . బ ||

రి గ-మ మా మ మా
. . - తె లి య ని ....

4. ; ద ని స సా-సా ; సా సా|; ద ని స రి స|రి మ గ రి సా సా ||
. తె లి య ని-జా . లు డు|. గా . . . .|దా . . . అం బ ||

; రి గా రి సా-; గ రి స ని దా | ; ద ని ని సా, | ; ; గ రి స ని ||
. తె లి వి నీ- సౌ . . . మ్మ| . గా . దా . . | . . అం. బ . ||

దా ద నీ స రీ-రి స రి మ గ రి సా | నీ ; స రి గ రి|రి సా ని ని ద పా||
. తె లి యని-జా. . . లు . డు | గా . . . . .|దా . . అం . బ ||

; ద ని సా ద ని–స ని రి స ని ద పా | మ ప ద ని సా , రి |
. తె లి వి నీ . – . . సౌ . . . మ్మ | గా . . . . |
| స ని ద ప మ గ రి స |
| దా . . . అం . . బ |

రి గ–మ మా మ మా —
. . –తె లి య ని — ....

5. ; మ మా మ మా–మ ద ప ప మ గ రి గ|మ ప ద ప ద నీ ద |
. తె లి య ని –జా . . . లు . డు .|గా . . . . |
| దా పా ప ని ద ప ||
| దా . అం . బ . ||

ద మ ప దా ని ద ని-సా సా ; సా|స రీ స రి మ గ రి|సా , రి స ని దా||
. . . తె లి వి నీ . . . సౌ .మ్ము|గా. . దా.. . .|అం. . . బ . .||

; ద నీ స రీ-రీ ; గా రీ | సా రీ స రి గ రి | రి గా రి రీ సా ||
. తె లి యని-బా. లు డు | గా . . . . . . | దా . . అం బ ||

; ద నీ స రీ గ రి-స రి స ని దా పా | మ ప ద ని స రి గ రి |
. తె లి వి నీ . .... సౌ . . మ్ము | గా . . . . |
| స ని ద ప మ గ రి స ||
| దా . . . అం . బ . ||

రి గ-మ మా మ మా
. . .-తె లి య ని ....

6. ; ద నీ స రీ-రీ గా రి స రీ|; స రి గ మా గ|గ రి రీ , మ గ రి సా||
. తె లియని-బా . లు . డు|. గా . . . .|దా . . . . అం . బ ||

; రి గా రి సా-; సా ; సా|ద ని సా ని స రి గ | రి స ని ద నీ ; ||
. తె లి వి నీ—. సౌ .మ్ము|గా . . దా . . . |అం . . . బ . ||

; గ రీ స రీ—ని స రి స రి గ రీ | స ని రి స గ రి రి స |
. తె లియని—బా . . . లు . డు | గా . . . . |
| నీ , ద దా పా ||
| దా . . అం . ||

; రి గా రి స రి -గ రి స ని దా పా | మ ప ద ని స రి స రి గ రి |
. తె లి వి నీ . . . . సౌ . . మ్ము | గా . . . . |
| సీ ని ద ప మ గ రి స ||
| దా . . . అం . . బ ||

రి గ—మ మా మ మా
. .—తె లి య ని ....

ఈ నాలుగు తాళములలోనూ వ్రాసిన నెరవులన్నీ నమోనాలు మాత్రమే. అనుభవజ్ఞులైన సంగీత విద్వాంసులు వారికి నచ్చిన రీతిలో నెరవులు వ్రాసి విద్యార్థులకు నేర్పి పాడించవచ్చును. ఈ మోస్తరుగా వేరే వేరే తాళములలో వేరే వేరే జాగాలతో నెరవు నేర్చుకుంటే విద్యార్థులకు నెరవు నడిపించే మార్గం మనసుకి పట్టి, సొంతంగా నెరవు పాడగలుగుతారు. గురువు పాడుతూ, విద్యార్థిచేత పాడిస్తూ సాధకం చేయిస్తే ఒక సంవత్సరం కాలములో నెరవు విద్యార్థులకు స్వాధీనమై పోతుంది. గట్టి ప్రయత్నం చెయ్యాలి.

III

నాటేషను

ప్రకరణము

Notation

పీఠిక

సంగీతవిద్య వేదమువలె గురుముఖతః నేర్చుకుని సాధకంచేసి తిరిగి శిష్యుల ద్వారా అదే పద్ధతిలో ప్రచారం చేయవలసిన విద్య. ప్రాచీన కాలములో అదేవిధంగా ప్రచారమవుతూ ఉండేది. కాని ఏ విద్య అయినా మహనీయుల మెదడుల లోనే బంధింపబడిన విద్య చిరస్థాయిగా ఉండే అవకాశంలేదు. ఏ కారణంచేతనైనా విద్యాప్రచారము సన్నగిల్లిపోతే ఆ మహావిద్వాంసుల విద్యానుభవ సంపదలు అదృశ్యమై క్రింది తరాలవారికేమీ మిగలదు. లిఖిత రూపములో భద్రపరిస్తే ఏ విద్యకూ క్షీణదశ అంటూ ఉండదు. ఎవరైనా పుణ్యాత్ములు వ్రాతరూపేణ భద్ర పరచిన విద్యను పునరుజ్జీవింపజేసి ప్రచారంలోకి తీసుకువస్తారు.

1904 సంవత్సరములో వెలువడిన "సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని"లో శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులు ముత్తుస్వామి దీక్షితులవారి కృతులు, ఆ కాలములో ప్రచారములోనున్న త్యాగరాజాది ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుల కృతులు, నొటేషనులో వ్రాసి సంగీతంలోకాని కెన్నరాని మహోపకారం చేశారు. ఆ తరువాత తచ్చూరు సింగరాచార్యులు, కె.వి శ్రీనివాస అయ్యంగారు మొదలైన విద్వాంసులు నొటేషనుతో వందలాది కృతులు అచ్చువేశారు. అటువంటి సంగీత గ్రంధాల కీనాడు ఏమీ లోటు లేదు.

ఈ విధంగా నొటేషనుతో అచ్చైన గ్రంధాలలోని కృతులు మొదలైనవి చాలామందికి అర్థమయేటంత సులభశైలిలో ఉన్నాయి. మంచిదే. అరవ లిపిలో అచ్చైన పుస్తకాలు చాలావరకూ సులభమైన నొటేషనులోనే వ్రాసి ఉన్నాయి. అరవ భాషలో అచ్చైన "కృతిమణిమాల" అనే సంగీత బృహద్గ్రంధంలో వ్రాయ బడియున్న నొటేషను చాలామందికి సులభగ్రాహ్యముగా లేదని కొందరి అభి ప్రాయము కావచ్చు అయితే ఆ లోపము నొటేషనుది కాదు.

నొటేషనుతో కృతి వ్రాసేవారు వారికి నచ్చిన పాఠాంతరమును వారికి సాధ్యమైన నొటేషనుతో వ్రాస్తారు. కృతి సర్వసామాన్యమైన సంగతులతో ఉంటే

నొటేషనుకూడా Simple గానే ఉంటుంది. అందరికీ బాగా అర్ధమవుతుంది. విద్యార్థికులు పాడే రీతి Simple గా ఉండదు. మంచి మంచి రవ్వజాతి సంగతులతో, చక్కని లయ విన్యాసములతో ఉన్న పాఠాంతరము నొటేషనుతో వ్రాస్తే నొటేషను కొంచెం కష్టముగానే తోచవచ్చును. Simple గా లేదని ఆ నొటేషను దరికే వెళ్లక పోతే ఆ ప్రౌఢమైన పాఠాంతరం గతి ఏమికావాలి ? పాటపాడిన రీతినే వివరంగా వ్రాసిన నొటేషనును అర్ధంచేసుకోవడం బదులు నొటేషనులోపం అనుకోవడం ఏమి సబబు ? అనుస్వర సహితంగా, గమక యుక్తముగా రవ్వజాతి సంగతులతో కూడి యున్న చిక్కని పాఠాంతరము వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడే ప్రౌఢమైన నొటేషను అవసరం. నొటేషను Simple, difficult అని రెండు విధాలుగా ఉండదు. పాట Simple అయితే నొటేషను Simple గా ఉంటుంది; పాట Complex అయితే నొటేషనూ Complex గా ఉండాలి మరి. Complex అని వదిలేయకుండా ఆ నొటే షనును అర్ధం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నం చెయ్యాలి.

ఎంత వివరాలతో (details) వ్రాయబడియున్న నొటేషనైనా అర్ధం చేసుకుని విద్యార్థులకు నేర్పడం ప్రతీ సంగీత విద్వాంసునికి విధ్యుక్త ధర్మముకదా ? స్వరజ్ఞానము, లయజ్ఞానము – ఈ రెండూ ఉన్న ఎవరికైనా, ఎంతకష్టమైన నొటేష నైనా అర్ధం చేసుకోవడం సాధ్యమే. భాషకు Short hand వలెనే సంగీతానికి నొటేషను సహకరిస్తుంది. ఏ నొటేషనులోనైనా 2, 3, 4, 5, 6 స్వరాలు మొదటి కాలములోనూ, పై కాలములోనూ వ్రాయబడి ఉంటాయి. అంతకంటే విశేషమేమీ లేదు. ప్రయత్నం చేసి తాళంవేస్తూ వ్రాసిన నొటేషన్ను పాటపాడినట్లే పాడితే ఆ సంగతి బోధపడిపోతుంది.

Simple నుంచి Complex సంగతుల వరకూ వ్రాసి, ఆ నొటేషను అర్ధం చేసుకోవడానికి సహకరించే ప్రయత్నమే ఈ ప్రకరణపు ధ్యేయం. ఇందు వ్రాసిన ప్రతీ సంగతీ పలకమీదరాస్తూ పాడుకుంటే బాగా అర్ధమవుతుంది. శ్రమచేసి ప్రతీ సంగీతజ్ఞుడు ఈ పుస్తకం సహాయముతో ఎంతటి సూక్ష్మాంశాలతో వ్రాసిన నొటేషను నైనా క్షుణ్ణంగా నేర్చి ప్రౌఢపాఠాంతరముల సహితము పాఠం చెయ్యగలిగిన జ్ఞానం సంపాదించవలెనని నా ఆశయం.

నొటేషను (సంగీత లిపి)

నొటేషను వ్రాసేటప్పుడు హ్రస్వాక్షరాలు, దీర్ఘాక్షరాలు, విరామములు (ఆవులు), మొదటికాలము, పైకాలము, మూడవ (double పైకాలము) కాలము— ఇవన్నీ కలిసి ఉంటాయి.

స రి గ మ — 4 హ్రస్వాక్షరాలు.

రీ గా — 2 దీర్ఘాక్షరాలు.

పా ; ; — 2 ఆవుల దీర్ఘాక్షరము.
4 ఆవులు; మొత్తం 6 ఆవులు.

ప ద నీ — మొదటి కాలములో 4 అక్షరాలు.

ప ద నీ — పైగీత గీస్తే పైకాలంలో 4 అనగా దిగువ కాలంలో 2 అక్షరాలు.

పా ద ప మ గ మా = 3వ కాలములో 4 అక్షరాలు అనగా మొదటి కాలములో 1 అక్షరం;
2వ కాలములో 4 అక్షరాలు— అనగా
మొదటి కాలములో 2 అక్షరాలు.
మొత్తం – ప గ మ అనే 3 అక్షరాల కాల పరిమితి.

స — ఒక అక్షరం

, — ఒక అక్షరం ఆవు (విరామం) (Comma)

; — 2 అక్షరముల ఆవు (Semi colon)

పా — ప - 2 అక్షరముల ఆవు

పా , — ప - 3 అక్షరముల ఆవు

పా ; — ప - 4 అక్షరముల ఆవు

పా ; , — ప - 5 అక్షరముల ఆపు

పా ; ; — ప - 6 అక్షరముల ఆపు.

నిలువుగీతల వివరం :

చతురశ్రజాతి రూపక తాళంలో ఆవర్తం ఒకటింటికి పైకాలంలో 12 (స్వరాలు) అక్షరాలుంటాయి. నొటేషను వ్రాసేటప్పుడు 12 అక్షరాల పరిమితి అయిపోయిన వెంటనే రెండు నిలువుగీతలు గుర్తుగా రాస్తారు.

ఖండచాపు తాళంలో ఆవర్తానికి పైకాలంలో 10 అక్షరాలుంటాయి. నొటేషను వ్రాసేటప్పుడు 4 అక్షరాల తరువాత 1 నిలువుగీత, మిగతా 6 అక్షరాల తరువాత-అనగా ఆవర్తం ముగియగానే-2 నిలువుగీతలు వ్రాస్తారు.

మిశ్రచాపు తాళానికి ఆవర్తానికి పైకాలంలో 14 అక్షరాలు. 6 అక్షరాల తరువాత ఒక నిలువుగీత, ఆవర్తం ముగింపు వద్ద రెండు నిలువుగీతలు వ్రాస్తారు.

ఆదితాళములో ఒక కళ చౌకపు కృతులలో మొదటి కాలంలో ఆవర్తానికి 16 అక్షరాలుంటాయి. మొదటి 8 అక్షరముల తరువాత, అనగా అర ఆవర్తం తరువాత, ఒక నిలువుగీత, మొదటి దృతం తరువాత ఒక నిలువు గీత, ఆవర్తం చివర 2 నిలువుగీతలు వ్రాస్తారు. అదేవిధంగా 2 కళల చౌకపు కృతులలో ఆవర్తానికి మొదటికాలంలో 32 అక్షరాలు ఉంటాయి. అర ఆవర్తము (అనగా లఘువు) చివర ఒక నిలువుగీత, మొదటి దృతం అయాక ఒక నిలువుగీత, ఆవర్తం చివర రెండు నిలువుగీతలు వ్రాస్తారు.

అడ్డగీతల వివరం :

మొదవకాలపు స్వరాలకు గీతలనవసరం.

రెండవకాలపు స్వరాలకు పైన అడ్డగీత ఉంటుంది.

ఉదా : $\overline{\text{ప మ పా}}$ $\overline{\text{ప ద నీ సా}}$ దీనినే మొదటి కాలములో చదివితే-మ ప ద ని స । అవుతుంది.

3వ కాలపు — అనగా డబుల్ పైకాలములోని స్వరాలకు స్వరాలపైని రెండు అడ్డగీతలు వ్రాస్తారు.

ఉదాహరణ : దని సా రి స ని ద ప మ గ మ పా ।
1 1 2 4 । (8 అక్షరాలు)

గమకాలకి గుర్తులు :

మనం పాడే అన్ని రకాల గమకాలకూ గుర్తులు పెడితే చదివే వాళ్ళకి తలనొప్పి. గురుముఖతః సంగీతం నేర్చుకున్నవారికి స్వరాలకు ఏ రాగములో ఏ గమకాలు పలకవలెనో తెలిసే ఉంటుంది. 3, 4 గమకాలకు మాత్రం గుర్తులు అవసరమని తోచి అవిమాత్రం వివరిస్తాను.

1 **దర్బారు ఆదితాళ వర్ణంలో**

గా గా రి స రీ — పాడేటప్పుడు గాంధారానికి ఉండే గమకానికి "⌒" గుర్తు.

కానడరాగంలో—

గా మ రి స

దేవగాంధారి రాగంలో

మ గ రీ స అనేటప్పుడు రి స్వరానికి ఈ గుర్తు వాడతారు.

2. నొక్కు **గమకానికి**— "w" గుర్తు ఆ స్వరముపై రాస్తారు.

ఉదా : ప $\overset{w}{\text{ప}}$ మ గ మ $\overset{w}{\text{మ}}$ గ రి ॥

3. **ఎగుజారు, దిగుజారు** / \ ఈ గుర్తులతో సూచిస్తారు.

ఉదా : / పా మ గ రి సా ॥

4. **జారు** గమకమే **లలితంగా** పాడేటప్పుడు — సారంగరాగంలో పా రీ గ మ రి స - అనే ప్రయోగంలో పంచమం నుంచి రిషభానికి నెమ్మదిగా జారుగమకం పలకాలి. దానికి ⌒ ఈ గుర్తు రాస్తారు.

భాషాంగ రాగములలో ఆ రాగములో స్వాభావికంగాలేని అన్య స్వరముపై × గుర్తు పెడతారు.

×
ఉదా : సారంగ రాగములో – ప మ రి గ మ రీ స .

×
మ – శుద్ధ మధ్యమం.

× ×
ఆనందభైరవి రాగములో – మ గ రి గ మా అనే ప్రయోగంలో ఈ

×
× గుర్తు వాడతారు. గ అంతరగాంధారం అని అర్థం.

కాలప్రమాణము : శంకరాభరణం రాగంలో పాడండి :

ప = 1 అక్షరకాలం.

ప మ = 1 అక్షరకాలం. (2 అక్షరాలకి పైకాలం)

ద ప మా = 2 అక్షరాల కాలం. (4 అక్షరాలకి పైకాలం)

పా ద ప మా గ రి = 1+1+2=4 అక్షరాల కాలం.
(4 అక్షరాలకి 3వ కాలం, 2 అక్షరాలకి 2వ కాలం, 2 అక్షరాలు మొదటి కాలంలో)

3
మ ప ద పా ద ప మ గా = 2+2=4 అక్షరాలకాలం.

'మ ప ద పా ద' అనే స్వరాలు త్రిస్రగతిలో 3వ కాలంలో పలుకుతాయి. 4 అక్షరాలకి చతురస్రగతిలో డబుల్ పైకాలంలో-అనగా 3 కాలంలో - ఎంతకాల ప్రమాణమో, 3 అక్షరాలకు త్రిస్రగతిలో 3వ కాలంలో అంతే కాలప్రమాణం.

ఈ పైకాలపు గుర్తులు బాగా అర్థం చేసుకుంటే నొటేషను చదవడమూ పాడడమూ సులభంగా వస్తాయి. ఈ పైకాలపుగుర్తులు ఉపయోగిస్తూ వాడుకలో నున్న సాధారణ రాగాలలో సంగతులు ఇటువైన వ్రాయబడి ఉంటాయి. అవి పలక మీద వ్రాస్తూ, కాలప్రమాణం అర్థం చేసుకుంటూ, రాగంలో పాడినట్టే స్వరంతో వ్రాసిన సంగతులు పాడుతూ సాధకం చేస్తే 'నొటేషను' అంటే కలిగే భయం పోతుంది.

ఇటుపైన వ్రాసియున్న సంగతులన్నిటికీ లెక్క ఉన్నది గనుక తాళంలో చక్కగా ఇమిడిపోతాయి. క్రియ ఒకటింటికి మొదటి కాలములో 2 అక్షరములు నడిచేలాగ ఆదితాళం వేసుకుంటూ ఈ సంగతులను పాడి చూడండి.

శంకరాభరణంలో

సంగతి	విశదీకరణం (Simplify చేస్తే)	అక్షరముల లెక్క
ద పా,	పా;	2
మ పా,	పా;	2
ప ద పా,	ద పా,	2
మ పా మ గా	పా, మ గా	4
మా ప మ మ గ	ప మ మ గ	2
ప ద ప మ గ	ద ప మ గ	2
ప ద పా మ గ	పా మ గ	2
ద ని ద ని ద పా,	దా పా	4
దా, ని దపా,	దా పా	4
గా మ గ గ రి రీ	మ గ గ రి రీ	4
3 మ ప ద పా ద పమగా	పద పద మ గ	4
మ ప దా ప పమగా	ప దా ప మ గ	4
గ రి గ రి స సా	గ రి గ సా,	3
సా రి స ని దా,	రి స ని ద	2
ప మ మా గా మా,	ప మ గ మా,	3
దని సా రి స నిదపా	ద ని రి స నిద పా	4
3 రి గ మ గా మ గ రీ, సా	గమ గమ గరి సా	4

తోడిరాగంలో-

సంగతి	విశదీకరణం	అక్షరముల కొలత
ప ద ప ప మ మా	ప ద ప మా ,	3
ద ద ని సా రి స ని	ద ద ని రి స ని	3
దని సా రి స నిద	ద ని రి స ని ద	3
గా , గ రి రీ	గా , రీ ,	3
ద ద ని స రి స ని	ద నీ రి స ని	3
ప ద పా ద నీదా	ద పా ద ని ద	4
ప ద పా , ద నీదా	ద పా ద ని ద	4
స రి స ని ద పమ	రి స ని ద ప మ	3
సా రి స ని ద ప మ	రి స ని ద ప మ	3
3 ద ద ని సా ,	ద ని సా	2
3 ని స రి సా ని ద ప మా	ని స రి స ని దమ	3
సా రి స స ని నీ	రి స నీ	2
దని స రి స నీ	దని రి స ని	3
ప ద పా గ మా	ద పా గ మా	4
ప ద పా మ మ ప మా గ గ రి రీ	ద పా మ ప మా గ గ రి రీ	6
ప ద ప పమ మ ప మ మగ	ద ప ప మ ప మ మ గ	4
మ ద పా గ మా	ద పా గ మా	4
స రి సా రి గా	రి సా రి గా	4
ప ద పా మ ప మా గా	దప పమ గా	4

సంగతి	విశదీకరణం	అక్షరముల లెక్క
మ ని ని ప దా	ని ప దా	4
మ ప ద ప	మ ప దా	4
నీ స రి సా, ని	స రి స ని	4
మగ మా ప మ గ రి రీ	మ గ ప మ గ రి రీ	4
ని' స నీద ద ని దా మ	స నీ ద నిదా మ	4
ని స నీ ని ద దా	నీ దా	2
ప ద ప మ ప మ	దప పమ	2
ప ద పా మ ప మా	పా మా	2
గ మ గ మప	గా మ ప	2
ప ద ప మగ మా	ద ప మ గ మా	4
పా ద ప మగ మా	పా మ గ మా	4
3		
మ ప ద పా ద ప మ గా,	మ ప ద ప ద ప మ గా	4
సా రి స ని ద నీ	రి స ని ద నీ	4
నీ, స ని ద దా పా	ని ద ప	3
గగ రి రీ, సా	గ గ రి రి సా	3
3		
మ ప ద పా మ గా	ద పా మ గా	4
మద నీ, స ని ద దా	మ ద ని స దా	3
స రి సా ని నిదదా	రిసా ని దా	4
ప ద ప మ ప మ	దప పమ	2
పమా గ గ రి రీ,	మా, గ గ రి రీ	4
మ గ మా ప మ గ రి రీ	మ గ ప మ గ రి రీ	4

14)

సా గ రి రి నీ	గ రి రి ని	2
గా మ గా మా పా	గ మ ప	3
గ మ గా మ ప	గ మ ప	3
సా స రి రి గ మా	స రి గ మ	4
ప ద పా ద ప మ గా	ద పా ద ప మ గా	4
స రి సా ని రి స ని దా	రి స ని రి స ని దా	4

3. కల్యాణి రాగంలో

గా రి గ రీ రి స సా,	గ రి సా	4
సా రీ, గ రి స నీ,	స రి నీ	4
సా రి స ని ద	సా ని ద	2
దా ని ద ద ప పా	ద ప	2
గా గ ప మ మా రి	గ ప మ రి	4
పా ద ప మ గ గ గా రి	ద ప మ గ గ గా రి	4
3		
ద ని స నీ ద ద ప పా,	ని స ని ద పా;	4
ద ప పా,	పా;	2
ద ప పా ;	పా;	2
ప ని దా ద ప పా	ని ద పా	4
నీ స ని దా ప పా,	స ని దా పా;	4
ప మ పా ద ప మ గ	ప మ ద ప మ గ	3
పా ద ప మ రి గా	ద ప మ రి గా	4
స రి గా గా రి	రి గా గా రి	3
గ గా మ పా	గ మ పా	2

పద నీ సని నిద దా	।	ప ద సని నిద దా	4
3			
ని స రి సా రి స ని దా నీ	।	ని రి స రి ని ద నీ	4
రీ , గ రి స సా		రీ సా	2
3			
ద ప మ గా గారీ		ప మగా గ రి	4
గా గ పామ పా		గ మా ప	4
సని ద ప మా గా , రి	।	సని పమ గా, రి	4
మా ప ద పా , ద ప మ గా		పద పద మ గ	3
3			
ప ద ని దా ని ద ప మా	।	దని దని దమ	3
గా మ గ గా దా ని ద దా	।	గా దా	4
3			
గ దా ని ద ప మ గ రి	।	గ దా ని ప మ గ రి	4
3 3			
ద ని స నీద దప పా ,	।	ని స ని ద పా;	4
నిద నీ స ని ద పా,	।	నిద స ని ద పా,	4
ద ని ద ని ద ప పా	।	దా పా	2
నీ , స ని దా ని ద ప పా	।	ని ద ప	3
ప ద పా ద ప మ గా		ద పా ద ప మ గా	4

4. కాంభోజి రాగంలో

సంగతి	విశదీకరణం	అక్షరముల కొలత
మ గ గా మ పా	గా మ పా	5
ప ద మా మ గ గా	మా గా	2

దా , ని దా , ని ప దా ,	దని పని దా	3
మ ప దా ని ద పా	మ ప దా పా	3
సా రి స సఫ ధా	రి స స ఫ ధా	4
ప మ మా రి గా ,	మ గ	2
దా ని ద ద ప పా	నిద దప పా	3
ద రి సం సా ,	ద రి సా	2
ద ని దా ప ద పా ప మ మా	ద ప మ	3
మా ; మ గ గా ప ద	మా మ గ గా ప ద	6
ప ద మ మ మా రి గా ,	ప ద మ గ	4
గా రిగ రి స సా ,	గ రి సా	4
స ని ఫా ధా	ని ఫ ధా	4
సా స రి రి గా ,	స రి గా	4
పా ద ప మగ మా	ద ప మ గ మా	4
సా రి స స ప దా	రి స స ప దా	4
ద స రి గ రి స నీదా	ద స రి గ స నిదా	4
ద పా ద సా , రి స ని దా	ప ద సా ని ద	3
మప దా ని ద పా	మప నిదపా	3
గా మ గ రీ సా	మగ రి స	3
రీ మ గ గా రీ	మ గ గ రి	2
సా రి గ రి స ని ధ దా పా	స రి ని ధ ఫా	3
ధ ఫా ధ సా ధా	ఫా, ధ స ధ	4
సా రి స ని ధ ధా ఫా	రి స ని ధ ధ ఫ	4

గ మ గా మా మ గ గా	మా ; మ గ గా	4
గా మ గ రి గ గ రి సా	మ గ రి గ రి స	4

5. భైరవిరాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

సంగతి	విశదీకరణం	అక్షరాలలెక్క
రీ మ గ గ రి రీ సా	గా రీ సా	6
సా రి గ రీ , గ రి సా ,	స రి రి గ సా	4
సా రి స ని ధ సా	రి స ని ధ సా	4
గ రీ గ మా	రి గ మా	2
పా , ద ప మా ప మ గా , రీ 3	ప మ గ రి	4
మ ప ద పా ద ప మ గా రీ	ప ద ప ద మ గ రీ	4
రీ గా రి గ మా గ మ పా	రి గ గ మ మ ప	3
పా ద ప మ గ మా పా	ద ప మ గ మ ప	4
మా పా, ద ప మ గా రీ	మ ప గ రి	4
సా రి స ని ద దా పా	రి స ని ద ద ప	4
సా , రి సా , రి ని సా ప	స రి స రి ని సా ప	4
రి స నీ ధా	స ని ధ	3
గ మ పా , ద ప మ గా రీ	గ మ పా మ గ రీ	4
స రి సా , ని ని ద ప	రి స ని ని ద ప	3
మ గ మా ప మ మ గా , రీ	మ గ ప మ గా రీ	3
మ ప మా గ గ రి సా	ప మా గ గ రి సా	4
స గ రీ రి ని సా	రి ని స	3

పా ని ద దా మా పా	నిద దమ పా ద మ ప
రి గ మా ప మ గ రి సా	రి గ మా గ రి సా
గ మ గ ప మ గా, రీ	గ మ గా రీ
సా రి గ రీ	సా రి
ని ని గారీ	ని గ రి
మా, ప మ గా, రీ	మ గ రి
ప మా ప మ గా, రీ	మ గ రి
రి స నీ ధా	స నిధా
రీ రి గ మా పా	రి గ మ ప
×	
ద నీ ద దా పా	నీ, ద ద ప
మ గ మ పా మ గారీ	గా మ పా మ గ రి
నిస రీ, గ రి సా, ;	ని స రి గ సా;
రి గ మా ప మ మ గా, రీ	రి గ మా గారీ
గ రి రీ, మ గ రి సా	గరి రిమ గ రి సా
సా, రి స ని దా	సా ని ద
రి స రీ,	రీ;
ని స రీ రి సా ని ని ద దా పా	స రి స ని ని దపా
సా, రి ని సా ప	సా పా
మా పా, ద ప మ గా	మా ప ద ప మగా
మగ గ మ గ ప మ గా, రీ.	మ గ గ మ గారీ

6. కమాస్ రాగంలో - కొన్ని సంగతులు :

ప మ మా రి గా, మా పా	మా గా మా పా	4
సస ని నీ, దా	స స ని దా	3
ప ద ని దా నీ,	దా, నీ,	6
సా, గ గా	స గ గా	2
గా, ప మ మా గ సా	గ ప మ గ సా	3
పా ప మ మా	ప మ మా	2
ద పా ని దా	ప ని దా	2
గమ ప ద ని ద దమ	గమ ప ద ద మ	3
ద ని సా నీ స ని ని ద	ద ని సా నిస ని ద	4
గమ మ పా,	గమ పా	3
దని ని సా,	దని సా	3
సా, మ గా	స మ గా (మా గా)	2
ని రి సా ని ద పా	రిస నిద పా	3
స గ రీ స ని దా	గరి నిద	2
పా, స నీ ని ద పా	ప ని ద ప	2
రి గా, రి స సా	గా సా	2
స ని రి స సా ద నీ, ప దా,	స ని సా నీదా	4
నిస రి గ రీ రి స సా	సా గ రి సా	3
ని రి సా స ని నీ దా	సా నీ దా	3

7. దేవగాంధారి రాగంలో కొన్ని సంగతులు :

		అక్షరాలు
రీ రి స సా	రి స సా	2
రి రీ స	రీ , స (రి స)	2
దా ని ద పా	ని ద పా	
ప మ మా గ		
ప మ మా , గ	మ మా గ	2
ని స రి మా గ రీ	ని స మ గ రీ	3
రిమ పా ద ప ప మ	రి మ ప ద ప మ	3
పా దద స ద పా 3	పా దా , పా ,	4
మ ప ద పా ద 3	మ ద ప ద	2
స రి గ రీ గ రి స సా ,	రి గ రి గ సా ;	4
పా ద ప ప మ	పాపమ	2
సని సా రి స సద	స ని రి స స ద	3
ప దా, స ద ప మ ద దా	పదా ద ప మ ద దా	6
ప ప మ మా గ రి స రీ	ప మ గ స రీ	6

8. మోహనరాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

గ ప గ రీ ,	గ రీ	3
సా స రి రి గా ,	స రి గా	4
గా , ద ప పా గా రి	గా , పా , గా రి	6
సా రి స స ధ ధ ఫ	స ధ ధ ఫ	4

గ ప గా రి	ప గా రి గ గా రి	2
రి రి గా రి స సా , రి రి గా రి స సా;	రి గ సా	4
దా ద ప ప గ	దా ద ప ప గ	4
దా రి స స ద	రి స స ద	2
ప ద పా ప ద గా	దప దగ	2
గా పా ద స దా పా	గా ద స ద ప	3
ద రి స సా ,	రి సా	1½
పా ద ప ప గ	ద ప ప గ	2
పా ద స దస దప	దస ద స ద ప	3
పా ద స ద ప ప గ	పద పగ	2

9. సురటి రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

రీ రీ , ప మ మా ,	రీ రి ప మా ;	4
ప మ గ రీ	మ గ రీ	2
మ ని ద ప మ మ గ మ ని ద ప మ మా గ	మ ని ద మా గ	3
మ ప మా ప మ గ రీ	పమా ప మ గ రీ	4
నీ స ని నీ దా ని సా ,	ని నీ ద ని సా ;	4
నీ స రి సా , రి స ని నీ దా	స రి స రి నీదా	4
ప స నీ దా పా	స ని ద ప	4
ద ని దా ప మ మా	ద మ	2

నీ స̇ రి̇ స̇ ని నీద	ని స̇ ని ద	4
రి ప మ మా గ మ పా	మ మ గ మ పా	6
ప రి̇ స̇ స̇ ని నిద	ప రి̇ స̇ నీ ద	3
ప స̇ ని నీ ద పా	సా̇ నీ , ద పా	4
ప ద ప ప మ మా	పా , మా,	3
ని రి̇ స̇ స̇ ని నీ దా	ని రి̇ స̇ నీ ద	3
నీ ని రి̇ స̇ సా̇ ని	ని రి̇ స̇ ని	4
నీ , స̇ రి̇ స̇	ని స̇ రి̇ స̇	2
స̇ ని నీద ని సా̇,	ని నీ ద సా;	4
మా, ప మా, ప మ గ రీ	మప మప మ గ రీ	4

10. సావేరి రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

స రి సా రి గా	రి సా రి గా	4
పా , ద ప మా ప మ గ రీసా	ప మ గ రి సా	5
పాదని దప దమ	ప ద ప మ	4
రి గ ర గ రీసా	గ రి స	3
దా రి̇ స̇ స̇ ప దా సా రి̇ స̇ స̇ ప దా	రి̇ స̇ ని ప దా	4
పదపా పదమా పా , ద పా పా, ద మా	ద ప ద మ	4
పద మప మగరీ పా, ద మా, ప మ గ రీ	ప మ గ రి	4
ప ద ని దపమ ప ద స̇	ద మా ప ద స̇	6

సాగరి రీసా గాగస రిరిసా	గరీస	4
సారిగ రిసని ధా	సారిగ సని ధా	4
సారిసని దపమ	రిసని దపమ	3
రిరిగస రీ;	రీగసరీ	4
గరి రిసగా	గరిసా	2
3		
మపద పాదమ	పద పాదమ	2
పా, నిదప దమ	పనిదపదమ	3

11. యదుకుల కాంభోజి రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

గమ పాదప మగ	గమదపమగ	3
గా మగగరి రీ	గరిరీ	4
సరి గామగరీ	సరిమగరీ	3
రిగరీసా	గరిస	3
మ పా మా గా ;	పమగా	4
రిగామ మగారి రీ	గమగరిరీ	6
పదాని నిదాప	దనిదప	4
పా, దస దా పా	పాదసదప	4
పాదరి ససా,	పదసా	4
పాదసదా, సదపా,	పాదసదపా,	4
రిరిపమ మగాస	రిమగస	4
గమ పాదపమా మపామగా	మపమపమగ	6

3

రి గ మ గా మ గ రీ, సా	రీ గ మ గ రి సా	4
దా ద ని సా రి స నీ ని సా ని దా	ద ని స ని స ని దా	8

12. బేగడరాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

ద పా, ద ప మ మా	ద ప మా	4
గా , ప మ మా , రీ	గ మ రి	3
స రి స ని దా పా	రి ని ద ప	4
దా ద గ రీ రి స సా ,	ద రి సా	4
దా రి స స నీ, దా ప	రి స నీ దా ప	5
మా పా , ద ప మ గా మా	మ ప గ మ	4
మ రి గా మా	రి గ మ	3
గా మా ద ప పా	గ మ ప	3
మా, ప మ గ రీ సా	మ ప గ రి స	5
పా , ద ప మ గా	ప మ గ	3
మ ప మా మారిగా	మ రి గ	3
మా, ద ప మ గా మా పా	మ గ మ ప	4
దా ని దా ద ని ద ని దా పా	ద ని ద ప	4
పా , ద ప మ గా మ ప మా మా రీ	ప గ మ రి	4
ని ద పా సా	ద ప సా	4
గ మ గ రీ ;	గ రీ	3
దా పా ప ద నీ దా పా	ద ప ద ని ద ప	6
ప మ మా , ప మ గ రీ సా	మా, ప గ రి స	5

13. ఖరహరప్రియరాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను:

మా, ప మగరీ గా	మగరిగా,	6
సరిగరి రినిసా,	సరినిసా,	6
సగరీ సనిధా	గరిసనిధా	3
నిస నినీ, దాపా	నీదప	4
రిగరీ రినిసా	రినిసా	4
సరిసా సనినీ దాపా	సనీదప	4
దని నిసా,	నిసా	3
సాసనినీ దాపా	నీదప	4
రిగరీ రినిసా	రినిసా	4
మా మదపా మగరీ	మపగరి	4
నీదా పమ మా రీ	నిదమరి	4
దస నినీ, దాపా	నీదప	4
సనినీ దాపా	నిదప	3
దనిదా పమమా పా	దమప	3
సారిస సనిని దా	సనిద	3
మాపమ మగా, రీ	గా; రీ (గారి)	3
నీసని నీదా పా	నినీదపా (నీ, దపా)	4
సనినీ దా	నిద (నీదా)	2
మాపమ మగగా రీ	మగరి	3
రీమగగరిరీ	గరి	2
రిగరిగరిసా,	రిస	2

14. షణ్ముఖప్రియ రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

పా ద ప మ రి రి గా రి	ద ప మ రి గ రి	4
ని రి స ని ధ ధా	ని రి స ధా ,	3
స రీ రి సా ని ద నీ	రి సా ద నీ	3
రి గ రి స ని నీ సా	రి గ రి నీ , సా	4
రి గ రి స ని సా	గ రి స ని సా	3
3 మ ప ద పా ద ప మ గారి	పద పద మ గా రి	4
నీ ; ద ప మా	ని ద ప మ	2
దా ని స ని ద దా	ని స దా	2
ద పా ద నీ దా	ప ద ని ద	2
రీ గా గ రి రి స	రి గ రి స	2
రి గ రి రీ సా	గ రి రీ సా	4
పా ద ని దా , ని దపమా	దని దని ద ప మా	4
గా గ ద ప మ రీ గా రీ	గ ద మ రి గ రి	3
ని, ద ప మా	నీ , ద ప మ	3
ప ద పా , ద ప మ రీ	ద పా ద ప మ రీ	4

15. షణ్ముఖప్రియ ... పంతువరాళి రాగంలో కొన్ని సంగతులకు నొటేషను :

మ మ గా మ మ రీ	మ గ మ రి	4
3 గ మ ప మా ప మ గ రీ	మప మగ మ గ రీ	4
పా ద ని ద ని స ని ద ప పా	పద దని దప	3

దని సా రి సనిద నీ,	ద ని రి స ని ద నీ,	6
స ని ద ని ద ప పా,	స ని ద ని పా	4
పా ద ప మ గ మ మ రీ	ద ప మ గ మ రి	4
పా ద ని ద ప పా,	పా ద ని ద పా,	4
గ మ మ రి గా	గా మ రి గా	3
గ రీ గ మా ప మ గ రీ, సా	రి గ మా గ రి సా	4
3		
మ ప ద పా ద ప మగా	ప ద ప ద ప మ గా	4
సా రి గ రి స సా	రి స (రీసా)	2
పా ద ప పగ మా పా	దప పగ మ ప	4
ద ద నీ ద ప మా	దని దమ	2
సా రి స స ద నీ	రి స స ద నీ	4
పా, గ మా పా	గ మ పా	4

ఈ విధంగా 15 రాగములలో సాధారణంగా అందరూ పాడే సంగతుల ద్వారా నొటేషను బోధపరచడమైనది. నొటేషను చిన్న చిన్న లెక్కల లాంటిది. మొదటికాలము, షైకాలము, డబుల్ షైకాలములలో స్వరాలు అమర్చబడి ఉంటాయి. క్రియ ఒకటింటికి 2 అక్షరాల (స్వరాల) చొప్పున తాళం వేస్తూ సంగతి స్వరాలను పాడితే (చదివితే చాలదు) నొటేషను అర్థమైపోతుంది. పట్టుదలతో ప్రయత్నం చెయ్యాలి, అంతే.

కొన్ని సంగతులను విడమర్చి పరిశీలించి అర్థం చేసుకునే విదం:

తోడిరాగంలో — క్రియ ఒకటింటికి 2 అక్షరాల (స్వరాల) చొప్పున తాళం నడపాలి.

1. పా, గ మా పా; || ఈ సంగతిలో మూడవకాలపు స్వరాలు, రెండవ కాలపు స్వరాలు కలిసి ఉన్నాయి. ముందు

అన్ని స్వరాలను రెండవ కాలములోకి మార్చు కుందాం.

పా , గ — అనే 3వ కాలపు స్వరాలు 2వ కాలములో

పగ — అని మారతాయి. అప్పుడీ మొత్తం సంగతిని

ప గ మా పా ; — అని వ్రాయాలి. ఈ సంగతిని మొదటి కాలము లోనికి మార్చుకుంటే

గ మ పా

అని నాలుగు అక్షరాల కొలతకి మారుతుంది.

పా , గ మా పా ;

అనే సంగతి రెండు మార్పుల తరువాత

గ మ ప

అనే విధంగా మారినది. ధాతు క్రింద మాతు రాసిన విధంగా అసలు సంగతి క్రింద పూర్తిగా మారిన సంగతి వ్రాస్తే

పా , గ మా పా ;
గ మ పా ;

అనే పరిణామం కలుగుతుంది.

గ మ పా

అనే స్వరాలను గమక సహితంగా రాస్తే

పా , గ మా పా ;

అని మారుతుంది.

పా , గ మా పా ;

అనే సంగతిని

గ మ పా — అని అర్థం చేసుకొని అసలు సంగతినే పాడాలన్న మాట.

2. మ ప మా గ గ రి రీ సా

మ ప అనే 3వ కాలపు సంగతి 2వ కాలములోనికి మార్చుకుంటే

ప లేక మ

అని మారుతుంది. రెండవకాలములో ఈ సంగతి

ప మా గ గ రి రీ సా

అని వ్రాసుకోవచ్చును.

ప మా గ గ రి రీ సా

అనే సంగతిని మొదటికాలములోకి మార్చుకుంటే—

మ గ గ రి సా

అని అవుతుంది. ఇది 6 అక్షరముల కొలతలో ఉన్నది. అసలు సంగతి కూడా 6 అక్షరముల కొలతలోనే ఉందని అర్థం చేసుకోవాలి.

మ ప మా గ గ రి రీ సా

అనే సంగతి

మ గ గ రి సా

కాల ప్రమాణములో ఉన్నదని తెలుసుకొని అదే కాల ప్రమాణములో **అసలు సంగతిని పాడుకోవాలి.**

3. ద ని సా రి స ని ద నీ,

అనే సంగతి 2వ కాలములో

ద ని రి స ని ద నీ,

అని మారుతుంది. ఈ సంగతి పాడడం అందరికీ సులభమే. మొదటి కాలములోకి మార్చుకోనవసరము లేదు. ఈ సంగతి కాలప్రమాణము 6 అక్షరములు.

4. పా ద ప మ ప పా, గ మా పా

అనే సంగతికి మొదటి మార్పు (2వ కాలములో)

ద ప మ ప ప గ మా పా — 6 అక్షరములు

కాలప్రమాణము

ద ప మ ప ప గ మా పా — (6 అక్షరములు)

అనే సంగతికి రెండవమార్పు అవసరం లేకుండానే పాడుకోవచ్చును. రెండవమార్పు చేస్తే సంగతి రూపే మారిపోతుంది కనుక అనవసరం.

5. **పంతువరాళి రాగములో—**

1. స ని ద ని ద ప పా, (4 అక్షరముల కొలత)

ఈ సంగతికి మొదటి మార్పు

స ని ద ని పా ; (4 అక్షరముల కొలత)

దీనికి రెండవ మార్పు అనవసరం. ఒకవేళ చేయవలెనంటే

స ని పా (4 అక్షరముల కొలత)

అని వ్రాసుకోవచ్చును

స ని పా

అనే సంగతిని గమకంతో రాస్తే

స ని ద ని ద ప పా,
స . ని . పా . . .

అని అవుతుంది.

2. రీ రి గ రి స సా (2 అ॥ కొలత)

↓

రీ సా (2 అ॥ కొలత)

↓

రి స (2 అక్షరముల కొలత)

3. పా ద ప మ గ మ మ రీ — (4 అ॥ కొలత)

↓

ద ప మ గ మ మ రీ — (4 అ॥ కొలత)

↓

మ గ మ రి — (4 అ॥ కొలత)

ధాతు–మాతులు వ్రాస్తే పద్ధతిలో రాస్తే-

పా ద ప మ గ మ మ రీ

మ . . గ . మ . రి (4 అ॥ కొలత)

4. **ఖరహరప్రియ రాగంలో–**

1. సరిసా సనినీ దా పా — (4 అ॥ కొలత)

↓

సా నీ దా పా — (4 అ॥ కొలత)

↓

స ని ద ప — (4 అ॥ కొలత)

ధాతు మాతులు వ్రాసే పద్ధతిలో–

సరిసా సనినీ దా పా

స ని ద ప — (4 అ॥ కొలత)

2. మా , ప మ గ రీ గా , — (6 అ॥ కొలత)

↓

మా గా రీ గా , — (6 అ॥ కొలత)

↓

మ గ రి గా , — (6 అ॥ కొలత)

ధాతు–మాతులు వ్రాసే పద్ధతిలో-

మా , ప మ గ రీ గా ,

మ . : గ . రి గా ,

3. మాపమ మగా, రి — (3 అ॥ కొలత)

↓

మాగారి — (3 అ॥ కొలత)

↓

మ గ రి — (3 అ॥ కొలత)

ధాతు–మాతు పద్ధతిలో-

మా ప మ మ గా, రి — (3 అ॥ కొలత)

మ . . గ . . రి

4. నిసనినీ, దా పా — (4 అ॥ కొలత)

↓

నిసనిని దా పా — (4 అ॥ కొలత)

↓

ని ని ద ప

(లేక) — (4 అ॥ కొలత)

నీ ద ప

ధాతు–మాతు పద్ధతిలో-

నిసనినీ, దా పా

ని ని ద ప, లేక — (4 అ॥ కొలత)

నీ ద ప

5. తోడిరాగంలో

1. పదపామ మపమాగ గరిరీ— (6 అ॥ కొలత)

↓

దపామ పమాగ గరిరీ — (6 అ॥ కొలత)

↓

పా గా రీ

మొదటి మార్పే పాడడానికి బాగుంటుంది.

ధాతు–మాతు పద్ధతిలో–

పదపామ మపమాగ గరిరీ —(6 అ॥ కొలత)

ద . పామ ప . మాగ గరిరీ (6 అ॥ కొలత)

పా గా రీ (6 అ॥ కొలత)

2. దనిసరిససనీ —(3 అ॥ కొలత)

↓

దనిరిసనీ —(3 అ॥ కొలత)

లేక

దని సానీ —(3 అ॥ కొలత)

రెండవమార్పు ఈ సంగతికి అనవసరం.

ధాతు–మాతు పద్ధతిలో–

దనిసరిసస నీ — (3 అ॥ కొలత)

దనిసా . . . నీ

3. పదపా మపమా గా —(4 అ॥ కొలత)

↓

పా మా గా —(4 అ॥ కొలత)

↓

ప మ గా —(4 అ॥ కొలత)

ధాతు–మాతు పద్ధతిలో–

పదపామపమా గా —(4 అ॥ కొలత)

ప . . మ . . గా

3

4. మపదపామ గా — (4 అ॥ కొలత)

చతురశ్రగతిలో 4 అక్షరాలు ఎంతకాల ప్రమాణములో పలుకుతాయో, అంతే కాల ప్రమాణములో త్రిశ్రగతిలో 3 అక్షరాలు పలుకుతాయి. 3వ కాలములో చతురశ్రగతిలో 4 అక్షరాలకు కాలప్రమాణము 1 అక్షరము. అదేవిధంగా 3వ కాలములో త్రిశ్రగతిలో 3 అక్షరాలకు కాలప్రమాణము 1 అక్షరము.

చతురశ్రగతిలో — త్రిశ్రగతిలో

కి ట త క = త కి ట

అదేవిధంగా

చతురశ్రగతిలో — త్రిశ్రగతిలో

కి ట త క కి ట త క — త కి ట త కి ట

ఇదే స్వరములలో వ్రాస్తే

చతురశ్రగతిలో — త్రిశ్రగతిలో

మా ప ద పా , మ = మ ప ద పా మ

ఇంతవరకు అర్థం చేసుకున్నాక,

3

మ ప ద పా మ ను పరిశీలించండి.

4

పాట పాడేటప్పుడు ఈ సంగతి మా ప ద పా , మ అని చురుకుగా చతురశ్రగతిలో పలుకక,

3

మ ప ద పా మ

అని కొంచెం మందంగా, సరిగ్గా త్రిశ్రగతిలో పలుకుతుంది. అది సూచించడానికే

3

మ ప ద పా మ

అనే సంగతి 3 వ కాలపు గుర్తుమీద 3 అంకె వేయబడి ఉంది.

ఈ సంగతిని మా ప ద పా , మ అని చతురస్రగతిలో

పాడుకొని మ ప ద పా మ ను త్రిస్రగతిలో పాడుకుంటే

3

మ ప ద పా మ

అనే సంగతి అదే కాలప్రమాణములో పలుకుతుంది. ఈ సంగతి కాల ప్రమాణము 2 అక్షరాలు.

ఇప్పుడు 4వ సంగతిని చూడండి.

3

మ ప ద పా మ గా 4 అక్షరాలు

↓

మ ద ప మ గా 4 అక్షరాలు

రెండవ మార్పు ఈ సంగతికి అనవసరం.

"మ ప ద పా మ" మాత్రం త్రిస్రగతిలోనూ, మిగతా అన్ని స్వరాలు చతురస్రగతిలోనూ పలుకుతాయి.

5. మ ద నీ , స నిదదా —(3 అ॥ కొలత)

↓

మ ద ని స దా —(3 అ॥ కొలత)

ధాతు–మాతు పద్ధతిలో-

మ ద నీ , స ని ద దా

మ ద ని స దా

6. **కల్యాణిరాగంలో–**

1. సా రీ , గ రి స నీ ; —(4 అ॥ కొలత)

↓

సా రి గ నీ ; —(4 అ॥ కొలత)

↓

స రి సీ —(4 అ॥ కొలత)

ధాతు—మాతు పద్ధతిలో-

సా రీ, గ రి స నీ,

స రి . . సీ . . .

2. గా రి గ రీ రి స సా, —(4 అ॥ కొలత)

↓

గా రీ సా ; —(4 అ॥ కొలత)

↓

గ రి సా —(4 అ॥ కొలత)

ధాతు—మాతు పద్ధతిలో-

గా రి గ రీ రి స సా,

గ రి . . సా . . .

3

3. ని స రి సా రి స ని దా నీ —(4 అ॥ కొలత)

3

ని స రి సా రి అనే స్వరాలు త్రిస్రగతిలో 3వ కాలములో ఉన్నాయి. వీటి కాలప్రమాణము 2 అక్షరాలు.

స ని ధా అనే స్వరాలు చతురస్రగతిలో 3వ కాలములో ఉన్నాయి. వీటి కాలప్రమాణము 1 అక్షరము.

3

ని స రి సా రి స ని దా నీ —(4 అ॥ కొలత)

↓

స రి స రి ని ద నీ —(4 అ॥ కొలత)

దీనికి 2వ మార్పు చేస్తే సంగతి రూపే ఉండదు. లెక్క—అనగా అక్షరాల కొలత ఈ మార్పుతోనే తెలుస్తుంది, అసలు సంగతి పాడుకోవచ్చు.

4. పా ద ప మ గ గ గా రి — (4 అ॥ కొలత)

↓

ద ప మ గ గ గా రి — (4 అ॥ కొలత)

↓

మ గ గ రి — (4 అ॥ కొలత)

ధాతు—మాతు పద్ధతిలో వ్రాస్తే-

పా ద ప మ గ గ గా రి

మ . . గ . గ . రి

5. నీ స ని దా ప పా, — (4 అ॥ కొలత)

↓

స ని దా పా; — (4 అ॥ కొలత)

↓

ని ద పా — (4 అ॥ కొలత)

ధాతు—మాతు పద్ధతిలో-

నీ స ని దా ప పా,

ని . . ద పా . .

6. గా మ గ గా దా ని ద దా — (4 అ॥ కొలత)

↓

మ గ గా ని ద దా — (4 అ॥ కొలత)

↓

గా దా — (4 అ॥ కొలత)

ధాతు—మాతు పద్ధతిలో-

గా మ గ గా దా ని ద దా

గా . . . దా . . .

7. నీ , స నిదా ని ద ప పా — (3 అ॥ కౌలత)

↓

నిస దని పా — (3 అ॥ కౌలత)

↓

ని ద ప — (3 అ॥ కౌలత)

ధాతు–మాతు పద్ధతిలో-

నీ , స నిదా ని ద ప పా

ని . . ద . . ప . .

ఈ విధంగా క్రియ ఒకటింటికి 2 అక్షరములు నడిచేలాగ తాళం వేసుకుంటూ, ప్రతీ సంగతికీ మొదటి మార్పు, (రెండవకాలము) తరువాత అవసరమని తోస్తే, రెండవమార్పు (మొదటి కాలము) కూడా చేసుకుని సంగతియొక్క కాల ప్రమాణము తెలుసుకోవాలి. కాలప్రమాణం అర్థమయాక సరిగ్గా అదే కాలప్రమాణములో అసలు సంగతి పాడాలి. గట్టి ప్రయత్నం చేస్తే సంగతుల నొటేషను అర్థం చేసుకోవడం సులభసాధ్యమవుతుంది.

నొటేషను నేర్చుకోవడం వల్ల లాభాలు

(i) ఇతరులు వ్రాసిన కృతుల పాఠాంతరము (అంటే పాడేపద్ధతి) సులభముగాస్వల్పకాలములో నేర్చుకోవచ్చును. (వినికిడి లేకపోయినా సరే)

(ii) మనకు వచ్చిన కృతుల నన్నిటినీ నొటేషనుతో వ్రాసి భద్రపరచుకోవచ్చును.

(iii) ఒకే కృతికి 2, 3 పాఠాంతరములుంటే వాటిలో ఏ పాఠాంతరము బాగున్నదో తెలుసుకోవచ్చు. వింటే ఆ రెండు పాఠాంతరములు ఒకేలాగ ఉన్నవనితోస్తుంది, నొటేషను చూస్తే వైవిధ్యము బోధపడుతుంది.

(iv) పెద్ద విద్వాంసులు పాడే సంగతులు వినగానే నొటేషనుతో రాసుకుని పాఠం చెయ్యవచ్చు.

IV

రాగాలాపనా ప్రకరణము

రాగాలాపన

పీఠిక

మనోధర్మ సంగీతములో స్వరకల్పన సులభమనీ రాగాలాపన కష్టమనీ అనిపిస్తుంది నాకు. ఈ రెండూ స్వాధీనమైతేనేకాని నెరపు కల్పన చెయ్యడం సాధ్యంకాదు. రాగజ్ఞానం కలగడానికి వినికిడి అనుభవం చాలాముఖ్యం. కొన్ని సంవత్సరాల పర్యంతం నాగస్వర వాయిద్యం, పాటకచ్చేరీలు విని, సంగీతం అభ్యసించకపోయినా మధురంగా రాగాలాపన చేయగలిగిన తమిళదేశ రసికులను ఎంతోమందిని నేనెరుగుదును. వినీవినీ భ్రమరకీట న్యాయంగా రాగజ్ఞానం కలుగుతుంది. వర్ణములూ, కృతులూ బాగా పాడనేర్చినవారికి రాగాలాపన చేసేపద్ధతి నేర్పవచ్చును. గురుముఖతః రాగంపాడే విధానం నేర్చుకోవడం శ్రేష్ఠం—వేదాధ్యయనం చేసినట్లు దానికి తోడుగా లిఖితరూపంగా కూడా రాగం నేర్పవచ్చు. ఈ పద్ధతికి నొటేషను అర్ధం చేసుకుని పాడగలిగిన శక్తి చాలా అవసరం.

రాగంలో ఆపులు, గమక రహితంగాను, గమక సహితంగానూ స్వరములూ, మొదటి–, రెండవ–, మూడవ కాలములలో ఏర్పడియున్న సంగతులూ ఉంటాయి. అభ్యాస సంగీతం నేర్చుకున్నవారికి ఏ రాగములో ఏ స్వరాలకు ఏ గమకములు పాడవలెనో తెలిసే ఉంటుంది. జ్ఞాపకం చేస్తేచాలు. మిగతావన్నీ నొటేషనుతో వ్రాయవచ్చును. రాగాలాపనలో ఆపులకు ఖచ్చితంగా లెక్క ఉండదు. అయినప్పటికీ ఆపులను కూడా నొటేషనులో సూచించి, చిన్న చిన్న తేడాలు అనుభవపూర్వకముగా తెలుసుకోవచ్చు.

ఈ రాగప్రకరణంలో సాధారణంగా తరుచూ వినబడే ప్రసిద్ధ రాగములలో అందరూ పాడుతూఉన్న, అందరూ పాడగలిగిన, రాగభావ సూచకములైన సంగతులు (phrases) వ్రాయబడి ఉన్నాయి. ఈసంగతులు రాగం పాడే క్రమంలో చాలామట్టుకుంటాయి. ఈ లిఖిత రాగములను గురుముఖతః గాని, అనుభవజ్ఞులైన సంగీత విద్వాంసుల సమక్షంలోగాని పాఠంచేస్తే రాగస్వరూపం తెలుస్తుంది. ఈ నేర్చిన సంగతులను పొందికతో నమర్చి రాగస్వరూపం కల్పించే జ్ఞానం వినికిడివల్లనే కలుగు

తుంది. గురువు ఆదేశం ప్రకారం మంచి సంగీతాన్నే వింటూ ఉంటే, కాలక్రమేణ రాగాలాపన చేయగలిగిన శక్తి విద్యార్థులకు కలుగుతుంది.

ఒక్కమాట గుర్తుంచుకోవాలి. చిన్న చిన్న సంగతులకు లయ ఉంటుంది కాని మొత్తం పంక్తి అంతకూ ఒకేలయ ఉండదు. పొడిస్వరాలకు, ఆపులకూ సంగతి స్వరూపాన్ని బట్టి లయ మారుతూ ఉంటుంది. ఈ లయలో మార్పే చాలా స్వరాలతో ఏర్పడి ఉన్న రాగానికి అందమూ, విన్యాసమూ చేకూరుస్తుంది. సంగతిని నొటేషనులో చదివి, పొడిస్వరాలను, ఆవులను గమకాలనూ రాగ స్వరూపానికి అనుగుణంగా ఏర్పాటు చేసుకుని, తప్పొప్పులను అనుభవజ్ఞులనడిగి తెలుసుకుని పాడుకోవాలి.

1. కల్యాణి రాగం

= పా , పా ;; పాదపమగా రి । రిగా రి స న్ని స రీ ।
గ మ ప మ గ రీ । రి గా రి రి స సా । సా ; రీ గ రి స న్ని స రి స ।
స రి గా ;; గ మ మా రీ । గ మ ప దా, ని ద ప మ గ రీ ;;; ।
గ మా , ద ప మ గ రీ ప మ గ రీ సా ;; ॥

= గ రి గా ; రి స న్ని సా స రి రి గా ;; , । పా ద ప మ
గ మ మ రి । గ మ పా మ ప దా ప । ప మ గ మ మ రి గ మ
ప దా, ని ద ప మ । ని ద ప మ గా, ద ప మ గ మ మ రి ।
ప గ మా ప దా, । పా ప ద నీ సం ని ద రిం సం సం ని ద ప మ ।
పా ద ని దా , ని ద ప మ । ప ద నీ , ద ప మ । ప ద రిం సం సం ని ద
పా ద ని ద ప మ ॥

= ని ద ప మ ప దా , । స ని రిం సం సం ని ద నీ , ద ప మ ।
ప దా నీ సం ని ద దా , రిం సం సం ని ద ప మ । పా ద ని దా , ని ద ప మ
మ ప దా, ని ద ప మ గ । పా, మ ప దా ప దా , । నీ సం రిం సా, రిం
3
సం ని ద । ద ని స నీ సం ని దా , ప । పా, ద ని దా , ని ద ప మ ॥

= పా ద ప పా , గ మ పా । దా ని ద ద ప పా ।
3
మ ప దా , ని ద ప మ ప దా ప । మ ప ద పా ద ప మ గ మ పా ।
నీ సం ని ద ప పా, । ని ద నీ , ద ప మ ద నీ రిం సా స ని ద ప పా, ।

ని స ద ని ప ద నీ , రి సా స ని ద ప పా, । మ ప ద ని స ని ద

ప పా, । స ని ద ప మ గ రి గ మ ప ద ని స ని ద ప పా, ॥

= మ ప దా, ని ద ప మ ప దా ప । ప దా, స రి స సా ద

నీ సా ; ; । సా; ; సా స ని స రీ స । సా స ని స రీ, రీ గ రి స సా ।

స ని స రి గా రి రి స సా । స ని స రి సా రి గ రీ, గ రి స ని స రీ స ।

ని స రి గ రీ, గ రి స ని । సా రి స ని ద నీ ద ప మ । ప ప ద ని స

రీ , గ రి స ని । ని స రి గ మ గా, రి స ని । గ రి స ని దా నీ రి గ

రి గా రి స ని । గ రి స ని ద ప మ ప ద ని స రీ, గ రి స ని స రీ ॥

= గ రి గా, రి స రి రి గా । సా, రి గ రీ గ రి స ని

స రి గా . । గా గ రి రీ స రి గా రి రి స సా ని స స రి రి గా, ।

ని స గ గా, రి స ని ద ని రి గ స రీ, గా, । రీ, గ మ గా, రి స ని

స రి ప మ గా, । గ రి గ స రి రి గా రి స ని ద ని రి గ స రీ, గా, ।

సా, రి గ రి రీ గ మ గా, రి స ని రీ గా । ద ని స రి గ రి స ని ద ప మ

గ రి గ మ ద ని రి గ స రీ, గా । ప మ ద ప ని ద స ని రి స ని

ద ప మ గ మ ప ద ని స రి గా, । గ రి గా రి సా రి గా స రి ప మ గా రి

గ రి రి స సా, ॥

= స ని స రీ గ రి స ని । సా రి స ని దా, నీ, ద ప పా, ।

ప ద ని స రి గా రి స ని ప ద రి స స ని ద పా । ని ద నీ, ద ప మ

ప దా, రి స స ని ద ప మ । ప ద నీ స ని దా ప మా । మా, ప మ

3

గ మ మా రి । గ మ ప ద ని సా ద ని స నీ ద ప మా ।

ని ద ప మ గ రీ । గ మ ప దా, ని ద ప మ గ రీ । గ ని ద నీ

ద ప మ గ రీ గ ద ప మ గ రీ । ప మ గ రీ స । మ గా, రి స ని ।

రి గ మ ప గా, | మ ప ద ని స దా, | ద ని రి గ మ గ రీ, స |

గ రి గ ని రి ద ని మ ద ని గ రి స ని ద | గ ని ద ప మ గ |

రి మ గ రి స సా | సా, రి స నీ స ని దా ని ద ప మ | ని ద ప మ గ

ద మ గ రి స | గ రి స ని ధ | స రీ; గ రి స ని రీ, మ ప ద ని

ద ప మ దా, | ని స రీ, గ రి స ని రీ, ద ని రి స ని ద ప మ రి గ

ద ప మ గ రీ, స | సా స ని స రి రి గా రి | సా రి గ రీ, గ

రి స ని | సా రీ గ రి స ని | నీ, రి సా స ని ధ నీ;, ప ధ

రి స స ని ధ ప మ ప మ ప ధా ప ధా, | ని రి స సా ధ నీ సా, ని

రీ స సా ||

2. భైరవి రాగం

రీ ; , గా, పమ రిగా రి రీసా । స రీ, గ రి స నీ ధా ।
నీ, నిసానిగా రి రీ సా । నీ, స రి రి సా ని నీ ధా ధ ప । పా ధా, ని
ధ ప మా, । పా , ద నీ ధ । ని స రి గా రి రీ సా । సా రీ
స ని ధ నీ, । గ రి స ని సా ; ; ॥

రీ గా గ రి రి స రీ, గ రీ, గ స రీ, । రీ రి గ గ మా రి ।
రి గా మ గ రి స । స రీ, గ రి స ని స రి గా, । గప మ గా, రీ ।
స రి రిగ గ మా, । రిగ మ పా మ గా, । మా ప మ మ గా, రి ।
రి గా మా, ప మ గ రి । గా, మ గ రి స । రీ, గ రి స నీ, ।
స రి గ మ పా, ద పమాప మగారి । రిగమ పా రి గా, పమ
మగారి । గ రి రీ, మ గ రి సా ।

పదప మ గ రీ గా మ ప దా పా । పా ; పా ;
పా ద ప ద నీ ద దా పా । నీ నిదదా పా ; ; । ని ద ప
ద ప ప మ మా , । ప ద ప దని నిస ద నీ ద ద ప । సరి నిసాప
పా దని దపమ పద ద నీ ద ।

దని ని స రి గా రి రీ సా । సా రీ స ని ద నీ, ।
గ రీ స ని ద నీ, । ని స రి స రి గా రి రి స । ని స రిగ రీ, గ

రి సాం రి స ని ద ద ప । రి గ రి స ని ద ని స రీ , గ రీ , గ స రీ , ।

ప ద నీ , । రి స ని ద దని ని సా , । ని స రీ గ రి రి స రీ ; ; ।

స రి స రి గ రి గా , । గప మ గా , రి । రి స రీ , మ గ రి స ।

ద ని స రీ గమా , । రీ గ మ గా ; , । గ రి ని స రి గా రి రి స ।

నీ , స రి గ రి రిస నీ ; ద ద ప । దని సా , ; ; । ప ద ని స రి గ

రి సా , । స ని ద ప మ గ రిగ మ ప ద ని సా ; ; । గ రి గ స రి

ని రి స గ రి ర స ని ద పమ ప ద ని సా ; ; । ని స రి గ మ ప ద ప

మ గ రి గ మ ప ద ని ద పమ ప ద ని సా ; ; । ప ద ని స రీ , ।

మ ప ద ని సా , ।

రి గ మా , । ప ద ని , స రి గా గ ప మ గా , రి ।

రిస ని స రి స రి గా రి । రి స ని స రి గ రి సా ని రి స ని , ద ద ప ।

ద ని స రీ స నీ , । రి స గ రి రి స ని , ద ద ప । మ ప ద ని సా , రి

నిసా ప । పా ; స ని ద ప మ గా , । మా పా , ద ప మ గా రి ।

గమపా ; రి గా , ప మ మగా రి ॥

గరి రీ , మ గ రి స । సా ; , రి గ రి స ।

సా రి సా రి స నిధ । నీ , రి స ని ధ ధ ప । పా దా , ని పా ధా , మ

ప ధ నీ ధ । ని స రి స రి గా రి రి స । సా రీ స ని ధ నీ , ।

గ రి స ని సా ; ; ; ॥

3. కాంభోజి రాగం

నీ దా పా ;; । పా ద ప మ గ మ గ రీ సా । సా రి ప మ గ
మ గ రీ సా । గ రి స ని ధ దా, । రి స ధ సా ; ; । ్ ధా, ।
సా రీ, గ రి స నీ ధా । ధ ధ స రి గ మా పా ద ప మ గ । మ గ రీ
గ రి స స రి స సా ధ ధా, । రి స ధ సా ; ; ॥

స రి గా మా, । పా, ద ప మ గ మ పా, ; । మ గ మ
పా, ద ప మ గ మా, । ద ప మ గ మా పా, ; । దప మ ప దా ప ।
మా ప ద పా, ద ప మగా మ ప ద ని, దా పా ; ; । ని దా మ ప దా ప
దా, రి స ని దా । ప దా స ని ద పా । గ మ ప ద నీ దా ప దా మ ప దా ప
ద దా, రి స ని దా దా, ని పా ॥

ద స ని నీ, దా ;; । దా, ని దా దా, ని దా నీ, ద ప మ
పా, ద సా ద రి స ని దా । నిద దా, స ని ద పా । గ మ ప ద ని దా
పా ; ప దా మ ప దా ప ద స రీ, గ రి స ని దా । ని ద ప మ గ మా ।
మ ప దా ని ద ద ప దా, । ప ప ప ద ని ద నీ, । ని ద ప మ గ
మ గ మ పా మ ప దా ప దద సా ;;, ని ని ద ప పా, ॥

పా మ మగగా ప దా సా ; ; । సా ; ని ని ద ప పా, ద ని ద
ప మ గా ప ద సా ; ; । సా ;, రి గ రి సా ని ని ద ప పా ద సా ।
ప దా, సా, రి స నీ, దా ద ప । ద స రి గ రి స ని ద దా పా ।

దపాద సా ; ; । సా, రీ, గ రి స రీ, రి స ని ద ప । ప ద

3

సా రి గ రీ, గ రి సా, ని ని ద ప । ద స రి గ మ గా మ గ రి స

సా, రి గా సా రి గ రీ ; స । గా, మ గ రీ స రి సా రి స ని ద ద ప ।

ద స రి మ గ రి సా ; ని ని ద ప । గ రి గ స రి ద స రీ, గ రి సా రి

3

రి స ని ద ప । ద స రి గ రి రి స సా ద స రి సా రి స నీ, దా ద ప ।

దా, గా మ గ రీ సా, ద సా రి గ రి స నీ దా ద ప

పా దా పద సా ; ; । పా ; మ మగగా ప ద సా, ।

ప ద రి రి స ని ద పద సా । మ ప దా, ని ద పా ద ప మ గ

పద సా । స రి గ రి ద స రి స ని ద పద సా । స రి గ మ

పాదస ద ప మ గ పద సా । ప ద స రీ ; గ రి స ని ద పద సా

స ని ద ప ద స రీ । రి స ని ద ప ద స రి గ మ గా మ గ రీ,

రి స ని ద స రి గా మమ మ గ రీ సా ॥

దా, గా, మ గ రీ గ రి సా ; ద । ద స రీ, గ రి సా రి

స ని ద దా, ని పా । ప ద సా ; రి స ని ద మా, । పద దా రి స

నిద ద ప । మ పద సా ; రి స ని ద దా ని ద పా । ద ప మ గ

స రి గ మ పా, ద ప మగ । ప ద స రీ, గ రి సా రి స ని ద ।

3

ద స రి గ మ గా మ గ రి స । పదా గా, మ గరీ, గ రి సా రి

స ని ద ద ప । ప ద రీ ; ద స రీ స ని ద ప । దా, రి రి స ని ద

దా పా । పా, ద ప ద సా ; ; రి స ని ద దా ని ద ప ।

మ ప దా ని ద ప పా, ద ని ద ప మ గ ప దా గా మ గ రీ సా ;

మా, ప ద స రీ , గ రి స ని ద । మా పా ద స ద పా ద ప మ గ

మ గ రి రి గ రీ సా ॥

ప ధ స రి గ మ పా, ద ప మ గ ప ద స

రీ , గ రి సా రి స ని ద । స రి గా, ప మా మ గ రీ సా ।

ద గా, మ గ రీ గ రి సా ; ; । ద రీ , గ రి సా రి స ని ద ।

మ ప దా , ని ద పా ద ప మ గ మ గ రీ స । స రి గ మ

ప ద నీ ప దా మ పా ద ప మ గా మ గ రీ సా । స రీ,

దా పా ; , . ద ప మ గ గ గ రీ సా । స రి రీ , ప మ గ

మ గ రీ సా । సా ; రీ , గ రిసా,రి స ని ధ ధా, ని పా ।

పా ; మ మ గ గా ప ధా, మ గ రీ సా । స రి స సా స

ధా, రి ధ సా ;;; ॥

4. తోడిరాగం

గా, గ రి రీ గ మా గా, రి రీ సా । రీ సా, సా, సా రి గ రి స ని ధ ।
ధ ని స రి స । స రిగా, గ రి రీ । ప మ గ రి రి స । రి స ని ధ నీ,
స రి సరి నీ సా ; ; ॥

మా, మా, ప మ గ రి రీ గ మా ; ; । రిగ మా ప మ గ
రి స రీ , గ మా ; ; । మగ పమ దప పమ గా, గ రి రీ । రిగమా
పా, ద పమాప మగ రీ గా, ప మ గ రి రి స । పా, ద మా, ప
గమాస । స రి గ మ పద పా, ద పమ గా, । మదపా పా, గ మ పా

ప ద పమ ప ద ప పమ గా, । మా , ప ద ప మ ప ద పా గ
మా పద పద మా పా; ; । ద పమ గ మా పా;; పా;; । ద ప
దా, ని ద పమా పా, ద పమగా మ పా ; ; । గ మ ప ద ని స
నీ, ద ప మ దప దా దా, । ప ద ని స నీ, ద ప మ గ మ ప ద
3
ప మగా రి స ని । స దా, ద ప మ మ ప ద పా ద ప మ గ మ పా

ద ప దా, ని స ని ద దా । పా; ద ని ని ప పా, ద మ
3
ద పాగ మా; । పా, ద ని దాని దపమ మ ప ద పా గ మా,
దా ని స ని ద ప । మ ప ద ని ద ప మ మ పదా ద ప ప మ గా, ।

ద ప మ గా, | మా, ప దపమా పా ద ప మా ప ద పా, గ మా, |

పద నీ [redacted] ద స ని ద ||

దా, ని స రీ సా;; సా;; | స రి స ని ద దా

ని స రీ సా;; | సా;, రి గ రి స | సా రీ సా రీ గ మ గా, రి

రిస ని స రి గ రి స ని | రీ రీ, రి గ రి స ని ద దా, | స రి స

ని ద దా మా ద ద ని ని సా, ; ; | స ని స రి సా, రి సని దదా ని సా

దని సా రి స నీ, రి స ని ద ప మ ప ద ని సా ; ; | మ ప ద ని సా,

ప ద ని స రి గ రి స ని ద ప మ ప ద ని సా ; ; | ద ని స రి ని గ రి

రి స ని ద ప మ ప ద ని సా ;; | గ మ ప ద ని ద ప మ ప ద ని స రి

స ని ద ప మ గ మ ప ద ని సా ;; | మ ప ద ని స రీ, రిస నిదపదని సా;;

ప ద ని స రి గా, రి స ని ద ప మ ప ద ని సా ;; | ప ద ని స రి గ మ

గా , రి స ని ద ప మ ప ద ని స రీ ;, | మ ప ద ని సా ;; |

గ మ ప ద నీ, స రి గా, రి స ని దని సా రి స ని

ద ప మ ద ప ప మ గా, | గ మ దమ | మా, ద నీ దా |

దా, ని సా, ని | ని స రి గ రి స ని ద ని స రి సా రి ని ద ప మ గా;, |

మ ద ని స రీ రి స ని ద నీ ద ప మ గా, | మద నీ రీ రి స ని

ద ప మ | మ ప ద పా ; ద పమ గా, | మా దా నీ , స ని ద ద మ

పమ గా గ రి రీ ||

గ మ పా, పా, దా, ని స ని ద ప | మా , ప ద పా ద

ప మ గా, | దా పా, ద ప మ గా, గ రి రీ | మగ పమ దప

ద ని స ని ద ప మ గా, । గ మా పా, ద ప మ గా గ రి రీ ।

రి గ మా ప మ గ రి రీ, । రి ని రి గా, మ పా ;, ద ని సా, ని

ద ప మ ద ప ప మ గ రి । ప మ గ రి రి స ।

ధ ని స రి గ మ పా, ద ప మ గ । గ మ ద

మ ద నీ, స ని ద దా । ద ని స రి గా, ప మ గ రి రీ, మ గ

గ రి రీ సా । ద నీ సా రి గ రి రీ స । ని స రి రి సా ని

ద ప మ । గా మ ద మ ద ని ద ని రి నీ, ద నీ దా

పా; ద ద ప ప మ గా । గ మ ప ద పా, ద ద పా మ

ప మా గ గ రి రీ । రి గ మా ప మ గ రి రీ, । ప మ

గా, రి రి స । సా ; రి గ స స రి ని నీ ని స ని ధ ధా

నీ, గా, గ రి రీ । స రి గా రి రి స । రి స ని ధ

నీ, సా, రి సా రి ని స । ధ ధా ని ని సా ॥

5. శంకరాభరణం రాగం

= మా, గా, ; ; గ రి గ మా గ | రీ, మ గ రి సా ; ; |
సా ; ; ని సా రీ, గ రి స ని | స రీ, గ మా మ ద ప ప మ గ |
గప మమారి రీ, గా మ గ రి స సా, | ని స రి గ రీ, గ రి స ని
స రి గ మ పా;; | గా మా, ప మ గ రీ స | గ రి స ని |
స రి స సా ధ నీ సా ||

= మ గ రి స రి గ మా గా;; | మ గ రి గ మ గ మా; |
గ రి గ మ గ రి గ మ గ రి రీ, మ గ రి స సా, | స రి గ మ గా, మ
గ రీ స | సని సని సా రీ, గ రి స ని స రీ స | స రి గ మ గా మ
గ రీ స రీ, | గ మ ప ప మగ రి గ మ మ గ రి స రి గ రి స ని |
స ని స రి గ మా; మద ప ప మ గ | గస రీ గా మ గ రి స సా, ||

= మ గ రి ససా, ని స రి గ మ పా;; | మ గ మా, ద ప మ గ |
గ మా, పా ద ప మ గ | గ మ పా ద ప మా, మ ద ప ప మ గ |
గా , మ పా , మ గా , ప మ మా రి రి గా స | స రి గ మ ప దా ప
మా ప ద పా, ద ప మ గ | ప మ గ రి గ మా, | ప ప మ గ మా పా ||

ద ప మ ప దా ప పమ ద ప మ గ | మ ప పా, రి స ని పా, ని
దా, ని ద పా, | స ని ద పా ; ద పమ గ మ ప దా ప పా |
రి స ని దా పా | సా, రి స ని ద ని నిపా | ద ని స రీ ; ; స ని దా పా

స ని ద ప మ గ మా మ ప ద ని స రీ స | స ని సా రి స ని ద ని నీ పా |
ప ద నీ సా రీ, గ రి స సా ని స రీ స ||

స ని సా రి స ని ద ప ప ద నీ సా , రి స సా ద నీ సా;; |
సా స ని సా, రీ, గ రి స ని | సా స రి గ మా గ రీ, మ గ రి స సా, |
గ రి గా, రి స ని స రీ | రి సా రి గ మా గ గ రి గా మ గ రి స సా, ని |
మ గ రి సా; స ని స రీ స | స రి గ మా గా ; ; ; | గ మ గ
రీ, గ ; మ గ రి గా మ మ గ రి స సా, | స రీ గా మ గ రి రీ మ గ
గా, రి సా , స ని | గ రి గ రి సా, రి రి గా సా సా, రి గ రీ, స |
ని స రీ, గ రి స ని | స రీ, గ మ గా మ గ రీ గ రి స ని | స రి
ప మ మ గ గా , రి స ని | సా రీ, గ రి స ని స రీ స |
స రీ మ గా, మ గ రీ గ రి స ని | స ని గ రి గా, రి స ని | స రీ;;
స ని రి స ని ద స ద పా, | ప ద ని స గ రి స ని ద ని ద పా, |
పా ;, గ రి స ని ద ని ద పా, | గ మ ప దా, రి స ని ద ని ద పా , ||

గ గ మ ప దా మా, ద ప మ గ | గా మా, ప

3

మ గ రీ | రి గ మ గా మ గ రీ, స | స రి గ మ పా ద ప మ గ
రి గా మ మ గ రి స సా, స రి ప మ మ గ రి రీ మ గ గా, రి
సా స ని | స రీ, గా మ గ రి సా రీ, గ రి స ని | స ని ధ ని పా
ప ధ ని రీ , గ రి స ని | స పా, ద ప మ గ గా ప మ మా రి
గ మ ప దా ప దా , | రి స ని దా పా | స ని స రి గ మా గ రీ, ప మ గ
మ గ రి రి గ రీ సా | స ని స మ గ రి స సా | ని స రి గ మ గ

రిససా । పదనిసరి నిస రిగమపగరీ, స । గరీగ
రిసనిసా, రిగరిరీస । నిసరిగ రిసనిరిసనిదనిదపా,
గమపద నిసరీ ;, దరిసని దాపా । మప దనిసరి గమాగ ।
రిగా రిసని దాపా । గరిసనిదప మగమప దనిసరిగ రిసని
దా పా । పా ;, గరిసనిదాపా । దనిసరి సారి సనిదని
దపా, । గమపదా, మదప దాప పమగ । మద పాద
పమగ పమ మగరి మగరిసా ॥

నిసరిగమా గరీ, రిగరీసా । సనిసారిగరీ, గ
రిసని । రిసనిధనిధ ఫా, । దఫమగ మా, । ప ఫధనిస
రీగరీసని । సదపా, రిగ మాదపపా గరీ, సా ।
స మా గా రిసని సరీస । నిరిససాధ దఫీఫ ।
స ని గరి రిససా । నిరిససాధనీసా; ; ; ॥

6. ఖరహరప్రియరాగం

ని ద ప మ గ రి గా, । గ ప మ గా, రీ । గ రి రీ, మ గ రి స
సా రీ స ని ధ నీ, । స రి స రి గ రి । గ నీ ద పా ; ; ।
మ ప దా, ప మ మ రి గా, । మ పా, ద ప మా ప మ గా, రి ।
స రి రీ, ప మా గ రి సా । సా రీ స ని ధ । ని స రి స రి గా రి రి స ॥

రి గ మా;; । రి గా, మ గ రి స రీ, గ రి స ని ।
స రి రిగమా పా ;; । మ ప ద నీ ద పా ;; । మ ప దా, ని
దపా ద పమాప మ గా, రి । రి గ మ ప ద నీ, దా పా ; ; ।
పద దపామ మప పమాగ గ రి స । రి గ మ పా, ద ని ద
పమ గా మా, పా, ద ప మా, ప మ గా, రి । నిద దా, స ని దపా ।
పా దా ప ద ని ద నీ, ని ద ద ప ప మ మా, । మ ప దా ని ద పా
పా ద ప మా మా ప మ గా, గ రి స । రి రి గ గ మా, ;;
పమా గ గ రి సా రీ రి గ మా పా ; । మ గ రి గ మ ప ద నీ, దా పా ।
ని ద పా దప ప మ మా ; ; । ప ద ని రి స స ని నీ, దా । నిద
ప ద ని స రి గా రీ సా; ; । సా రీ స ని ద ద ని ని సా,; , ॥

రీ, స ని ద ద ని ని సా, ;; । రి స నీ, ద ప మ ప ద ని స
రి గా రీ రి సా ; ; । స గ రీ స ని ద ని స రి గా రి రి స । రీ గా
గ రి రీ ; ; । రి గా, గ మ మ గా, రి । గ రి రీ, మ గ రి స ।
స రీ, గ రి స నీ, । స రి గ మ ప మ గా, । రి స ని స రి గా రి

రిసనిస రీ, మ గరిస। నీ, సా, రిగరి సనిద । పదనిసరిగా, రి
రిస నిసరిస రీగమ గరిస। దనిసరి నిరిస సనినీద ।
పదనిస నీ, నిదదప మగపమ మగారి। రిగమప
దనీ, దా పదా పమమా । మాపద పమ గారి । గాపమ
దపనిద పమమరి । గమ పా, ద దపామ మా, ప
పమాగ గరిస । రిగమా పమమరి గా, గరిరీ ॥

గరి రీమ గరిస। సా, రీగరి సనిధా ।
నిసరి గా గరిరిస రిగరిగ సరీ, ;; । గా, నీ, దపమమరి
గా, । గమపదపమ గా, గప మగా, రి । గరి రీ, మగరిసా
ధనిసరిగ మా, ప మగరి। రిగా, మగరిస । సరీ, గ
రీస నీ, । సరి గా, పమ మగారి। రిస నిసరిస రిగారి
సారిసనిధ నీ, గా, రిరిసా ; ; ; ॥

7. పంతువరాళిరాగం

దా పా, పా; పా, మ గమ గరిరి సా । రీ సా , సా;
సారీగ రిస ని । సా రీ గమ మరి గా మా । పా ; ; ;
పమ పా;; దాని దపమ । మ పదని దపమ గమ మరి ।
3
గ మ ప మా ప మ గరి గమాగ । రిగ మా ప మ గ రి మ గ రి
రి రిగ రి స సా । ప మ గ రీ గ రి స ని స రి గ మ మరి గా,
మా, పా; ; ; ॥

దా పా; పా; । ప మ ప ద పా దా , ని ద ప మ ।
పా దా, రి స ని ద ని ద ప మ । ప ద ని స రి సా; రి స ని
దనీ ద ప మ । రి స ని ద ప మ గ రి గ మ ప ద ని సరిగ రి స ని ద ప మ
3
రి స ని ద ని స ని ద ప మ పద ని స రి సా, రీ ని । ద ని సా రి స ని
ద ప మ । దా, నీ, గ రి రి ససా । ని రి స సా ద నీ సా ; ; ॥

స ని స ని సా రీ, గ రి స ని । స రీ గా , గ రి రీ
రి రి గ రీ గ రి స ని । రి స ని ద నీ, గ రి రి సా । స ని సా రీ, గ
రిసపా । ద ని రి స ని ద ప మ పద ని స రి గ రి స సా, ।
ని స రి గ రి మ గా, రి స సా । గ రి స ని ద ని మ ద ని స రి గ
రీ , గ రి స సా । ని స రి గ రి స ని రీ, రి స ని ద ప మ ।
గ మ ప ద ని ద ప మ । ప ద ని స రి నిరి నీ, ద ప మ ।

ప ద ని స రి గా గ రి స ని ద ప మ । గ రి స ని ద ని మ ద
ని రి నీ, ద ప మ పా, ద ని ద ప మ గ మ మ రి ॥

గ మ ప ద ప ప దా ప । ప ద ని స రి స ని ద ప మ దా ।
ద ని స రి సా, రీ, గ రి స ని । ని స రి గా రి స ని । స రి గ మ రి మ గా,
రి స ని । గ రి గా , రి స ని స రి । రి గ రీ సా; । స ని సా రీ, గ రి స ని
ద ప మ । ప ద ని స రి సా, రి ద రి రి స ని ద ప మ । ప ద ని రీ రి స ని
ద ని సా రి స ని ద ప మ । గ మ ప మ గ రీ గ రి స ని ।
స రీ గ మ ప ద పా, ద ప మ గ మ మ రి । గ మ ప ద పా, ద ని ద ప మ
ద ని ద ని రీ రి గ రి స ని । గ రి గ రి స ని స రి రి గా, ; ; ।
రి గ మా ఫ మ గ రి రీ , । గ మ ప మ గ రి
గ మ మ గ రి గ గ రి రి స ని । రి గ రీ, రి స ని
స గ నీ, ద ప మ । గ మ గా, రి స ని ॥

గ రి గా , రి స ని సా , రీ గ రీ, ; , । రి స ని
ద ని స రి సా, రీ ని ద ప మ । గ మ ప ద ని స రి గ మ గా, రి స ని
ద ప మ ద ప మ గ రి । గా మా దా ద ని స ని ద నీ ద ప మ ।
గ మ ని ద ప మ గ రి । గా ;; మ ద మా; గ రి గ మ గా,
రి స ని । రీ రీ, గా మ ప మ గ రి గ మా గ । రి గా మ ద ప మ గ రి ॥
గ మ గ రి రి గ రి స సా ॥

రి స రి ని రి స ధా, । ని రి నీ । రి గ
మ ప మ గా, గ మ గ రీ, । రి గ రి స సా । సా, , ని ధ ని స ని
ధ ఫ మ । ధా, నీ, గ రి స ని ధ । నీ, గ రి రి స సా ॥

8. చక్రవాకం రాగం

నిదపమగ పమగరిరీ, । గమపా ; ; పా, దనీదపా ।
మపదాప పమమాగ పమగరిరీ, । రిగరిససా ; ; ।
సారిస నిధనీ, । సరి రిగమా పా, దమదపమగరిరీ, ।
పమగరిరిసా ॥

పమగరిరీ, । రిగమా పా ; పా ; । సరి
గమ పా, ద పమ గమపద దనీద పా ;; । నిదపద
పమ మా । గమపా, ద పమగ మా పా ద దస నినీ, దపా ।
నిదపమగరి సరిగమ పద దనీద పా ;; । మప దా, ని
దపాద పమ గరి రిగమా పా ; ; । పా, దనిద మపదపాద
పమగ పమగరి సరిగమ పద దనీద పా ; ; । దని
సారిస నిద పధనిస నిధపమగరి సరిగమపద
నిసనినీద పా ; ॥

పా, దనిదా నిదపమ పద నిసరీసా ; ; । సా ; ని
రిసనిద నీ, । రిసనిసరీ సా ; ; । నిదని సా, రిసనిద నీ, ।
సా, రిగరి సని సరీస । సని సారిస నిద నీ, । దనిసరి సా, రి
సనిద । పద నిసరిస సరీస । రిసనిదప మగపమగరి
గమ పద నిసరీసా ; ; । రిసనిద నిసరిస రీ, । పదని

ద ని స ని రి స ని ద ప మ గ రి గ మ ప ద ని స రి గ రి స ని రి స రీ ;; ||

స రి ప మ గ రి రి స । సా రి గ రీ, గ రి స ని ద ।
ని స రి గ రి స ని ద । ప ద ని స రి గ రి స ని రి స స ని ద ।
ని ద ప మ గ రి గ మ ప ద ని స రి గా, రి స ని ద । రి స ని ద నీ,
స ని ద ప దా, । ని ద ప మ ప దా ప । మా ప ద పాద ప మ గ ।
మ ప ద ని ద నీ, ద ప మ । పద ని స రి స స రీ స । స రి
ప మ గ రి రి గ రీ సా । ద ని స రి సా, రి స ని ద స ని నీ ద పా ||

మప దా ని ద ప మ గ రి । దని సా రి స నిద ప మ గ రీ
గ మ పద నిస ని ద ప మ గ రి । గ మ ప ద ని స రి గ రి గా,
రి స ని ద । ప ద ని స ని ద ని స ని నీ ద పా । మా, ప ద ప
పా, ద నీ ద ప మ గ రి । గ మ ప ద ని స రి స రీ । ప ద ని సా; ||

గ మ ప ద ని స రి గ మా గ రి స । ని స రి గ రి స
ని రి స స ని నీ ద । ప ద ప ద ని ద నీ, దపమ ప దా ప ।
మప దా, ని దపాద ప మ మా గ । మాపద పా, ద నిద
ప మ గ రి । మ మ దా, ప మ గ రి । గ మ ప ద ద నీ ద ప
గమ పాద ద నీ ద పా । పా, ద దపామ । మ గ మప మా ప
మ గ రి । ప మ గ రి రీ సా । స రి గ మ గ రీ గ రి సా రి స ని ధ
ని స రి గ మ గ రి రీ । ప మ గ రి గ రీ సా; । స ని ధ నీ,
రి స ని సా ; ; ||

20)

9. షణ్ముఖప్రియ రాగం

గా మా దపమ గారి రీసా । సా రీరిస నీ, ।
ని సరిగా రిస । ని స సారిరిస నిధధా । ధధ నిసరిస నీ,
ని స రీగా గరిరిసరీ, । రిసరీగా మా పాదపమ గారి
రిస । పమగా గరిస । నీ, రి రిస నిధధా, । ని నీ సా;; ॥

= రీగా గరిస రీగరీగసరీ, ;; । గరిసరిగరి
గా, రిసనీ, । సరిగరీగ రిసనీ, । గరిగా, మపదపమ
గమపమ గరిస । రిగమపదపా, దపమరిరిగారిరిస ।
నిసరిగమా, గరిగమా, దపమగారి । గరిగమపదపాద
గదపమరి గారి । మగమా గరిగా రిసనీ । నిసరిగమప
దపమగరి । గా, మపమ గరిస । రిగమా పాదని దపమ ॥

= పదపపాగమపా; ; । పా దా, ని దపమ పదాప ।
మపదనీ, దపమ । పాదని నిసని దపమ । గమపద
నిస నీ, దపమ । పద నీ, దపదనీద । నీస
నిదదాపా । పదనిస నీ, దప దనీద । నిరిస నీ,
దప దనీద । నిస రిగరిస నిదాని సారిసని దపమ
పద నీ రిసా నిసదా ॥

= గ రి స నీ సా ని ద నీ సా ; ; । గ రి స ని నీ సా ।
ని స రి గా రి స గ రి స నీ, రి స ని ద ప మ ప ద ని స రి గా రి
స ని నీ సా ; నిస రీ గ రి సా గ రి రీ సా । ని స స రి రి స ని ద దా ।
ద ని స ని ద ప మ । ప ద ని స రి గా స రీ ని స ని ద నీ
రి స ని ద ప మ ॥

= రిగా గ రి రి స రీ, గ రీ, గ స రీ , ; ; । స రి గ రి గా,
గ రి ని స రి గా, రి స । గ రి నీ, । గ రి ని స రి గ రి స నీ, ।
నీ, స రీ సా సా , రి గా రీ । ని స రి స రిగా గ రి రి స ని స రీ గ రి స
సా రి స నీ, రి స ని ద ప మ । గ రి స ని రి రీ, । రి స ని ద పద
ని స రి గ రీ, । ని స రి స రి గ గ రి స ని ద ని స రి గ స రీ, ; ; ।
పద ని స రి స ని, ద ప మ పద ని స రి గ స రీ , ; ; । ప ద ని స రి గా
గ రి స ని స రి గ రి గా, । గరి ని స రి గ రీ, గ రి స రీ, ।
గరి ని స రి మ గ రి సా సా ॥

ని ని స రి స । నీ, స రీ, స ని స రి స ని స నీ, ద ప మ ।
ప మ గ రి స ని స రి గ మ పా ; । రి గ మ ప దనిదపమ ప ద ని స
రీ , । ప ద ని స రి గ మ గా, । గ రి స ని రి స ని ద ద ని సా, ।
ప ద ని ద ని స ని స రి స రి గ । గ రి స ని రి స నిద స ని ద ని
ని ద ప మ । పా, రి రీ; ద ద ని సా; । ప ద ని స రీ గ
రి సా రి స నీ స నిదా ని ద ప మ । ప రి రి స ని ద ని స ని, ద ప మ
ద ప మ గా రి । గ మ ప ద ని స నీ, ద ప మ గా మా, ద ప మ
గారి । గరి స రీ మ గ రి స ॥

: ని ని స రీ, । ని స రి గా, । గ రి స ।

ని స ని రి స రి ని రి స నీ, ధ ఫ ఘ । ఫా, ధ నీ ధా

ధా, ని సా నీ । ని స రీ సా । సరి గా, గ రి రి స ।

ని రి స ధా ; ని ని సా; ; ; ।

10. కీరవాణి రాగం

దప మగరి గా, । గప మగారి రీ సా ; । సా రీ, గ రి స ని
సరిగా మపామ గారి । గా పమగరి పగ సా ।
మాప మగరి రిగ గ మా; ; । గ మ ప ద దపమా ప మగారి ।
మపామ గా, మా పదపా, ద పమగారి । గ మా, ।
గ మ పా । మపదని దనీదపమగా, మా పా దపమగారి
పమగరి సరీమ గరిస ॥

= పమాప మగరి రిగ గమా, । రీగమ గరిసా
రీ, గ రీ, గసరీ, ; ; । సరిగా, పమగరి సాగరిసని
సరిగమ పమగరి గా, । పమ గా, రిసని సరిగమా ॥

= దప మగమపామ గా, రిసని । సరి సరిగరి
గా, । రిగమా పమ గరి గమా । పదపామ మపమాగ
గరిస । రిగమా పమగరిస । రిగమపద నీ, దపమ
గమపద పమగారి రిస । పదనిసరీ, గ రిసని
దనీ, రిసని దపమ గా, గరిస । పదనిస రిగమా,
గరిస దనిసరీ, గ రిసని దపమ రిగమ పాద పపమ
గరిస । గరిసని రిని దపమ । పదనిసరిగా రి రిస ।
సనిరిసని దనీ, సా ; ; ॥

= రీగరిపని సరీ ; ; । సరి సరిగరి గా; గరిపని ।
గరిగస రీగరిసని । సనిసరీస సరిరిగారి । రీ, గమా, రి
రీగమ గరిస । గరి గా, రిస రీ; గరిసని । సా, రిగరీ, గ
రిసని । నిగరీ, గరిసారి రిసని । సరి గమాగ గరిస ।
రిమగరి సాగ రిసని । నిగరిసని సరీస । నీనిరి సనిద ।
పద నీ; సరి గా; గరిసని । ద నీరిసని దని దా పా ॥

= దప మగరి గా, । గమపద పా, దపమగ
మా పా, దపమ గారి । రిగ మా; । గమ పా; ; ।
గా, మపాద పమాప మగారి । దప గా గస మగారి ।
సరి గమారి రీగమ గరిస । సా, రిగరీ, గరిసని ।
సా, రీగరి సని సరీస । నిరిసనిద । నిసరిస రిగారి రిస
నిరిససాద నీ, । గారి రీసా; దనీసా ॥

11. మాయామాళవగౌళ రాగం

మా మా మా; , । మగ రిరిగ రిసని సరిగా; ; ।

మగ పమగరి రీ, । రిగ రిససా; ; । సా, రీగ రిసని । సరిగా;;

గమపద పాద దపామ । గమప మాప మగరి । పమగరి రిస॥

3

దప మగమా పా పా; ; । మపదపాద దపాఋ ।

మగ మా పా, దపమగా । మగ మపామ దప దా, ।

దప మపదప పమ మా, । మగమ పా; ; । మపదప దా, ।

పా; దనినిద పాదనిదపమా । ద పా, ద పమాప మగరీ ।

సరిగమ పా; ద పమగరి । రిగమ గా, రిసని । రీ పమగరిరిసా॥

దపమగ రిసని సరి గమపద పాద పా; ; ।

పద నిసాని దపమ పా; దదనినిప । దపమగమా, పదనిసా, ని

ద నీదపమ । పద నిసరి సారీ, నిదనిసని దపమ ।

పదనిస రిగారిసని దానీ రిసని దనీదపమ । పద

3

నిసరిసారిసనిదపమ పదనిసరీసా; ; । సనిదప

మగరిసని సరిగమపద నిసరిగరిసని దనీ సా; ; ॥

= రిసనిద నీ, సారిగ రిససా; ; । సని సారిగరీ, గ

రిసని । దనిసరి సారీని దని రిసని దపమ । మపదనిసరీ

సా రి సని ద రి సని దప దమ । దా, పా, ద ప మ గ మా, ।

పా ద దపమ దప దా, । పదని ద ని సని ద ప మ ।

రీ, రి స ని ద ప మ । ప ద ని స రి గా రి స ని రీ; రిగరి స ని

రి స ని దనీ ద ప మ । ప ద నీ, గ రి స ని దనీ సా; ; ॥

= స ని సరీస సా,రిగ రి స ని । ని స రి సా రి సని

ద ప ద ని సా; ; । స రి గ రి స ని ద ని రి నీ, ద ప ద ని స రి గ

రి స సా; ; । ద ప మ గ మ పా, మ మ ప ద ని ద పమ దా; ।

రి స ని ద ని స రి గ రి గ మ గ రి స ని రీ; ; । స రి గ మ

గా,రి స ని ద ని స రి సా, రి ని ద ప మ । ప ద ని స రి గ రి స ని

రీ, ద నిరి స ని ద ప మ ॥

= మ గ మ పా మ మ ద ప దా, । ద ని స రీ ని సా

దనీ పదా మ పా, ద ప మా ద ప మ గా । గ మ ప ద

ని సా; ని ద పమ । గ మ ప దా మ పా, ద ప మ గ మ పా మ ।

గమ పా ద ప మా ప మ గ రి । మగ రి గ మా ప మ గరి ।

పమగ రి గ రి స ని । స రి గా; , । రి గ మ ప దా ద ప మ

గా, । ప మ గ రి రి సా ; ; । స రి సా రీ నీ సా స రి రి గా, ; ;

రి స ని రీ ; , । రిగ రిససా ధ నీ, రి గ రీ సా;;; ॥

12. బిలహరి రాగం

పా పా; పా; ప ద ద ప మ గ రి గా రి | గ రి గా పా పా; |
ప ప మ గ రీ, | రి గ ద ప మ గ గా రి మ గ రి సా; | సా రీ, గ
రి స ని ధ | స రీ, గ పా, ని ద ద ప మ గ రి గా రి ||

రి సా రి గా పా; పా; | ద ద ని దపా | ద ప మ గ రీ; |
రి గ ప దా, ని ద పా ద ప మ గ రీ, గ పా, ద ప మ గ గ స రీ,
గ ప మ మ గ రి స సా | సా, రీ గ రి స ని ధ స రి గ ప
దా ని ద పా ద ప మ గ | రి గ ద ప మ గ రి స సా, | గ రి స ని ధ
స రీ గ గా పా ; ; ||

= పా ద స ద పా; | ప ప మ గ రి గ పా | ని ద ద ప
మ గ రి గ ప దా, రి స ని దా పా | గ ప దా, దా, ప ద రి స
స ని ద ప దా ప | ప ద ని దా ప మ గ రి గ ప ద రి స స ని ని ద దా
సా | సా; , ని ద ప మ గ రి గ ప ద స రి గ రి స సా, ని దప దా, |
పా, మ మగగా ప దా, | దా సా స ని ని ద దా సా, సా, ||

= సా సా; , ని ద ప ద సా; | సా, ని ద ప మ గ రి

3

గ ప ద సా । పా , ద సా, స ని ని ద దా స రి రి గా రి స ని

3

దప ద సా; । ద స రి గా స రి గ రి గ రి స ని ద ప ద సా, ।

ద గ రి గా రి స రి గ ప మ గ రి స ని ద ప ద గ రీ, ।

ద స రి గ రి స ని ద ప ద సా । గా, ప దా ప పా, ద సా, ద

పా, స రీ స స రి గ ప మ మ గ రి స ని ద । గ రి గా, రి సా రి గా,

రి స ని దప ద రి రీ, ద రి స సా, । పా, ద రి రీ, ద రి స సా రి

స నీ స ని దా ని దా పా ॥

= ని ద ద ప మ గ రి గ పా, పా, । రి గ ప దా ప పా ద ప

మ గ రీ । గ పా ని ద ద ప మ గ రి । గ ప ద రి స ని ద ని ద పా

గప దా ని ద ప ప ని దా ద ప మ గ రి । రి గ ప దా ప ప ప మ గ

రీ, గా, ప మా మ గ రి సా, ॥

= సా సా, స రి రి గా రి స ని ధ ఫ ధా, । ధ స రి గ

రి స సా , ని ధ ఫ ధ సా । ధ స రి గ ప ద పా మ గ రి స ని ధ సా; ।

స రి గ ప ద స రి గ రి స ని ద ప మ గ రి స ని ధ సా; ॥

= ఫ ధ స రి గా, పా, ద ప మ గ । ప దా రి స ని ద ప ।

3

ద స రీ, గ రి స ని ద ప । ద స రి గా స రి గ రి గ రి స ని ద ప ।

ద స రి గ ప మ మ గ రి సా, । ద గా, ప గ రీ, గ రి స సా, రి గ రి

స ని ద ప ద స రి గ రి స సా, । పద గ రి గ రి సా రి స ని

ద ని ద ప । ప ద రి స స ని ని ద దా సా; ॥

= గప దా, గరిసని దాపా । పా, దసా, సనిద

పా, దసదపా, । నిదదపమగరి । రిగపాపా ;

3

దరిస నీ, దప దసదపా । పదసదాప మగరి ।

గా పా, దపా పమమా గా । గరి పమ మగరి స సా ।

3

సరిగా, సరిగరీగ రిస నిధఫ దా, । ధగరి గా; రి

రిససా । రిస సని నిధధా సా ; ; ; ॥

13. శ్రీ రంజని రాగం

ని ద మ మ గ రీ గా, గ ద మ గా, రి రి స ।
సా, రి గ రి స ని ధ నీ, । స రి గ మ గ రి స రి గా,
గ మ ని ద మ । గ మ ద మ । గా గ ద మ గా రీ । ని స రి గా రి
రి స । గారీ స ని ధ నీ, । ని స రి స రి గా రి రి స ॥

= గ రి రి గ గ మా, । రీ గ మ గ రి స గ రీ గ రి స నీ, ।
స రి గ గమ గా, రి । గ మ ద ని ని ద దా మా । ని ద మ గ రి
రి గ గ మా, । మ గ మా దా దా । మ ద ని ద నీ, రి స ని ద
దా, స ని ద మ । ని ద మా ద మ గ రీ గ మ ని ద నీ, ।
మ ద ని సా, రి స ని ద ని స ని ద మ । ద నీ స రీ ని సా, ని దా
ని స ని నీ ద మా । ద నీ సా ; ; ॥

= ని స ని ద మ ద నీ సా ; ; । స ని స రి సా, రి స ని ద
నీ, । గ రీ స ని ద ని రి స ని ద మ ద ని సా ; । గ మ ద నీ దా
మ ద ని ద నీ, సా, రి గ రి స ని ద ద ని ని సా, ; । స గ రీ
స ని సా రీ; రీ; । రీ గ మ గ రి స రీ మ గ రి స । స రి గ రి నీ,
స రి గ మ గ రి స రీ మ గ రి స । స రి స రి గ రి గా, ।
రి గ గ మా గ గ రి స రీ మ గ రి స । సా, మ గా గ రి స
ని స రీ గ రి స సా గ రి స ని ద । ని స రి గ మ గా, రి స

సగరినీ, నిరిస సనినీదా । నిసరిగరినీ, నీ, రసా
సనినీద । నిసనినీ, దమా; ॥

గమ దనీ, ద మా, దమగరీ । సరిగగమ
గరిస । సా, రిగరి సనిధ । నిసరిగమ గా, రిస ।
రిగ గమాద మగరి గా, । గమనిద నిసనినీ, దామా, ।
దమగమ దనిసా రిసనిద । నిరిస నిదమ మాదా
మదనిద నీ, । నిసరీగరి సనిదా దనినిసా, ।
రీగరి సనిసా రీ, । సారి సరిగరి గా, । రిగగమాగగరి
రీ, మగరిస । సమగ గరిసనిద । నిసరీ నిరిస
సనినీదా । నిసనినీ, దమా, దమగరి గా, ॥

గమగరిస నిధనిసా, । రిగమగరిస రిగగమా, ।
నిదమగరి గమదనిదనీ, । సరిగమ గరిసనిదనిసా,
దనిసరీ, నిసరిగా, । గమగరిస సమగ గరిస
నిదమ । దనిసరి మదనిస గమదనిస నిరిసనిదమ
దనిసనిద మదనిదమ గరి గా; । దమగరిస ॥

= నిసరిగా, । గమదనీ, సరిగమా,
గరిరీ, మగరిస । నిరిసరి సనినీదమ । గమ
దనిద మా, దమగరి । రిగమగరిస । సరిగమ ।
దని దమ మా, దమగరి । గామ గరిస రిగరసని ।
సరిగరి నిసరిస నిధనా; । ధా; , నీ; ,
సని గా రిరిస । సారీ సనిద నీ । రిసనిసా ॥

14. వసంత రాగం

మా, మా;, మ గ మ దా మ గ మ గ రి రి స సా ;; ।
సగ గమాగ రి స ని । స గ రి రి స ని ధ ని స ని ధ ని ధ మ ।
ధా ని సా ని గ రి రి స సా ; ; ॥

= స ని సా మా మ గ మా, ; ; । ద మ గ మ దా మా ।
మా ద ని దా మా । మ గ మ దా మా గమాగ రి స ని ।
సా ని సమాగ మదామ । ద ని స ని ద రి స ని దా మా ।
ద ని మ ద గ మ ద ని సా ; ని రి స ని ద । రి స ని ద ని
మ ద నీ, ద ని స ని ద రి స ని దామా, । మదని దమ
గమ దమగ సగ రి స ని స గ మ ద ని దా, ద ని మా, ।
3
మ ద నీ స ని ద మద ద నీ ద మ ద ని దా నిదమ గమ దా,
రి స ని దని మ ద ని సా ని గ రి రి స సా ॥

= స ని స రీ స నీ రి స ని దా, స ని ద ని దా మా ।
గ మ ద ని సా ని గ రి రి స సా; ; । మదని ద ని స ని ద మద ద నీ ద
రి స ని దామా । గ మ ద ని ద మ దని రి స ని ద రి స ని ద మ దనీ
సా;; । స గ మ గా, రి స ని । స మ గ మ స గ మ గ రి స ని
గ రి స ని సరీ రి స ని ద నీ, గ మ ద ని సా రిసనిదమ

దనీ సా; ; । సగమగామ దనిమదనీద మదనిసాని

సగమ గా, రిసని । రిసనిదమ దనిసా; ; ॥

= మగరిసని సగమదనిసా ; । గమదనిదా,

మగ దమగ రిసని గమదనిసా; । సమగమ దనిసనిద

రిసనిదమ గమదనిసా; । సగమ గమ దని గమ

దనిసమ దనిసా నిదమ గమదనిసా; ।

దని సమగమా గ రిసనిదమదనిసా; । నిదమదనీ,

దమగమదా, మగ సగమా దమ గరిసని । సనిసగమా,

మగమదనిదా, మదనిసనిగరిసా, । మగరిసనిదమ దా ।

రిసనిదమ గా, । మగరిసనిసా, ॥

= మగమదామ । దనిసనిద రిసనిదామా ।

దని సమగా, రిసని । గరీసనిద రిని స దని మద

రిసని దనిదా మా । దమ గా, రిసని । సగమగా;

రిసని దనిసనిధమ । దానిసా నిగరి రిసపా; ; ॥

15. కేదారగౌళ రాగం

రి రి రీ, మ పా మ గా మగ రీ, మ గ రి సా సా, ।
స ని సా రీ, గ రి సా, । సా, ని రి స ని ధ ప । ని స రి గా రి రీ,
రి మా, పా ద ప మగ రీ ; । రీ , మ ప మ గ రీ మ గ రి సా;; ।

రీ రీ ప ప మ గ రీ పమ మగా స రిమ మాపా; ; ।
ప మ పా, స ని ద దా, ని పా । ప మ పా, దా ని ద పా,
పా ద ప మ గ గ రి రీ । రి మ ప దా ప ప మ ద పా ద ప మ గ రీ

W

రి మ ప ని సరీస నిరిస ని ద ప । మ ప ని సా, స ని ద ప ।
మప దా, ని దపా ద ప మ గ మ గ రీ, । రి ప మ మ గ రి స ।
రి మ ప ని మ ప ని స రి గ రి సా ని రి స ని ద ప ॥

= ప మపా పనిసా రీ రీ, । రీ, మ గ రి స రి గా రి ।
రి మా గా రి సా, । సా, రి గ రీ రి ని రి స ని ద ప ।
ని స రి ప మ మ గ రి స రి గా రి రీ, । మ గ రి గ గ రీస ।
సని సా రీ, గ రి సా, ; ; । సని సా రి మా గా రి సా,
ప ని స రీ, రి స ని ద ప ని స రి మ గ స రి ప మ మ గ రి సా ।
నిస రీ గ రి ని స రి స ని ద పా ॥

= మ ప నిసా; ; । రి స ని ద ప మ ప ని సా; ।

ని ద ప మ గ రి మ ప ని సా ; । ని ద ప మ గ రి ప మ మ గ రి స

w

రి మ ప ని సా ; । స రి మ ప ని సా స ని ద ప మ గ రి మ

ప ని సా ; । మ ప ని స రి గ రి సా , ని ని ద ప మ ప ని సా ; ; ।

మ ప ని స రి గ రి ని రి స ని ద ప మ గ రి మ ప ని సా ; ; ।

మ ప ని స రి ప మ మ గ రి స రి రి స ని ద ప మ ప ని సా ; ; ।

రి స ని ద ప మ ప ని స రీ , । రి స ని స రి మ గ రిస రి గా రి ।

రి రి ప మ గ రీ , మ గ రి సా సా ॥

ని స రి గ రి నీ రి స ని ద ప । ప ని స రీ , గ రి సా , ;

w

స ని రి స ని ద ప । మ ప ని సా , స ని ద ప । మ ప స ని ద

దా , ని పా ద ప మ గ రీ , । రి మ గ రి సా , । స రి మ గ రి స

రి మ మ పా , ; । ని ద ప మ గ రి మ ప ని సా । మ ప ని స

రీ , గ రి సా , రి స స ని ద ప నిస రీ । మ గ రి స రి గా రి

3

రీ , । రీ మ పా మ గా । రి గ మ గా మ గ రీ , స ।

ని స రి గ రి నీ రి స ని ద ప । మ ప ని స రి గ రి సా ; ని

రి స ని ద ప । మ ప స ని ద దా , ని పా । మ ప దా , ని ద పా ,

పా ద ప మగ గ రి రీ , । రి మ ప దా ప మమా ద ప మ గ

గ రి । రీ , మపామగ గ రి రీ । రీ మ గ గా రి స స ॥

= ని స రి గ రి సా , । ని రి స ని ధ ఫ । మ ఫ ఫ ని సా రీ , ।

రీ మా మ ద ప మ గ । గ రి మ గ రి సా సా । స ని రి స ని ధ ఫ

నీ , రి స నీ సా ; ; ॥

22)

16. ఆరభి రాగం

= ప మ పా, పా, ప ప మ మా గ రి స రీ, | రిమ మా పా ; ; ;

రి మ ప దా మ ప దా ప మ మా గ రి స రీ, | రి ప మ గ రి రీ స |

సా రిమ రి స ని ధ | స రి మ గ రి స రిమా గ రీ, | స రి మ ప ద స

దా ప మదప ప మ మా, గ రి స రిమ మ పా, ||

= ద పా పా; మ ప ద స ద దా ప | మ ప ద రి స ని ద దా ప

3

మప ద స ద ప మ ప దా ప | మపదా, మ ప ద పా ద ప మ మా గ

రి స రీ, | రిమా గ రీ, | రి మ ప ద ప మ మా గ రీ, | రిమ గ

రి స ని ధ స రి మ ప ద స ద ప మ మా గ రి స రీ, | ద ప ద

ప మ మా గ రి స రిమ మ పా, ||

= దస ద దా ప | ద ప ద ప మా ప దా ప మ మా గ

రిస రి మ ప ద రి స ని ద దా ప | మ ప ద రి స ని దా |

ద స రి మ రి స ని ద ద రీ, | ద రి స సా, | ప ద ప దా ప

మ మా గ రి స రి మ ప ద రి స ని దా ప | ద ప మ ప ద సా;, ని దా, ||

= స ని ద స రీ, రీ, | సా రి స నిద స రీ, గ

రి స ని ద రీ, రీ; | ద స రీ, గ రి స ని ద స రి రి మా గ రీ, |

ధ స రి గ రి సా రి మా గ రి స రీ, | స రి ప ప మ మా గ

రిసరీ, । మగరిసనిద సరి మపమమాగ రిసరిమాగరి ।
మగరిమ పా;, మగ రీ; సని దా; పమగ రీ,
రిస నిధా, । సరిమగ రీ, మపదరిసని దా, దసరిగ
రిస రీ, । రిమపాదప మమాగరిస రిపమగ రిస ॥

= రిసరి సనిదా, । దరిసని దదాప ।
దప మప దరి రీ, దరిస సానిదసదా పా ।
మప దరిసని దా, మపదసదా సదప । మపదసదపా,
దప మపదప మా, పదా, పమమాగ రిస । సరిమపదప
పమ మా,గ రిస । రిమపదప మ, పదమ పదాప
మా, గరిస । రీ రిమ పద మపదపా ద పమ మాగ రిస
రిపమగ రిస రిమాగ రిస ॥

= సస రీ, గ రిసనిధ । ధరిస రీ, ।
రి దపదా, । దసరిగరిస రీ, । సస రిగ రిసని దాప ।
మప దరిసని దాప మప దసదప । మప పా, పమగరి ।
రిమప దా, సదప మా, । పాద పమ మాగ రిస ।
సరి పమగరిస రిమాగ రీ, । సారిగ రీ, గరిస సా ।
సనిధ ధా;, । మపధరిసని ధా । ధగరి రిస సా ॥

17. సురటి రాగం

= నీ దా పా పా; | మప మ మా గ రి మ మ స
రి మ మా పా; ; | రి మ ప సం ని నీ ద పా; | మ ప ని ద
ప ద ప ప మ మా గ పమ రీ, | రి మ రి స | ని̤స రిమా గ
మపామ ప రిం సం ని నీ ద పా | ని ద ప మ గ రిమ మా పా; ||

= ని సం ని ద పా పా, | మ ప ని ద దని ని సా,; |
సా సని సం రీం స | ని ద నిసం రీం ని రిం స సం ని నీద నిసం
ని నీ ద ప | మ ప ని సం రిం మం రీం సా | రిం సం ని ద నీ,
సం రిం గం రీం రిని సీ, రిం సా సం ని నీద | ని సంరిం ని సం ని నీ ద
పా | రి మ ప రిం రిం సం నిద నీ, ||

రిం సం ని ద దని ని సా,; | నిద పని మ ప నీదా
ద ని ని సా, | ని ద ని సం రీం, ని రిం సం సం ని నీద మ ప ని ద
దని ని సా, | సం ని సం రిం రీం, రింమాంగం రిం మం రీంసా |
ని సం రీం, సం ని ద ని రిం సం సం ని నీద | మ ప ని సం రీం |
రిం సం ని సం రింమాంగం రిం సం ని ద ని సం రిం మం రీం, | ని సం రింమాంగం
పం మం మం రీం, రిం మం రిం సం | ని సం రిం మం రిం సం ని ద ని సా ని
సం రీం సం | ని రిం సం సం ని నీద ని సం ని ద ప ||

= ని ద మ ప నినీ సా; , | ని ద ప ద మ ప ని ని

సాఁ;, । నిదపమగ రిమపనిసాఁ; , । నిదపమగ

రిమరిస ని̤సరిమ పనిదనిసాఁ;, । నిసఁరిమాఁగఁ

రిఁమఁరిఁసఁ నిదనిసరీఁ, । రిఁసఁనిరిఁసఁ సఁనినీద మపనినిసాఁ; ।

రిమ పసఁనిద నీ, । సాఁ రిఁమఁ రిఁసాఁరిఁ సఁనిదనిసరీఁ, ।

నిసఁరిఁమాఁగఁ పమఁ రీఁ, । రిఁసఁనిసఁ రిఁమఁ రిఁసాఁరిఁ సఁనిద

నిసఁరీఁ, నిరిఁసఁ సఁనినీద । నిసఁరిఁ నిసఁనిదప ॥

సఁనిదపా, పా,రి । రిమపని పసఁనినీద

ప । మా మగ మపామ పసఁనిదప । పనిప పమమాగ

మాపద పా, దనిదప మమాగ । మ పా, నిప పమమాగ

మపామ । మగపమ రీ, రిపమగ రిమమస ।

రిమ పని మపస నినీ, దప । మపని సాఁ;, సఁనిదపమగ

పమ రీ, ॥

= రిమ రిస । ని̤సరిమాగ మపామ పదాప

మమాగ పమ రీ, । రిమ రీసా । ని̤సరీ, మగ రీస ।

ని̤స రీమ రిసా రిస ని̤నీ̤ద । ని̤స ని̤ధ̤ఫ̤ ।

ఫ̤ ని̤మ్మా̤, । ఫ̤రిస సని̤నీ̤ద । ని̤సరిమ రిసారి

సని̤ధ̤నీ̤, రిసని̤సా, ; ; ॥

18. శహాన రాగం

= రీ రీ, గా, మ పా మ మగ గ మా రి రిగ గ రిస ।
స్త్రీ, స మ గ రి సా, ని । ధ ని సా రిస ని సా ధ । ధ స ని ధ ఫ ।
ధ ఫ మ ధ నీ, । రిస ని సా; ; ॥

= స నిసా రీ రీ, । రిగ మ పా, ద ప మ మా ।
మప మపామ మగ గమ రీ, । రీ రి గ మా పా; పాదనీ, ద ప మ
దా దా, । దమదా నీ, రి స నిసాద దా, స ని ద ప ।
ద ని నిసాప ని ద ద స ని ద ప । రి గ మ పా, ద నీ, ద ప మ
దప మ పా మ మగ గమరీ, । రి/నీదా పా; పా; ॥

= పా, ద పా, ద మపామ దా దా, । మద రిసనీ,
రిస నిసాద నిద దా, స ని ద ప । మ ప దా ని ద ప మ మా
దా దా । ద ని సా రి స నీ, రిస నిసాద దా నీ, ద ప మ దా దా ।
ద ని సా రీ, గ రిస నిసాద రిస నీ, ద ప మ దనిసా; ; ।
రి స ని స ద స ని ద ప మ ద ని స రీ, గ రి స ని సా; ; ॥

= దా దనిసా రీ రీ, । రిస ని రి స ద నీ ద ప మ
దనిసా రీ రీ, । ద ని సా, మ ప ద ని సా, రి గ మ ప ద నిస
రీ గ రి స నీ, ద ప మ ద ని స రీ రీ, । రిగమ గా, మ రి

రి గ రి స । రి స ని స రి గా రి । రి రి గా మ గ రీ,

మ గ రి సా సా । ని స రి గ మ గా మ రి రీ, గా మ గ రి సా సా ।

స ని సా రి గ మ గ రి స రి గా రి । రి గ మ పా; మ మగ గమా రి ।

రి గ మ గా మ గ రీ, స । స ని సా గా మ గ రీ రీ గ రి స ।

ని స రీ, గ రి స రి స ని సా ద । దనిసా రి స నీ, రి స ని సా ద

దా, స ని ద ప ॥

= ద ని సా । రిస నీ , ప ప మ ద ని సా; । ప ద ని స

రీ, గ రి స నీ, ద ప మ దనిసా; । రి గ మ పా మ ద ని స రీ స

ని స రి గ రిస నీ , ద ప మ దనిసా; । ద ని స రీ (ప) ప ద ని సా (రి)

రి గ మ ప ద ని స రీ గ రి స ని స ద ప మ దనిసా; । ద ని స రీ,

ప ద ని సా (మ) మ ప ద ని స రీ, ॥

= ద ద ని సా రీ, రి గ మ పా మ మగ గ మా రి ।

రి గ మ గా మ గ రీ గ రి సా, । నీ, స రి గ మ గా మ రి

రి గ రీ సా । నీ, సా, గా మ గ రీ, గ రి స । ని స రి గా (ద)

ద రి స రి స ని సా ద । ని ద ప ద ని దా, స ని ద ప ॥

= ని ద పా, పా, । మాపద పా ద ని ద ప

మా, ప దా, ప మ పా, ద ప మ మా మ గ గ మా రి ।

రి / దా ని ద పా పా ద ప మా మా ప మ గా మా గ గమా రి

రి గ మ పా, । రి గ మ ప ద ని సా, । రి స ని స ద ప మ

ద ని స రీ, । నిస రి గ మ గా మ రి గ గ రి స । ని స రి గ

మ పా మ గ మ రీ రిగ గ రి స । నిస మ గ రి గ రి స ।

నిసరి గ రి స ని రి స నిసాద । ద స ని ద ప ॥

= రి గ మ ప - ద రి స రి స - నిసాద నిద దా, స

ని ద ప । ని ద పా । రి గ మ పా, ద ప మ మా మగ గ మా రి

రి ప మ ప మ మగ గమా రి । రి ని ద పా, ద ప మా, ప దా, ప

మా ప ద పా, ద ప మ మా మగ గమా రి । రి గ మ గా మ గ రీ,

రిగ గ రి స । ని స గా మ గ రీ రీ గ రి సా । నిస రి గ రి స

ని సా ధ । ధ నీ ధ ప మ । ధ నీ రి స ని సా ; ; ॥

19. బేగడ రాగం

= గ రి గా;, మా, ద ప మ ప గ రీ స । సా; , స రి స ని
ధా ధ । స ని గ రి గా;, రి గ మ ప ద నీ ద ప మ ద ప ప గ రీ స ।
స ని సా గా, మ గ రీ గ రి సా, । ని రి స సా రి గ రి స నీ, ।
రి స ని రి స ని స ధ ధా ధ । స ని సా గా;, మ ప ద ప ద నీ
ద ప మ గ రి గ మా, ద ప మ ప గ రీ స ॥

= మగ గ మ ప దా ప । ప ద నీ దా ద ప । మా,
పా ద స ద పా, ద ప మ గ । మా, ద ప మ గ ప మ మా రి ।
గ మ ప ద ప ద నీ ద ద ప । దప మ ప ద ని ద పా ద ప మ మా,
, ద ప మ గ । గ మ ప దా ప ద రి స రి నీ ని స ప దా ప ॥

= ద ప స ని రీ సా;; । సా సా, స రీ, గ రి స నీ, ।
రి స ని స ద ప మ ప దా ప । స ని సా గా, మ గ రీ, గ
రి స సా,; , ని గ రి స ని దా పా । రీ; గ రి స నీ, రి స ని సా
ద పా । సా;, రి స ని దా పా । గ రి గా, రి స సా రి
స ని దా పా । స గా, మ గ రీ, గ రి సా రి స ని దా పా ।
గా మ గ రి స ని దా పా । మా, గ రి స ని దా పా । రీ ; గ
రి స నీ, రీ, సా రి రి స నీ । ని రి స ని దా పా ॥

= రి స ని స ద ప సా;, । ద ప/రీ; గ రి స నిసా

దప సా;, । దపసని గా, రి సనిదప సా;; । దపసని
రిసగరి మా, గరి సనిదప రీ;, రిసనిదప సా;, ।
పదప సని గరి మా, గరి సనిదప సా; , । మగరీ,
గరిసా, గరిసనిదపసా ॥

= గమపదప సా; ; । సా, నిదప మగ మపదప దరిస
రిసనిరిస నిసదప /రీ;, రిసనిదపసా, । రినిసదప
దమప మగ మపదప సా;, । రినీదప మదప మా ప
మగరి గమపదప సా; , । సని రిస గరి మా, గరి
సనిదప గరి రిస సా; , । దపమప రిగమపదప
మా, గరిస నీ, దప మా, గరిస రిసనిసదప ॥

దపమగ గమపదాప । దరిసనిదాపా ।
సనిరిస సా , గరిస నీ, । నిస గా, మ గరీ, ; గామప
మగరీసా । నిసగరి గా , రిసనిదప । రీ , గరిస నీ,
రిసనిస పదాప । పద దరిస నిసదా పా । దా, ని
దపాద పమ మా,ద పమగ । గమపమ పమగరి
గమ దా, రిస నీ , స దప మదప మా , పగరి ।
గమదరీ । రిసనీ, దప । రిగమ దా, పమగ రీ,
పమగరీస ॥

నిసగరిగా, రిససా, ; । నిరిసరీ, గరిసనీ,
స నిసధఫ । మగ మఫధాఫా । సనిరిస

గ రి మ గ ప మ ద ప సం ని గం రిం మా, గం రిం సం ।

రిం గం రిం సం నీ, । రిం సం ని సం దప । ద రీ, సరిం నీ, ద ప మ

గ రీ, । గ మ దా, ప మ గ రిసా । స రి స ని ధా ఫా ।

స గా, మ దా రీ, నీ, ద ప మ గ రీ, ;, । గ మ దా, ప మ గ

రిసా । గ రి స ని ధా ఫా । స గ రి గా, రి స రీ, గ రి స నీ,

రి స ని సా, ధ ఫ । సా, ని రీ, సా, ;; ॥

20. ఆనందభైరవి రాగం

గ మా పా; పా;, । పమ ప ని ప పా, ని ప పమ ।

మగ మ పా మ మా ప మ గా, రి । గమ పా; పా, గ ప మ గ రి

రీ, మ గ రి స । సా; ; స గ రి రీ ని సా మా, ప మ గా, రి ।

గ మ ప గా మ పా, । నీ, రి స ని ద ప ॥

= ద ప మ గ రి రి గ మా పా, పా, । మ ప ని ప

×

ప ని ని పా మ । మ గ మా పా ద ప మా,; మా,పా ద ప మ మ ద ప

× ×

మ గా, రీ । గ మ ప ద ప పా దా గ గా ,ప మ గ రి రీ, మ గ రి స

సా; , సామగ గ రీ ని సా , గ మ ప ద పా , ద ప మ గ మ పా ।

సని రి స ని ద దా, స ని ద ప ॥

= దప ప మ గ రి రి గ మా పా; ; । ప మ పా సా;, ని

రిస ని ద ప । మ ప సా, ని స గ రి నీ, స రీ, స ని ద ప ।

పా, సా రి రి స ని ద ప । ప రి స నీ, ని స రీ నీ, రి సా ని ద పా ।

గ మ పసా ని స గ రి ని స గ రి రి ని రి స ని ద పా ।

× ×

ప మ గ రి గ మ ప సా ని స మ గ రి స ని రి స సా, ద నీ సా; ॥

= సా, సా; సా రి రి స నీ, । స గ రి నీ, సాగమ

గ గా రి సా । ని స గ రి గా, ప మ గ రీ, మ గ గా రి సా ।

ని స స గ మా పా, గ ప మ గ రి గ మ గ గా రి సా ।

ప ని స గ గ రి రి ని స రీ స ని ద ప । సా; , స ని ద ప ।

ప రీ , గ రి స ని స రీ స ని ద ప । గ మ ప ద ప సా ని

రి స ని ద ప ।

పా రి గ రి ని స రి స ని ద ప । ప మ గ రి గ మ ప ద ప స ని రి స

గ రి రి స ని ద ప । సా, సా;, ని రి స ని ద దాస ని ద ప ।

ప ద ప స ని రి స గ రి ని స రీ స ని ద ప ॥

ప మ గ రి గ మ పా, । ద ప ప మ గ రి స ని స గ రి గ మ పా, ।

గ మ ప ని ద ని ప ద ప మ గ మ ద ప ప మ గ రి గ మ పా, । గ మ ప

సా ని రి స ని ద ప మ గ మ పా, । ప స ని స గ రి మ గ రి స ని ద ప

గ మ ప సా; । స ని స గ రి ని స గ రి మ గ రి స ని ద ప/రీ; ,

ప స ని స గ రి ప మ గ రి స ని రి స నీ ద ప సా;, । పా, రి రి స ని ద ప ।

ప సా, రి స ని నీ దా, స ని ద ప । ద ప స ని రి స ని ద ప ।

ప స ని నీ ద ప ।

ద ప మ గ మ పా మ మా, ప మా, ప మ గా రి ।

గ మ ప /రి గా రి సా; , । గ మ ప స ని రి స ని నీ ప పా ।

పా, ద ద పా మ మా ప మ మ గా, రి । గ మ ప ద ప ప దా; ,

గా, గ గ ప మ ద ప ప మ మ గా, రి । గా, మ పా మా మా,

స గ మ ప దా మ పా, గా పమ ద ప మ గా రీ । గా, ప మ గ రి

స మ గ గా రి సా । స ని సా మా ; మా ప మ గ రి గ మ ప ద ప

సా;,గ । గ మ ప దా, మ పా, మ గా, రీ । రి స ప మ గ రి స ।

సా సా, రి గా రి సా । స రి రి స నీ, స గ రి ప మ గ రి స

ని రి స సా ద నీ సా; ని స రీ స సా; ; ॥

21. అఠాణా రాగం

= పా, పా;, నీ, పా, పమగమా పా పా, దనీప ।

పమపా/సా సా; , సని రిసనిప । పదనీనిరి సనిపా ।

పద దనీప । మా పా, దపమరిమ సరీస ।

నిస సరిమా రి రిమప ।ా । పమపా సా, నిరిస దా ।

నిస నినీ, ప ॥

= పమపా/సా సా, సా, । సనిరిస దా, । దపమ

పా సా సా, । నిసరిమ రిసని సరీస । నిసరిసారి సనిద దా,

పద దనీద దని నిసాని నిసరీ, మ రిసారి సనిప ।

పద నిసరిమరి సనిప । పద నిరిసా, రిసని ప దస నినీ, ప

మద పాద పమగమపద పా, ద దనీప । దపమ ప సా,

సా, నిసరి సనిస దా, ॥

= సాసని సరీస । సనిసా రీ; మరిస

నిసరిమ రిసని సరీస । పదాప పసాని సరీస

సమాగ రిసనిద । దనిసా, ని నిసరీస సారిస

రీమ రి సా రి స ని ప । ప మ రి మ రి స ని స రి మ ప ద ప

మ ప ని స రీ, మ రి సా రి ని రి స ని ప । మ ప ని స రీ, మ

రి స ని స రి మ రి స ని స రీ స । సా రి మ రి స ని ద దా, ।

స ని స రీ స । స ని సా గా, మ రి స । ని స గా మ రి స ని

స రీ స ని స రి మ రి స ని ప । ప ద ని ద ని స ని స రి సా రి మ

రి స ని రి స ని ప । పా దా ప ద ని ద ని సా ని స రి స నీ పా ॥

= ని ప ప మ రి మ రి స । ని స రి మా రి రి మ ప దా ప

మ ప ని సా ని స రీ స మా రి స ని ప । ప ద ని స రి మ రీ మ

రి స నీ, ని రి స ని ప । ప ద ని రి స దా, రి స ని ప ।

3

ప ద నీ, స దా, ని ప । మ ప ద ద ప మ ప మ ప ని పా ని

ప మ గ మ ప దా ప । మా పా, ద ప మ రి । ం మ రీ సా ।

ని స రి మా రి రి మ ప దా ప మ ప ని స రీ స । ని స గా, మ

రి స । ప ద నీ, రి స ని ప । మా ప ద ప మ రీ మ స రీ స ।

సా స ని సా, మ గ రి స సా, స ని । స రీ స ని రి స ని ధ

ధ ధ నీ, మ రి స ని ధ । ధ ధ మ రి రి స సా ।

స రి స సా ధ నీ సా; ; ॥

22. ధన్యాసి రాగం

= ద ప గా, ప మ గ రి రీసా । స ని సా గా మా,

ప ద పా గ మా పా;, నిస ని దా, పా । మా , పా ద ప మా

మ ద పా పగ మా, । గమ ప ని ప ప ని స రి స నీ,

3

రీసా ని దా , పా । స ని ద ప మ మ ప ద పా ద ప మ గ మా పా

నీ, గ రి స ని దా, పా । సారి నిసా పాద మా పా గ మ ప ని

ప ని స రి స నీ, సా,మ గ గ రీ, స । రి స ని ద ప నీ సా, సా, ॥

3

= స ని స రీ స రి స సి, । ని స రి సా రి ని స

ని దా ప పని నిసా; ; । రి స ని సా పా, ద ప మా, పా

గ మ ప ని ప ప ని స రీ స సి, రి స ని దా, పా । ని, రి సా

ని ద ప నీ సా ; ; । స రి రి స నీ, సా, మ గ గ రీ స ।

స ని స గ రి సా, గ రి సా రి ని గ రి రి స నిస ని దా, ప ।

పని సా రి స ని దా, ప । గ మ ప ని పని సా రి స స ని సి,

3

ప ని స నీ స ని దా, పా । రి స ని ద ప మ గ మ ప ని

పని సా రి స నీ, సా, మ గ గ రి స ॥

= సనిసా గా, పమగరిరిస । సగమపమ
గా, పమగరి రిసా । గమగా, రిసని సగమపామ గా,
గపమగరిరిస । గరి రిస నిరిస నిదప । దప పమగ
మప నిసరి సగమపమ గా, రిస ॥

= సా;, ని దపమ పని సా; । రిసని దపమ
దప మగమ పని సా; । పనిసరి నిస పద మప గమపని
సరి సా; । పని సా రిస ని దపమ గమ పా దప మగరిస
మగమప నిసరి నిసా; ; । పనిసగమ గా, రిసని
దపమ పని సగరిరీ, సా; । నిని సరిస నీ, రిసని దా, ప
గమపని పనిసరిసారి నిస నిదా, ప । మపదపపమ గా,
గమపని సగమ గారిస నిరిసని దపమ పదపాద పమగా,
గమపని సరినిసా పదమపా । గమ పరిస నిదా, ప ।
సరి రిసాని నిస సనీప పని నిపామ మపపా పమమగ
గా, । గమ పరిసదాప । ప సా; ని దపమ గా, ॥

= మగ పమ దప మగరీసా । సనిసా, మగ
గరీస । సనిసా రిస నిధా, ఫ । ఫనిస గా, సగమప నీ,
పనిస గా, పమగరిరిస । పా, రిరిస నిదా, పా
స/దదప మగరీసా । గమపరిస దా, పా । గమ

ప నిసా దా, పా । గ మ ప ద పా ద పమ గా । గ ప మ గ రి

రి స । స ని స గ మ పా;గ ప మ గ రి ది స । స రి సా రి

ని స ధ ని ని సా, ; ; ॥

23. సావేరి రాగం

= దా పా; పా; పద దపామ ద ప దా, ।

మపాద ద పమ గగా రి । సరి రిమామా, మపదా ద ప మ

గా, రి । సా రి గ గ స స రీ స । సరి రి స ని ధ స రి మ ప ద ని

ద ప మ గా, రి స రి గా రి రి గ రీ సా; ; ॥

= మ గ రి రీ, మ ప దా పా; పా; । ప మ ప ద ప

ప దా ప మా, ప ద ప మ మా । రి మ ప దా ద ప మ దా దా, ।

మ ప ద ని ని ప దా; ద ప మ పదా ద ప ప మ మా,

మా, ప ద ప మ మరి మ పా, । దప మ పా మ దప దా, ।

మ ప ద సా; , ని ద ప మ గ రి స రి మ ప ద రి స ని ప దా, ॥

= మ ప ద ప దా రి స నిద ద నీ ద ప మ దా దా,

దద సా; ; । సా;, ని ద ప మ గ రి స రి మ ప దా రి స నిద ।

ద రీ రి స ని ద మ ద ద సా ; ; । సా;, రి గ రి స ని ద ।

సా, రి రి గా సా రీ స । ద స రి గ రి స ని ద ప మ పద

ద రి స రీ ; ; । మ ప ద ప దా, ప మ గ రి స రి మ ప ద

మ ప ద సా , నిదా । ద స రి గా రి రీ, । రీ గా గ రి రి స

సా రి గ గ స రీ, రి గ రి స నిద । సా రిగ రిగా రి స ని ద

స రి రి ప మ గా రి ॥

= గ రి రిగా రి స సా, ; ; | రి స ని ద ప మ ప ద ద సా,
పా దా, ని పా , ద మా పా స రి మ ప దసా,; | మ ప ద ని
ద ప మ గ రి స రి మ ప ద సా ;; | స గా రి స ని ద రీ రి స ని
దపమ పద ద సా, ;; | రి స ని ద ప మ గ రి స రి మ ప ద సా, |
స రి మ ప ద స రి గా రి స ని ద నీ ద ప మ ప ద సా,; |
స ని ద ప మ ప ద రీ, ; | గ రి స ని ద ప దసా,; |
ప ద స రి గ రి గా రి స ని ద స రి రి గా స | ద గ రి గా, రి స ని
ద నీ ద ప మ ప ద రి స రీ, ||

స రి మ ప దా, ద ప మ పద రి స రీ, | రి గ రి స ని
ద నీ ద ప మ ప ద రీ సా, | మ ప ద రి స ని దా, |
మ ప దా రి స నిద | పాదాని పాద మా పా స రి మా
పా ద ని ద ప మ పదా ద ప మ గ రి | స రి మ ప ద మా,
పా, ద పమాప మ గ రి | స రి ద ద ప మ గ రి |
స రి ప మ గా, రి | రి సా రి గా సా రీ;, | రి స ని ధ
స రి మ ప ద సా, | మ ప ద ని ద ప మ గా రి | స రి
ప మ గ రి రి గ రీ సా | సా సా, రి రి గా సా సా రీ స |
సా రి స ని ధ ధా, | గ స రీ, | రి స ని ధ ధ సా; ; ||

24. మోహన రాగం

= గ రి గా, రి స సా సా; సా; | రిగా రి స స ధ ధా ధా |
ధ స రి గా గ రి రి స సా రి రి గా;, | గ రీ గ పా, గ | గ ప
దస దా ప | పా దా పా ద ప పగ గ గా రి | గ ద ప
ద రి స దా ప | గ ప ద సా; గా, ప ద దా రి స స దా ప |
గ ప ద స ద ప గ ప గ రి స | సా, రి గ రి రీ, గ ప గ రి స |
ధ రి స గ రీ రిస ధా ధ | ధ స రి గా గరి రి స సా రి రి గా, ; ||

= గ రి గ పా, పా; | ద ప గ రి గా, రి స స ధ
స రి గ గ పా, పా; | గ ప గ ప దా దా ప పద ద రి స
దా ప | ప ద స దాస ద ప పగ ప దా ప | ప దా,
సా రి స సా దా ప | ప ద స రీ, గ రి స స ద ద రి స దా ప |
స ద స ద ప ద ద ప గ పద స రి గా, రి స స దా ప | రీ రీ,
సారీ రి స స దా ప | ప ద ప ప దా గ పద ద సా,; ||

= సా సా; సా; సారీ రీ రి స స ద దా రి స సా
దా ప ద ద సా సా, | స రీ, స రి గ రీ గ రిసస ద రి స ద ప
దా, | ద స రి గా, స రి గ రీ, గ ప గ రీ, స | గ రి గా,

రి స స దా స రి గ ప గ రీ, స । రీగా గ రి రి స సా । స రి గా

గ రీ, గ ప గ రీ, స । గ రి గా, రిస స రి ద స రి గ స గ రి

రిగా రి స సా ; । గా గ రి రి స రి గా; । రీగా

గ రి రి స సా స గ రీ;, । గ సా రి గా రి స సా । గ రి గా,

రి స స దా, రి స ద ప ద స రి గా స రి గ రి గ రి స సా; ॥

= రి స ద ప ద సా, ;; । పద రి స ద ప ద గ ప ద సా;

స రి గ ప ద గప ద రి స ద ప ద సా । గ రి గ స రి స స స గ

రి సస దప ద సా, ; , । ప గ ద ప స ద రి స గ రి స ద ప

ద సా , ; స రి గ ప గ రి గ ప ద స ద ప ప స రి గ స స స

ద ప ద సా,; ॥

= స రి గ ప గా రి । గ ప ద స దా ప । దస రి గ స

గ రీ, స । గ రి గ ద స రి గా రి స స ద రి స దా ప । ద స

గప గ రీ గ రిససా, । ద ద రీ ; గ రిససద ద స రి గ

రి స స ద రి స దా ప । గ ప దా ప ప ద సా ద దా, స రి స

సా, రి గా స స రి గ ప గ రీ, స । స ద రి స గ రి రి స దా ప

గప ద స రి గ రి స స ద ప ద సా, ;; ॥

= గా, పద ద రి స దా ప । గ ప దా, దా,

ప ద స దా స ద పపగ పదా ప । గ ప ద స ద ప ।

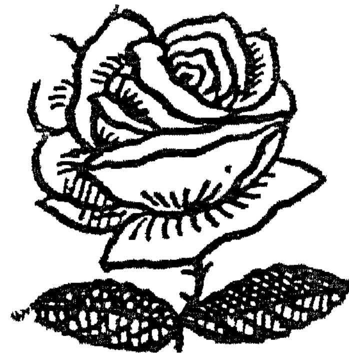
గ ద ప దా ద ప గ గా రి । గ రి గ పాగ ప గా ప దా ప

సదపసదా దప గా, దపప గా, రి । రి సా, రిగప

సరీస । సరి రిగా రి సస ధా, । సరీ గా గరిరిస

కి సరిగా ;, । సరిగరిగ రిసస ధ । సరీ, ధ రిస ధా ఫ ।

సగ ఫ ధా, । ధగ రిగా రి రి స సా । రిధ సా ; ; ; ॥

25. మధ్యమావతి రాగం

= రి రీ, రీ, స రి ప మ రి రీ స | సా, రి మ రీ సా |
స ని సా రీ, మ రి స ని ఫ | ఫ ని సా రి మ రి స రీ, |
రీ, మ పా మ రీ, స | స రి మ రీ మ రి స నీ, రి స స ని ని ఫ
ఫ ని సా రి స నీ, రి స ని సా, ; ; ||

= స ని సా రీ రీ, | రి స ని ఫ ని స రి మ రి స
రీ, రీ, | రిమ మపా పా, ; | మ ప ని పా ని పమ
రి రీ స రిమా ; , | ని ప ప మ రి స రిమ మ పా, పా, |
ని ప ని పమ ప నీ ప | మా పా, ని ప మ మ రి మ పా |
సరి రిమా రి రిమ మపామ మ ప ని పా, ని సా, ని
ప మ రీ | రి మ ప నీ, ప మ ప నీ, ప మ ప ని పా ని
ప మ రీ | రి మ ప ని ని సా ; ని ప మ రీ | రి మ ప ని స
మ ప ని స రిమ రీ, మ రి స ని ప ని స రీ నిరిసనిప |
రి మ రి స నీ, రి స ని ప నిమాపా నీసా నీ స ని నిప నీ సా ; |

= రి సా, సా, సారిమ రిస నీ, | రి స స ని ని ప
నీ సా ; ; | ని స రీ, మ రి మా రి సా, రీ, | స ని సా, రి మ
రి రీ స | సారిమ రీ, మ రి స ని స రీ స | సా రి మ రి స
నీ, స రి మ రీ మ రి స ని ప ని స రి మ రీ, | రి స నీ ; |

సా రి మ రి స నీ; । స రి మ రీ స ని స రి మా, రి స ని ప

ని స రి మ రీ, । రీ, ప మ రి స రిమా, మ రి స ని ప ని స రీ

ప మ రి రీ స నీ సా రిమ మ పా, మ రి రీ స । స రీ మపమ రి రీ స ॥

= స ని సా రి మా; రి స ని స రి మ రి సా రి స ని ప ।

రి స ని ప ని సా, । ని స రి మ రీ, స ని ప ని సా, । ప మ రి స

రి మా, రి స రి మ ప నీ, ప మ ప ని సా, । రిమ రి మ ప

మప మ ప ని ప ని స ని రి స ని ప మ ప ని సా, । ని స రి మ/రీ,

రి మ ప ని స నీ, ప మ ప ని స రి మ/రీ, రి స ని ప మ ప ని సా, ।

సమ రిప మని పస నిరి సమ రి స ని ప నిసరీ, ।

రి స ని ప ని సా, । స ని ప మ రి మ ప ని స ని, । ని సా ని

పమ రి మ ప ని స నీపా । మ ప మ ప ని పా ని ప మ రీ ।

రిస మరి పమ నిప పని ని సా, ని ప మ రీ । రి మ

పని నిపామ మప మ పా మ రీ । రి ప మా రి రీ స ॥

= సరి రిమారి రిమ మ పా మ రీ స ।

రి సా సా, । రిస నిస రీ, మ రి స ని ఫ । ఫ రి స రీ,

రి మ ప నీ, పమ ప నీ, పా । మా, ని ప ప మ రి రీ స ।

స రీ, మ మ పా మ రి రీ స । సరి రి ప మ రి రీ స ।

స రి రి స నీ, రి స ని ఫ । ఫని సా రి స నీ, । రి స ని సా, ॥

ఈ విధంగా ప్రసిద్ధ రాగాలలో కొన్నింటిని మాత్ర మెంచి ఆ, యా, రాగాలలో విద్వాంసులు పాడే సంగతులు ప్రస్తారములలో నాకు స్ఫురించిన కొన్నిటిని (సంగీత విద్యార్థుల అవసరాలు దృష్టిలో పెట్టుకొని) స్వరపరచి రాశాను.

రాగాలాపన తాళబద్ధము కాదు కనుక సంగతులలో లయ కొద్దిగా ఇటూ అటూ అసియాడుతుంది. సంగతులలో చూపిన లయ చాలా వరకూ తగిన రీతిలోనే ఉంటుంది. సంగతుల స్వరూప భావాలను బట్టి కాల పైకాలములు, ఆపులు కొద్దిగా మారుతూ ఉంటాయి. వాటిని అనుభవజ్ఞుల సహాయంతో నేర్చుకోవచ్చును.

రాగాలాపనాక్రమము స్వరపరచడంలో ఎన్నో మంచి సంగతులూ, సంగతుల వరుసక్రమమూ నాకు స్ఫురించకపోయి ఉండవచ్చును. విద్వాంసులలో ఎవరికి వారు రాగములు పాడుకుంటూ, వారికి తోచిన సంగతులూ క్రమము స్వర పరచి వ్రాసి విద్యార్థులకు నేర్పి బాగా సాధకం చేయిస్తే విద్యార్థులకు రాగాలాపన పద్ధతి బోధపడడం నిశ్చయం. ఇందుకు గట్టి ప్రయత్నమూ, శక్తివంచనలేని కృషి చాలా అవసరం.

